

# ਗੁੰਡਾ

ਰੂਪ ਢਿੱਲੋਂ

ਇਸੇ ਕਲਮ ਤੋਂ

1. ਨੀਲਾ ਨੂਰ 2007
2. ਭਰਿੰਡ 2011
3. ਓ 2015



*Novel/ Fiction*

ISBN : 978-93-5204-

**Gunda**

by

**Roop Dhillion**

**Email: rupinderpal@Btinternet.com**

Published, printed & bound by Unistar Books Pvt. Ltd.  
301, Industrial Area, Phase-9,  
S.A.S. Nagar, Mohali-Chandigarh (India)  
email : unistarbooks@gmail.com  
website : www.unistarbooks.com  
Ph. +91-172-4608699, 4608799,4027552

© 2015

*Produced and bound in India*

*All rights reserved*

*This book is sold subject to the condition that it shall not, by way of trade or otherwise, be lent, resold, hired out, or otherwise circulated without the publisher's prior written consent in any form of binding or cover other than that in which it is published and without a similar condition including this condition being imposed on the subsequent purchaser and without limiting the rights under copyright reserved above, no part of this publication may be reproduced, stored in or introduced into a retrieval system, or transmitted in any form or by any means (electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise), without the prior written permission of both the copyright owner and the above-mentioned publisher of this book.*

**ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੰਨਵਾਦ**

**ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ**

## ਤਤਕਰਾ

➤ ਦੇਵ	6
➤ ਗੁੱਡੀ	50
➤ ਸੀਤਾ	70

## ਦੇਵ

ਸੰਗਲ ਜਿਸਮ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਸਨ। ਬੇਦਮ ਬਦਨ; ਸਾਹਾਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ। ਮੈਨੂੰ ਕਸਕੇ ਛੱਤ ਨਾਲ ਲਟਕਦੀਆਂ ਕੁੰਡੀਆਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲਟਕਾਇਆ ਸੀ। ਜੰਜੀਰ ਨੇ ਸਰੀਰ ਇੰਝ ਘੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸੱਪ ਨੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਗੁੰਝਲੀ ਮਾਰੀ ਹੋਵੇ। ਮੇਰੇ ਮੁਖੜੇ ਤੋਂ ਮੁੜ੍ਹਕਾ ਚੌਦਾ ਸੀ, ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਸੀਰ ਫੁੱਟ ਪਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡਾ ਹੂਰਿਆਂ ਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਨਾਲ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹਾਲੇ ਬੇਹਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਬੁੱਲ੍ਹ ਪਾਟੇ ਅਤੇ ਮਾਸ ਝੰਡ ਕੀਤੇ ਕਬਾਬ ਵਾਂਗ ਪੋਲਾ ਹੋ ਗਇਆ। ਇਹ ਹਾਲ ਸੀਗਾ ਮੇਰਾ ਉਸ ਵੇਲੇ। ਮੈਂ ਗੁਦਾਮ ਵਿਚ ਟੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਚਾਰ ਗੁੰਡੇ ਖਲੋਤੇ ਸਨ। ਚਾਰ ਗਿੱਦੜ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਝਈਆਂ ਲੈਂਦੇ। ਇੱਕ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਬੇਸਬਾਲ ਬੈਟ ਸੀ। ਇੱਕ ਦੇ ਕੋਲ ਸੱਬਲ ਸੀ। ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਠੰਗਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਹੜਬੋਚ ਦਸਤਾਨੇ ਹਨ। ਛੱਤ ਤੋਂ ਇੱਕ ਲਾਟੂ ਲਮਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕੋਣੇਦਾਰ ਸਿਰਫ ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਚਮਕਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਹੀ ਦਿਸਦੇ ਸਨ ਚਾਨਣ'ਚ। ਹਨੇਰੇ 'ਚ ਹਜ਼ਮ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਡਰਦੇ ਹੋਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣ ਤੋਂ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਮੈਂ ਇਸ ਹਾਲ 'ਚ ਕਿੰਝ ਪੁੱਜਿਆ? ਚੱਲੋ ਮੈਂ ਦੱਸਦਾ...

ਮੈਨੂੰ ਦੇਵ ਸੱਦੇ। ਜਦ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੀ ਹਨੇਰੀ ਦਾ ਸੇਕ ਮੇਰੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਛੋਹ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕੁੜੱਤਣ ਜਿਹੀ ਆ ਗਈ। ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਮਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਗਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ' ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਕਈ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ ਨੇ। ਵੈਸੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਘਰਾਂ 'ਚ ਵੀ ਬੈਠੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਭਾਵੇਂ ਗਲੀ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵਾਂਗਾ, ਪਰ ਕੌਣ ਮੈਨੂੰ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਦਿਲ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਕਹਿ ਸਕਦੈ ਕਿ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ'ਚ ਪਾਪੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਘੁੱਗ ਵੱਸਦੇ ਆ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ। ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਗਲੀਆਂ ਦੇ ਕੀੜਿਆਂ ਵੱਲ ਉਗਲ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਨੇ; ਪਰ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਮੈਂ ਸੱਚਾ ਚੋਰ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ, ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ... ਵੱਡੇ ਘਰ, ਵੱਡੀ ਗੱਡੀ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਪਾਪ। ਬੱਸ ਇੱਕੋ ਹੀ ਫਰਕ ਹੈ ਤੇਰੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਾਜ ਨੇ ਨਿਮਾਣਾ ਸਮਝਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਤੂੰ ਮਿੱਤਰਾ ਆਦਰਯੋਗ ਏ ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਅਨਜਲ ਨੇ ਚੰਗੇ ਘਰ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਜਾਤ ਦੀ ਗੋਦ 'ਚ ਸੰਭਾਲ ਦਿੱਤੇ। ਕੰਗਾਲੀ ਤਾਂ

ਆਮ ਸਚਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਰਥ ਆਮ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਹਾਂ, ਤੂੰ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਸਾਖ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਭੋਗਦਾ ਏ ਅਤੇ ਰਸਮ ਰੱਖਦਾ ਏ। ਪਰ ਮਿੱਤਰਾ ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਓਹਲੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਆਵਦੇ ਹੱਥ ਸਾਫ਼ ਕਰਦਾ ਏ। ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ। ਬੱਸ ਮੁੱਠ ਗਰਮ ਕਰੀ ਜਾਹ ਤੇ ਇਹ ਸਾਡਾ ਰਾਜ਼ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਜੱਗ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੂੰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਰਵੇਂਗਾ, ਤੇ ਮੈਂ ਇੱਕ ਬਦਮਾਸ਼। ਵੈਸੇ ਗਰੀਬ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਚੰਗੇ ਲੋਕ ਹੀ ਨੇ... ਪਰ ਹਾਲਾਤ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਦੀ ਗਲੀ 'ਚ ਜੰਮਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੇਨਿਆਈ ਕਰੇਂ। ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਚੁਭਦੈ ਜਦ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਆਂ। ਸੋ ਮਾਂ ਬਿਨਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਸਿੱਖ ਲਿਆ ਕਿ ਜੀਓਣਾ ਔਖਾ ਹੈ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਲਈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਖਲਾਕ ਨਾਲ ਜਿਉਣਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਤਾਂ ਵੈਸੇ ਵੀ ਪਾਪ ਦਾ ਘੁਰਨਾ ਹੈ।

ਅੱਛਾ, ਅਸੀਂ ਕਿਥੇ ਸਾਂ? ਹਾਂ, ਮਾਂ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਬਾਪੂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਦੱਸਾਂ? ਕੀ ਦੱਸਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਿਓ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਕਿਸੇ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਦੇ ਇਕਲੌਤੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਜਬਰਦਸਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਸੱਚ ਜਾਂ ਝੂਠ, ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਭੰਨੀਆਂ, ਫਿਰ ਕਈ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਇਕਲੌਤੇ ਭੁੰਡ ਦੀ ਹਜਾਮਤ ਕੀਤੀ। ਜਦ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ, ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਖਾਸ ਆਦਮੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜੇ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੀ ਪੱਤ ਲੁੱਟੀ ਸੀ; ਮੈਂ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਮਾਰ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਤੈਨੂੰ ਗਾਹਾਂ ਦੱਸੂੰਗਾ। ਸੋ ਮਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਿਓ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਨਾਨੀ ਨੇ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਪਾਲਿਆ। ਨਾਨੀ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚ ਨਿਡਰ ਸੀ। ਪਰ ਨਾਨਾ ਗਰਮ ਤਬੀਅਤ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੌੜਾ ਪਿਆਰ ਹੀ ਦਿੱਤਾ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਟਪਾਰਾਂ ਲਾਉਣ ਦੀ ਆਦਤ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਗਲ ਘੋਟਣ ਦੀ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਨਾਨੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਮੱਥਾ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਅੱਕ ਗਈ। ਉਸਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਨਾਨੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵੱਢ ਦੇਣਾ ਏ। ਪੰਜ ਸਾਲ ਲਈ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੁਟਕਲੇ ਸਹੇ। ਜਿੰਦਾਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ 'ਚ ਵੀ ਉਡਦੀ ਉਡਦੀ ਖਬਰ ਆਈ ਗਈ, ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕੌੜ ਚੜ੍ਹ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਨਾਨਾ ਤਾਂ ਮਾਰਨ ਤੇ ਆ ਗਿਆ। ਨਾਨੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵਣਜਾਰੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਗਰਾਂ 'ਚੋਂ ਕੱਢਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਗੱਡੇ ਵਿੱਚ ਲੁਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ। ਪਿੰਡ 'ਚ ਕਦੀ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਤਾਈ ਤੇ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਦੇ ਇਕਲੌਤੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇੱਕ ਮਿੱਤਰ ਨੇ

ਉਸ ਦੀ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਗਰਾਂ ਭਾਵੇਂ ਵਾਪਸ ਨਾ ਗਿਆ ਹੋਵਾਂ, ਪਰ ਖਬਰਾਂ ਤਾਂ ਜਦ ਤਕ ਨਾਨਾ ਨਾਨੀ ਕਬਰਾਂ 'ਚ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਮਿਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ, ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਸਾਂ। ਇੱਥੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਹ ਹੀ ਜਾਨ ਸੀ। ਰੌਣਕ ਇੱਥੇ ਹੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਚੰਗਾ ਮਾੜਾ ਰਣਜੀਤਪੁਰ।

ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਾਣਮੱਤਾ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ। ਵੱਡੇ ਕੱਚ-ਕਿਲੇ, ਵੱਡੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਸੈਰਗਾਹਾਂ ਅਤੇ ਲਾਜਵੰਤੀ ਝੀਲ। ਹਰ ਛਤੌਲ ਨੂੰ ਅਣਰੀਤੀ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਫਲਾਣਾ ਧਮਕਾ ਸੈਕਟਰ, ਜਾਂ ਮੋਡਲ ਟਾਊਨ ਆਦਿ। ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਮੜ੍ਹੰਗਾ ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਈਕੋਸੀ ਸ਼ਿਲਪਕਾਰ ਨੇ ਵਿਓਂਤਿਆ ਸੀ। ਸਕੋਸ਼ੀਆ ਦਾ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਖਾਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ। ਉਸ ਸ਼ਿਲਪਕਾਰ ਨੇ ਆਵਦੇ ਸਕੋਸ਼ੀਆ ਦੇ ਕਠੋਰ ਘਸਮੈਲੇ ਘਰਾਂ ਵਾਂਗਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਸਜਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸੜਕਾਂ ਉੱਤਰ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ; ਮਾਰਗ ਲਹਿੰਦੇ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਭ ਦੇ ਨੰਬਰ ਸਨ, ਨਾ ਕੇ ਨਾਂ। ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਸੈਕਟਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਥਾਂ ਬਜ਼ਾਰ ਸਨ, ਇੱਕ ਥਾਂ ਕਾਰਖਾਨੇ। ਇੰਝ ਸੀ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਰੂਪ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਚੰਗ ਤਾਂ ਖਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਦ ਈਕੋਸੀ ਸਕੋਸ਼ੀਆ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ, ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਨੂੰ ਕੋਂਦਰ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਸੰਭਾਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਨਵੇਂ ਸ਼ਿਲਪਕਾਰ ਨੇ ਚੰਗੀਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਖਾਸ ਇਮਾਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਮਹਿਕ ਸੀ। ਤਿਮੰਜਲਾ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਥਾਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਵੀਹਮੰਜਲੇ ਬੁਰਜ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਖਲੋਤੇ ਜਿਵੇਂ ਲੰਬੇ ਕੱਚ ਦੇ ਬਣਾਏ ਦਿਓ ਹੋਣ, ਆਵਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ। ਉਪਰੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਤਾਂ ਸੁੱਨਖਾ ਸੀ। ਛਾਂਦਾਰ ਸੜਕਾਂ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੇ ਪਿੱਪਲਾਂ ਦੀ ਪਾਲਾਂ ਸਨ। ਆਵਾਜਾਈ ਦੀ ਸੇਧ ਲਈ ਵਰਿੱਤ-ਪਰਵਾਹ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਮ ਬੋਲੀ 'ਚ ਰਾਉਡਾਬਾਊਟ ਸੱਦਦੇ ਐ। ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ। ਪਰ ਸਮਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਲਈ ਮਿਹਰਬਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸੀ ਨਾਸੂਰ ਭੇਖੜਾ ਨਾਲ ਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋ ਗਏ। ਲਾਲਚੀ, ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਅਤੇ ਵੱਢੀਥੋਰੀ ਆਮ ਗੱਲ ਸੀ। ਉਪਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੇਠ ਤੱਕ। ਬਾਹਰੋਂ ਬਾਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਅੰਦਰ ਗੱਲ ਹੋਰ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੀ। ਦੋ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਸਨ। ਇੱਕ ਮੁਮਤਾਜ਼, ਇੱਕ ਮੇਰਾ ਸ਼ਹਿਰ; ਬਦਕਾਰ।

ਮੇਰੇ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰਾ ਫੇਰੀ ਆਮ ਸੀ। ਟਾਂਗੇਵਾਲਾ ਵੱਢੀ ਮੰਗਦਾ ਸੀ, ਵੰਡਾਵਾ ਵੀ ਹੱਥ ਗਰਮ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪੁਲਸੀਆ ਤਾਂ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜੇ ਚਾਹ ਦੇ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਵੀ \*ਸੇਵਾ\* ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ

ਸੀ। ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਗਰੀਬ-ਗੁਰਬੇ ਨੂੰ ਭੁੱਖਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਚੋਣਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਭੁੱਖਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੂਬ ਰੋਟੀ ਤੇ ਨਸ਼ੇ ਦਵਾ ਕੇ ਵੋਟਾਂ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਨਤਾ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਖਰਮਗਜ਼ ਹੈ! ਹਰ ਭਾਰਤੀ ਪੈਸੇ ਦੀ ਦੋੜ 'ਚ ਹੈ। ਚੱਜ ਨਾਲ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਵੀ। ਮੈਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਚੰਗੇ ਬੰਦੇ ਵੇਖੇ ਨੇ ਆਪ ਦੀ ਧੀਆਂ ਲਈ ਬਾਬਲ, ਪਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਮਾਸ ਵੇਚਦੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਰੋਜ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਸਾਡੇ ਵਧੀਆ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਵਿੱਚ। ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਮਾਂਜਾ ਫੇਰਦੇ ਆਂ। ਸੋ ਮੈਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੰਚਤ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖ ਗਿਆ।

ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਨਾਨੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਭਾਣਜੇ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈਕਟਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਤੇਰਾਂ ਝੋਪੜ ਪੱਟੀਆਂ ਸਨ। ਪਹਿਲੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮੈਲੇ, ਦੂਜੀਆਂ ਬਾਹਰੋਂ। ਨਾਨੀ ਦੇ ਭਾਣਜੇ ਦਾ ਨਾਂ ਬਿੰਦਾ ਸੀ। ਬਿੰਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਗੱਭੇ ਜਿਹੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸੈਕਟਰ ਚੌਦਾਂ ਦੇ ਕੰਢੇ। ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਬਹੁਤਾ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਇੱਕ ਧੀ, ਇੱਕ ਪੁੱਤ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਗਾੜੀ ਵਹੁਟੀ ਸੀ। ਬਿੰਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਸੀ। ਧੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ ਸੁੱਖੀ, ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰੰਨ ਦਾ ਨਾਂ ਰੂਪ; ਅਤੇ ਰੂਪ ਕਿੰਨਾ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਸੀ! ਸੀਸ ਖਨਜ਼ੀਰ ਵਰਗਾ ਗੋਲ, ਕੰਨ ਮੱਛੀ ਦੇ ਖੰਭ ਵਾਂਗ ਲੰਬੇ ਅਤੇ ਚੌੜੇ; ਨੱਕ ਫਿੰਨ੍ਹਾ, ਨਾਸਾਂ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਨਾਲੀਆਂ ਵਾਂਗ, ਖੁੱਲੀਆਂ। ਬਿੰਦੇ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੀ। ਜਿੰਨੀ ਲੰਬੀ ਉਨੀ ਚੌੜੀ। ਹਾਥੀ ਵਾਂਗ ਤੁਰਦੀ ਸੀ। ਕਰਨ ਵੀ ਬਹੁਤ 'ਸਜੀਲਾ' ਸੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਕਦੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ਼ਕਰਕੰਦੀ ਵਰਗਾ ਰੂਪ, ਰੰਗ ਬੈਂਗਣ ਵਾਂਗ ਪੱਕਾ। ਸੁੱਖੀ ਮਾਂ ਭਰਾ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਲੰਬੀ, ਪਤਲੀ ਅਤੇ ਅਭਿਮਾਨੀ। ਹਰ ਵੇਲੇ, \*ਪਾਪਾ, ਮੁਜੇ ਯੇ ਚਾਹੀਏ, ਜਾਂ ਵੋ ਚਾਹੀਏ!\* ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਿਲ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਆਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵੱਢਦੇ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਆਖਦੇ!

ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਨੰਬਰ ਇੱਕ ਘੰਡ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਾਰੇਗਾਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਸੁੱਖੀ ਨੂੰ ਵੀ। ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਵਾਂਗ ਬਹੁਤੀ ਸੋਹਣੀ ਤਾਂ ਸੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇੱਕ ਪਟਾਕਾ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਸੀ। ਬੁਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਵੱਲ ਝਾਕਦਾ ਸਾਂ। ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਨਾਰੀ ਹੈ ਹੀ ਕੀ? ਕਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀਰ, ਪਰ ਸਚਾਈ ਵਿੱਚ ਹੀਗਣੀ ਦੀ ਬਾਮ; ਕਲਜੋਗਣ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਦਮੀ ਦੀ ਅੱਗ ਝੱਲਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪੋਥੀ ਵਿੱਚ ਜੋ ਮਰਜੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ, ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮਾਂ ਭੈਣ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਨਾ ਹੀ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਐ। ਔਰਤ ਸਾਡਾ ਖਿਡੌਣਾ ਹੈ, ਕਨੀਜ਼ ਹੈ। ਸੋ ਮਾਂ

ਭੈਣ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਤੂੰ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਚੰਗਾ ਦਿਖਾਵੇਂ, ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹੈ। ਬੰਦਿਆ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਏਂ। ਮੈਂ ਸੁੱਖੀ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਨਾਨੀ ਦੇ ਭਾਣਜੇ ਦੀ ਕੁੜੀ ਸੀ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਬਿੰਦੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਸੀ।

ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਬਿੰਦਾ ਭਾਵੇਂ ਲਿੱਸਾ ਜਿਹਾ ਸੀ, ਮੂੰਹ ਸੁੰਨ ਮੁੰਨ (ਘਰਵਾਲੀ ਮੂੰਹ ਫਟ ਸੀ) ਅਤੇ ਦੇਖਣ'ਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੁਰਦਾ ਜਿਵੇਂ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬੋਝ ਉਸਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਆਵਾਜ਼ ਹੰਟਰ ਵਾਂਗ ਸ਼ੁਕਦੀ ਸੀ। ਸਭ ਨੂੰ ਡਰਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਗਰਮ ਨਰਮ ਸੁਭਾਅ ਸੀ ਓਹਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਲਪਿੰਜਰ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੱਛੀਆਂ ਦਾ ਰੰਗ-ਬਰੰਗਾ ਝੁੰਡ ਤੁਰਦਾ ਸੀ। ਕੱਚ ਦੇ ਜਦ ਪਿੱਛੇ ਖਲੋਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਅਪਰਿਵਰਤਨ ਨਾਲ ਵੱਡਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸੱਪ ਦੀ ਛੱਜਲੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਆ। ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਬਾਰ ਇਸ ਤਰਾਂ ਉਸਨੂੰ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਜਲਪਿੰਜਰ ਦੇ ਕੱਚ ਪਿੱਛੇ ਅੱਖਾਂ ਚੌੜੀਆਂ ਸਨ, ਕਰਕੇ ਲੱਗਾ ਜਿੰਤ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਵੜ ਗਈਆਂ ਹੋਣ। ਪਰ ਇਹ ਡਰ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਲਈ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਗਸ਼ਤੀ ਰੱਖੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਰਜੀ ਨਾਲ ਘਰ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਜਦ ਸਾਰੇ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਿਆ ਚੋਰ-ਅੱਖ ਨਾਲ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭੇਤ ਪਾ ਲਏ। ਬਾਅਦ 'ਚ ਬਹੁਤ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ, ਜਦ ਮੈਂ ਬਲੈਕਮੇਲ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਸੀ ਮੈਨੂੰ ਸੁੱਖੀ ਮਿਲ ਗਈ, ਇੱਕ ਰਾਤ ਲਈ। ਉਸਦੀ ਕੁੜਮਾਈ ਦੀ ਰਾਤ ਲਈ ਉਹ ਮੇਰੀ ਸੀ। ਬਿੰਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪੈਸੇ ਕਿਥੋਂ ਆਉਂਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦ ਉਸਨੇ ਜਲਪਿੰਜਰ ਪਿੱਛੇ ਖੜ੍ਹਕੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਸੇ ਲਾਈ, ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਮੈਂ ਇਸ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ। ਮੈਨੂੰ ਪੱਖੀਵਾਸ ਵਾਂਗ ਬਿਹਾਰੀ ਨੌਕਰਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਝੋਪੜ 'ਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਕੋਈ ਬਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਦਰ 'ਚ ਡੋਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕ ਮੰਜਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤੇ ਲਾਲੂ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਬੀਵੀ, ਸੱਤ ਨੰਗੇ ਬੱਚੇ ਤੇ ਮੈਂ ਪੱਕੇ ਫਰਸ਼ ਤੇ ਪੈਂਦੇ ਸੀ। ਕਿਰਲੀਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ਆਸ ਪਾਸ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਨੱਠੀ ਫਿਰਦੀ ਸੀ।

ਬਿੰਦੇ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਗਏ। ਮੈਂ ਘਰ ਰਹਿ ਕੇ ਨੌਕਰੀ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਲਾਲੂ ਦਾ ਨਫਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਹ ਸੀ ਮੇਰੀ ਨਾਨੇ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦੀ! ਜਦ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣਾ, ਬਿੰਦਾ \*ਮੁੰਡੂ\*, ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਮੁੰਡੂ ਆਹ ਕਰ, ਮੁੰਡੂ ਯੇ ਲਿਆ, ਮੁੰਡੂ ਮਾਂ ਦਾ ਟਕਾ! ਮੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਬੇਅੰਤ 'ਪਿਆਰ' ਸੀ! ਮੈਂ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਮੈਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਾ ਵੱਡਾ ਹੋਗਿਆ ਸੀ ਮੈਂ ਕੰਧ ਕੁੱਦ ਕੇ ਝੋਪੜ 'ਚ ਜਾ ਪੁੱਜਿਆ। ਇੱਥੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁਲ੍ਹ

ਗਈਆਂ। ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਬੁਝੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੈਂਤੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਸਿਖਾਈ। ਇੱਥੇ ਤਾਜ ਖੇਡਣ ਵਾਲੇ ਟੋਲੇ ਨੇ ਜੁਏਬਾਜੀ ਸਿਖਾਈ। ਇੱਥੇ ਵੇਸਵਾਵਾਂ ਨੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਚੰਗੀ ਹਜਾਮਤ ਕਰਨੀ ਸਿਖਾਈ। ਜੇ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਲਾਲੂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬਿੰਦੇ ਨੂੰ ਤਾੜ ਕੇ ਸਮਝ ਲਿਆ। ਬਿੰਦਾ ਨੰਬਰ ਵਨ ਸੈਤਾਨ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਨੌਕਰ ਤਬਾ ਦਾਦੇ ਦਾ ਦਾਦਾ, ਆਹੋ ਝੋਪੜੀ ਦਾ ਕਰਤਾ ਧਰਤਾ ਸੀ। ਝੋਪੜ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਬਿੰਦੇ ਦਾ ਅਸਲੀ ਸਾਹਿਬ। ਕੁਝ ਰਾਤਾਂ ਬਿੰਦਾ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਮਗਰ ਮਗਰ ਚੁਪਕੇ ਚੁਪਕੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਘੋਰ 'ਚ ਲੁਕ ਕੇ ਤਾੜਦਾ ਸੀ। ਦਾਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਝੋਪੜ 'ਚ ਪਰ ਹਵੇਲੀ 'ਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਉਸਦੀਆਂ ਉਗਲੀਆਂ ਤੇ ਨੱਚਦੇ ਸੀ। ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਤਰਬੀਅਤ ਐਸੀ ਸੀ। ਕਰਨ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਇਲਮ ਸੀ, ਦੁਨੀਆ ਬਾਰੇ।

ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੁੱਖੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਅੱਛੀ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ 'ਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਝੋਪੜ ਦੀ ਗੰਦੀ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਬਹਿ ਕੇ ਆਸ ਪਾਸ ਵੇਖਕੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖ ਗਿਆ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੀ ਚੋਰੀ ਕਰ ਕੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੀ। ਇੱਕ ਬਾਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਬਿੰਦੇ ਨੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਸਹੀ ਜਵਾਬ ਫਰਮਾਇਆ। ਵਾਹ! ਖਿਝ ਵਿੱਚ ਪਿਓ ਨੇ ਆਵਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਰੱਜ ਕੇ ਹੱਡ ਸੇਕੇ। ਵੈਸੇ ਮੈਂ ਕਰਨ ਵੱਲ ਬਹੁਤ ਅਨਾਚਾਰ ਸੀ। ਇੱਕ ਬਾਰ ਸੜਕ ਦੇ ਲੋਡਿਆਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਬੰਦ ਗਲੀ 'ਚ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਸੋਖੀ ਤਰਾਂ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਦੂਰੋਂ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖੀ ਗਿਆ। ਹੋਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਬਦਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਉਸਦੇ ਨਾਲ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਵੀ ਖੜ੍ਹਿਆ ਰਿਹਾ। ਐਣ ਅਖੀਰ ਤੇ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਕੇ ਬਦਮਾਸ਼ੀ ਤੇ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਗੁੰਗਾ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਲਈ ਬੋਲਿਆ ਨਹੀਂ। ਆਵਦੀ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਵਦੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਪੱਥਰ ਰੱਖਿਆ। ਜਦ ਸੁੱਖੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਮੰਜਾ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਦਾ ਚਿੱਤ ਕੀਤਾ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਪਰ ਉਸ ਦਿਨ ਵਾਂਗ ਜੀਭ ਦੰਦਾਂ ਹੇਠ ਲਈ ਰੱਖੀ। ਮੈਂ ਤੇ ਬਿੰਦੇ ਦਾ ਟੱਬਰ ਵਾਂਞੇ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਹਾਲੇ ਅੱਗੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਦਾਦਾ ਦੀ ਅੱਖ ਮੈਂ ਫੜ ਲਈ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂ ਤੇ ਮੈਂ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ। ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਗਲਤ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ; ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਇਮਾਨਦਾਰ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਦੀਆਂ ਬਾਰੀਆਂ ਭੰਨੀਆਂ ਅਤੇ ਅਫੀਮ ਵੇਚੀ। ਪਰ ਜਦ ਬਿੰਦੇ ਦੇ ਬੋਸ ਨੇ ਝੋਪੜ ਸੁਆਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਝਗੜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਿੰਦੇ ਤੋਂ ਬੋਸ ਸੰਭਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਪੁਲਸ ਦਾਦੇ ਦੀ ਜੇਭ 'ਚ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ ਬੋਸ ਦਾ ਖਾਸ ਮਿੱਤਰ ਇੱਕ

ਮੰਤਰੀ ਸੀ, ਧਰਮ ਸ਼ਰਮਾ। ਸ਼ਰਮਾ ਚੀੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਦਾਦੇ ਦੇ ਮਗਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਪਰ ਜਦ ਆਦਮੀ ਦਾਦੇ ਦੇ ਮਗਰ ਜਾਂਦਾ, ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਬੰਦਾ ਦਾਦੇ ਦਾ ਨਮਕਧਾਰ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਸ਼ਰਮੇ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਧੰਦੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਸ਼ਰਮੇ ਦੀ ਇੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਸੀ। ਹਰ ਵੱਡੇ ਬੰਦੇ ਕੋਲ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇੱਕ ਖੀਣਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਸਨਪ੍ਰਸਤੀ ਸੀ। ਵਿਹਾਇਆ ਭਾਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਇੱਕ ਧੰਦਾ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਬੰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਕੰਜਰਖਾਨਾ।

ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਛੱਲਾ ਕੋਠੀਆਂ ਦਾਦੇ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਕਤਲ ਸ਼ਰਮੇ ਨੂੰ ਫਸਾਉਣ ਲਈ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਦਾਦੇ ਦਾ ਆਭਾਰੀ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ। ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਮੁੱਲ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਦਾਦੇ ਦੇ ਹੱਥ ਆਵੇ ਤਾਂ ਦਾਦਾ ਕਾਫੀ ਜੋਰਾਵਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਤਾਕਤ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਰਿਣੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਉਂ? ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਸੀ ਜਦ ਸ਼ਰਮੇ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪਈ ਨਵਯੁਵਤੀ ਦਾ ਗਲਾ ਚੀਰਨਾ। ਜਦ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਰਮਾ ਉੱਠੂਗਾ ਉਸਨੂੰ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਸੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬੀ ਕਰਨਾ ਸੀ) ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ ਕੀ ਹੋਇਆ। ਆਸ ਪਾਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਖੂਨ ਵਿੱਚ ਲੱਥਪੱਥ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਣੈ ਉਸਨੇ ਕੀਤਾ। ਦਾਦੇ ਦੇ ਆਦਮੀ ਆ ਕੇ ਦੱਸੂਗੇ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ ਕੋਠੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਭ ਕੁਝ ਸੰਭਾਲੂਗੇ। ਇਹ ਸੀ ਜੁਗਤ। ਇਹ ਜ਼ਨਾਨੀ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੀ।

ਗੁੰਡੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਣ ਲੈਣੀ ਅੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਉਸ ਦਿਨ ਮੇਰਾ ਹਾਲ ਹੋਰ ਹੀ ਸੀ। ਜੀ ਕਾਹਲਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖ ਕੇ ਬਿਲਕਦਾ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਬੁਖਾਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨਾੜਾਂ 'ਚ ਦੌੜ੍ਹਦੀ ਸੀ। ਪੇਟ 'ਚ ਮਰੋੜ ਵੱਟ ਪੈਂਦੇ ਸੀ। ਡਰਦਾ ਵੀ ਸੀ, ਨਿਹਾਲ ਵੀ ਸੀ। ਕੁੜੀ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਝੂਟ ਨਿਕਲਦਾ ਸੀ। ਮਨ ਅੰਜਿਹਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈਣ ਲੱਗਾ ਸੀ! ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਹਾਲੇ ਨੱਢਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਬਾਰੇ।

ਸ਼ਰਮਾ ਪਲੰਘ 'ਚ ਪਿਆ ਸੀ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ, ਅਚੇਤ, ਖੁਰਾਟੇ ਮਾਰਦਾ। ਮੈਂ ਨੇੜਲੇ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੁੜੀ ਪਈ ਸੀ ਬੇਖਬਰ। ਕੰਬਲ ਅੱਧਾ ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਉੱਪਰ ਸੀ, ਅੱਧਾ ਸ਼ਰਮਾ ਉੱਤੇ ਸੀ। ਕੰਬਲ ਜਾਂ ਖੱਫਣ? ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਕਿਉਂ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਹੱਥ 'ਚ ਉਸਤਰਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਧਾਰ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵਿਚਾਲੇ ਸੀ ਘੁੰਡ ਵਾਂਗ। ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬੰਦ ਅੱਖਾਂ ਦਿਸਦੀਆਂ ਸਨ। ਜੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਮੂਨ ਦੀਆਂ ਆਹੂ ਚਸ਼ਮ ਵਰਗੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਹੱਥ ਹੇਠ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਪੂਰੀ ਸ਼ਕਲ ਦਿਸਦੀ ਸੀ। ਸੁਹਜਮਈ ਸੂਰਤ, ਰੰਗ ਚਿੱਟਾ ਦੁੱਧ, ਨੱਕ ਤਿੱਖਾ, ਹੇਠ ਗੁਲਾਬ

ਵਰਗੇ। ਸਰਹਾਣੇ ਉੱਤੇ ਵਾਲ ਖਿੱਲਰੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਖਿੱਲਰਵੀਂ ਮੋਰਨੀ ਹੋਵੇ। ਜਿਸਮ ਬੇਨਕਾਬ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਲੱਕ ਤੱਕ। ਫਿਰ ਗਿਲਾਫ ਹੇਠੋਂ ਲੱਤਾਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਿੰਝ ਦੋ ਰਮਣੀਕ ਟਿੱਲੇ ਸਨ, ਗੋਡੇ ਸ਼ੀਰਸ਼ ਵਾਂਗ, ਪਿੰਨੀਆਂ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਉਤਰ ਦੀਆਂ। ਟਿਕਟਿਕੀ ਲਾ ਕੇ ਹਿੱਕ ਵੱਲ ਕੈਰੀ ਅੱਖ ਲਾਈ; ਫਿਰ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਦੀਦੇ ਪਾੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਿੰਝ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਪਰ ਇਹ ਸੋਚ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪਲ ਲਈ ਦਿਮਾਗ 'ਚ ਆਈ। ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਨੀ ਪੈਣੀ ਐ। ਜੇ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਦਾਦੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਰਵਾ ਦੇਣਾ। ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਇਸਦੀ ਜਾਨ ਤੋਂ ਪਿਆਰੀ ਹੈ। ਵਿਚਾਰੀ ਕੁੜੀ। ਜਦ ਨਿੱਕੀ ਸੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰੋਂ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਹੁਣ ਦਾਦੇ ਲਈ ਇਸ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਸੁੱਤੀ। ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ ਦਾਦੇ ਲਈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਇੱਕ ਕਸਬੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁੱਛਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨੀ ਜਾਂ ਸੋਚਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਸ ਬਾਰੇ। ਕੀ ਪਤਾ ਕਿਤੇ ਮਾਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਹੜੀ ਪਿੱਟਦੀ ਐ ਇਸ ਲਈ? ਕੀ ਪਤਾ? ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਪਲੰਘ ਕੋਲ ਚਲੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਉਸਤਰੇ ਨਾਲ ਲੰਬੇ ਗਲੇ ਨੂੰ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਕੱਟੇ ਕੰਠ ਤੋਂ ਲਾਲ ਲਾਲ ਛਿੱਟੇ ਡੋਲੂ ਦਿੱਤੇ। ਗੁੰਡੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਦੂਜੀ ਬਾਰੇ ਸੌਖਾ ਹੁੰਦਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹਤੋਂ ਵੀ ਅਸਾਨ। ਗੱਲ ਸਹੀ ਹੈ। ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਇਸਦਾ ਹੀ ਖੂਨ ਹੀ ਯਾਦ ਹੈ। ਹੋਰ ਨਹੀਂ। ਜਦ ਸ਼ਰਮਾ ਉੱਠਿਆ, ਉਸਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀ ਹੋਇਆ। ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਲੱਗਿਆ ਉਸਨੇ ਭਾਗਹੀਣ ਕੁੜੀ ਮਾਰੀ ਸੀ, ਮਦਹੋਸ਼ ਵਿੱਚ, ਰਾਤ ਕਾਮ-ਕ੍ਰੀੜਾ ਵਿੱਚ। ਜਦ ਕਤਲ ਦਾ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਫਿਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਸਭ ਪਾਪ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਆਂ? ਹੁਣ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਬਿੰਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਦਾਦੇ ਲਈ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਬਿੰਦੇ ਨੇ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਝੌਂਪੜ 'ਚ ਪੱਕਾ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਹਾਰ ਕੇ ਖੁਦ ਦਾਦੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਚੋਰੀ, ਭੜੂਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਫੇਰੀ। ਸਮਾਜ ਤਾਂ ਤਿਆਰ ਸੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇ ਕੇ ਆਵਦੇ ਕੰਮ ਕਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦੈ ਸੱਚੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿਤਰ ਹੋ ਗਏ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਰਗਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਮੁਗਲਾਂ ਹੇਠ ਇੰਝ ਕੀਤਾ, ਗੋਰਿਆਂ ਹੇਠ ਤਾਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਮਨਸੂਬੇਦਾਰੀ ਸੈਂਟ ਹੀ ਐਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਇੰਡੀਆ 'ਚ। ਸਰਕਾਰ ਜੇ ਮਰਜੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਉਣਾ ਹੀ ਲਾਉਣੈ। ਪਰ ਅਸਲੀ ਰਾਜ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਅਜ਼ਾਦੀ ਬਾਅਦ ਵੀ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋਏ। ਸਿਰਫ ਅਸੀਂ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਚਮਚੇ ਮੰਤਰੀ, ਪੁਜਾਰੀ ਆਦਿ। ਦਾਦਾ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਦਾ ਬੰਦਾ ਸੀ? ਮੈਂ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦਾਂ।

ਦਾਦੇ ਦਾ ਅੱਡਾ ਝੌਂਪੜ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਜਿਹੇ ਸੀ। ਬਾਹਰੋਂ ਖਸਤਾ ਹਾਲ ਕਾਰਖਾਨਾ ਸੀ। ਉੱਪਰੋਂ ਦਾਦਾ ਲੱਕੜ ਦਾ ਵਪਾਰੀ ਸੀ। ਜਦ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦਾ ਮੁੱਖ ਬੂਹੇ 'ਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਸੀ, ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਫਰਨਾਹੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਤੇ ਮੋਢਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ; ਆਰੀਆਂ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਕਾਠ ਕੱਟਦੀਆਂ। ਸੁਣਨ 'ਚ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਆਦਮੀ ਵੀ ਲੱਕੜਾਂ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਇੰਝ ਮਾਰੇ ਸਨ। ਐਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਜ਼ੀ ਥਾਈਂ ਲੰਘ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਜਿੱਥੇ ਦਾਦੇ ਦਾ ਦਫਤਰ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਦਰ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦੇ ਚੌਕੀਦਾਰ ਮੇਰੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਂਦੇ ਸੀ, ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਤੇ ਹੱਸਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਹਰ ਬੰਦੇ ਦਾ ਨਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਆਰੀ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਚੌਕੀਦਾਰਾਂ ਦੇ ਵੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਦਾਦੇ ਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਮੁਹਰਲੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦਾ ਅੜਾਟ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸੀਡੀ ਪਲੇਅਰ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਲਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਫਿਲਮੀ ਗੀਤ ਆਰੀਆਂ ਦੀ ਖੱਪ ਨੂੰ ਪੀ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਚਾਰ ਕੁਰਸੀਆਂ ਸਨ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਦਾਦੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਚਾਰ ਹੀ ਡਹੀਆਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਕੰਧ ਤੇ ਲਕਸ਼ਮੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸ਼ਰਮੇ ਦੀ (ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਦਾਦੇ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ 'ਚ ਸੀ) ਤਸਵੀਰ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਹੇਠ ਇੱਕ ਮੇਜ਼ ਸੀ ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਅਸਲੀਲ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪਰਚੇ ਸਨ। ਪਿੱਛਲੀ ਕੰਧ ਕੋਲ ਦਾਦੇ ਦਾ ਟੇਬਲ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਓਹਲੇ ਇੱਕ ਭਾਰਾ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਬਹਿ ਕੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸਭ ਤੇ ਅੱਖ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਸਭ ਉਸਨੂੰ \*ਦਾਦਾ ਜੀ\* ਆਖਦੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪਰਣਾਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਜੁਆਕ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਖੜੂਨਾ ਪਿਆ। ਜਦ ਮੈਂ ਪੰਜ ਖੂਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਜੁਆਖਾਨਾ ਚਲਾਇਆ ਅਤੇ ਤਸਕਰੀ ਕੀਤੀ, ਮੈਨੂੰ ਕੁਰਸੀ ਮਿਲਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਇਸ਼ਾਰਾ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਉੱਠਣ।

ਮੈਂ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਦਾਦੇ ਦਾ ਸਿਰ ਖਰਬੂਜੇ ਵਰਗਾ ਗੋਲ ਮੋਲ ਤਕਰੀਬਨ ਘੋਨ ਮੋਨ ਸੀ। ਮੱਥਾ ਚੌੜਾ, ਨੱਕ ਤਿੱਖਾ ਅਤੇ ਠੋਡੀ ਛੋਟੀ ਵਰਗੀ। ਕੰਨ ਸੀਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਡੇਲੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਗੱਡ ਗੱਡ ਕੇ ਝਾਕਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਬੰਦੇ ਵੱਲ ਘੋਖਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਝਾਕਦਾ ਸੀ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਚਿੱਟਾ ਕੁੜਤਾ ਪਜਾਮਾ ਪਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੱਥੇ ਤੋਂ ਗਰਮੀ ਵਿੱਚ ਪਸੀਨਾ ਮੁੱਖ ਤੇ ਟਪਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੱਥ 'ਚ ਰੁਮਾਲ ਰੱਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੇਜ਼ ਤੇ ਦੋ ਬੰਦੇ ਪੱਖੇ ਝੱਲਦੇ ਸਨ; ਛੱਤ ਤੋਂ ਵੀ ਲਮਕਦਾ ਪੱਖਾ ਘੁੰਮਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਹੈਲੀਕਾਪਟਰ ਦੇ ਬਲੇਡ ਗੇੜੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਦਾਦਾ ਗੋਲ ਗੱਪਾ ਸੀ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਸਭ ਡਰਦੇ ਸੀ ਇਹ ਗੱਲ ਉਸਦੇ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਕਹਿਣ ਤੋਂ। ਦਾਦੇ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਉਸਨੂੰ ਠੁੱਲ੍ਹਾ ਠੱਗੀ ਸੱਦਦੇ ਸੀ। ਆਖਰੀ ਆਦਮੀ ਇਹ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਬੁਲਾਉਣ ਕਾਰਨ ਖੁਦ ਦਾਦੇ ਨੇ ਕੁੰਡੀ ਤੇ ਟੰਗਿਆ ਜਿਵੇਂ

ਕਸਾਬ ਮਾਸ ਟੰਗਦੈ। ਫਿਰ ਕਮਰ ਤੋਂ ਹਿੱਕ ਤੱਕ ਚੀਰ ਦਿੱਤਾ; ਢਿੱਡੋਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਬਾਹਰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾਦੇ ਵਰਗੇ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਡਰਦਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦਾਦੇ ਦੀ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਰੁਕਨ ਸੀ, ਜਦ ਮਰਜੀ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰਵਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਗੁੰਡਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿੱਥੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਐ?

\*ਠੀਕ ਠਾਕ ਏ ਮੇਰਾ ਬੱਚਾ?\*, ਖਰੂਵੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ। ਜਿੰਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਸੀ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

\*ਮੇਰਾ ਬੱਚਾ \* ਜਾਂ \*ਮੇਰੀ ਬੱਚੀ \*ਸੱਦਦਾ ਸੀ।

\*ਜੀ ਹਜ਼ੂਰ\*

\*ਤੇਰੇ ਲਈ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ?

\*ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣੋਗੇ?\*

\*ਬੋਲ\*

\*ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਅਦਾਕਾਰ ਸੰਜੇ ਸੰਘੇੜਾ ਹੈ?\*

\*ਹੂੰ,

\*ਉਝ ਮੁੰਬਈ ਰਹਿੰਦਾ ਏ, ਪਰ ਸਿਆਲ 'ਚ ਉਸਦਾ ਟੱਬਰ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਠਹਿਰਦੈ। ਪੈਸੇ ਖੂਬ ਨੇ..ਚਾਰ ਨਿਆਣੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਨਿੱਕਾ ਵੀਹ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਹੈ..ਸੋਚੋ ਜੇ ਹਵੇਲੀ ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਲੈ ਜਾਈਏ...\*

\*ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਦੇਵ, ਪਰ ਸੰਘੇੜੇ ਵਰਗੇ ਤਾਰੇ ਦੇ ਘਰ ਕੈਮਰੇ ਰੱਖੇ ਹੋਣਗੇ, ਰੱਖਿਅਕ ਰੱਖੇ ਹੋਣਗੇ..ਜਿਹੜਾ ਮਰਜੀ ਬੰਦਾ ਉਈਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਵੜਕੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਸਕਦੈ!\*

\*ਦਾਦਾ ਜੀ ਮੈਂ ਸਭ ਕਾਸੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਲਿਆ। ਘਰ ਦੀ ਆਇਆ ਮੈਂ ਖਰੀਦੀ ਹੋਈ ਹੈ।\*

\*ਕਿੰਝ?\*,

\*ਉਸ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਬੰਦੀਖਾਨੇ 'ਚ ਹੈ। ਮੈਂ ਵਚਨ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚੋਂ ਕਢਵਾ ਦਿਆਂਗੇ।\*

\*ਅੱਛਾ, ਫਿਰ ਆਇਆ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕੂਗੀ?\*

\*ਨਹੀਂ ਦਾਦਾ ਜੀ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਆਦਮੀ ਦਿਓ। ਬੱਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਹਵੇਲੀ ਤੱਕ ਚੁੱਪ-ਚਪੀਤੇ ਪੁੱਜਣ, ਤੇ ਬਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਫਿਰੋਤੀ ਮੰਗ ਲਵਾਂਗੇ\*

\*ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆ?\*

\*ਦਾਦਾ ਜੀ ਤੁਹਾਡੀ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਬਿਨਾ ਕਿੰਝ ਕੰਮ ਕਰਾਂ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਇਸ 'ਚੋਂ ਕੁਝ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦੈ।\*

\*ਹੂੰ। ਠੀਕ ਏ। ਇਹ ਕੰਮ ਤੇਰੇ ਲਈ ਹੋਜਾਵੇਗਾ। ਬੱਸ ਮੇਰੀ ਢੇਰੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਏ। ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਕਰਵਾ ਦੇਣੈ। ਤੂੰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਕਰ।\*

\*ਦੱਸੋ?\*

\*ਇੱਕ ਕੀੜਾ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਖਾਂਦਾ ਏ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਤਰਾਂ ਨਹੀਂ ਹੱਥ ਲਾ ਸਕਦਾ।\*

\*ਕੌਣ?\*

\*ਹਰਾਮਜਾਦਾ ਨਦੀਮ ਕੁਰੇਸ਼ੀ...ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਲ ਝਾਕਦਾ ਨੂੰ। ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਹੈ ਬੱਸ ਚੁਣਨੀ ਯੂ.ਪੀ 'ਚੋਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਆ ਕੇ ਕੁਰੇਸ਼ੀ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਭਾਂਬੜ ਬਾਲਣਗੇ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਰੇਸ਼ੀ ਮਾਰ ਦੇਣੈ। ਸ਼ਰਮੇ ਨੂੰ ਤੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਏਂ। ਸ਼ਰਮੇ ਦੇ ਦੋ ਕੰਮ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਹੈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਾਲਿਆਂ ਮਨਾ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣਾ। ਜਾਤ ਪਾਤ, ਦੀਨ ਧਰਮ ਦੀ ਲੜਾਈ ਕਰਾਉਣੀ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਉਸਦੇ ਸੜਕ'ਤੇ ਆਦਮੀ ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ ਸਾਡੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਹਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਘਰ ਵੱਲ ਉਂਗਲੀ ਵੱਧਾਉਣਾ। ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਬਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਐਸੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਭੋਲੇ ਹੀ ਨੇ। ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੁੱਧ ਸਮਝ ਨਾਲ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ। ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਮਰਨਗੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਨਦੀਮ ਕੁਰੇਸ਼ੀ ਵੀ ਹੋਊਗਾ।\*

\*ਦਾਦਾ ਜੀ ਇਹ ਕੰਮ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਨੇ ਪਰੋਬਲੇਮ।

ਆਹੋ, ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਜਾਤ ਪਾਤ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦੇ ਉੱਤੇ ਲੜਾਉਣਾ ਸੌਖਾ ਸੀ। ਪਰ ਬੱਚੇ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਕੰਮ ਜ਼ਰਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਮੈਂ ਹੀ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਜਿਸਨੂੰ ਦਾਦੇ ਨੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਦੀ ਬਾਰੀ ਨਾਲ ਸੀੜੀ ਲਾਈ। ਉਸਨੂੰ ਬੱਚਾ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਹੇਠ ਆਉਂਦੇ ਤੋਂ ਬੱਚਾ ਥੱਲੇ ਗਿਰ ਕੇ ਮਰ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਹਵੇਲੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਹੀ ਬਾਲ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸੰਘੇੜੇ ਦੇ ਬਾਲ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਕਈ ਸਾਲ ਲਈ ਚਲੀ। ਪਹਿਲਾ ਆਇਆ ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਸੀ, ਪਰ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਸੀਗਾ। ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਦਾਦੇ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਜੀਨਾ ਉੱਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਆਇਆ ਡਰਦੀ ਨੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲਈ। ਦਾਦਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਸੀਗਾ। ਉਸਨੂੰ ਇਸ'ਚੋਂ ਪੈਸੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸੀ। ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਤੋਂ ਸਾਫ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਾਲੇ ਸਭ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਸੰਘੇੜੇ ਦਾ ਬਾਲ ਜਿਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ



ਫਾਇਦਾ ਦਾਦੇ ਨੇ ਉਠਾਇਆ। ਸੰਘੇੜੇ ਨੂੰ ਖਤ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸਦੀ ਸੂਹ ਕੱਢਣੀ ਪੁਲਸ ਲਈ ਔਖੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਗੋਗੀ ਨਾਂ ਦਾ ਦਲਾਲ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਫਿਰੋੜੀ ਇਸ ਰਾਹ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪੁਲਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਚਾਲਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੀ ਗਏ। ਗੋਗੀ ਨੇ ਪੁਲਸ ਤੇ ਸੰਘੇੜੇ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਦਾ ਸੀ ਮਦਰਾਸੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਕਬਰਸਤਾਨ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਝੋਲਾ ਗੋਗੀ ਨੇ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੁਲਸ ਨੇ ਬਿੰਦੀਦਾਰ ਰੁਪਏ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸੀ। ਬਾਲ ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ 20 ਲੱਖ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਪਰ ਜਦ ਗੋਗੀ ਤੇ ਸੰਘੇੜੇ ਨੇ ਨਵਾਂ ਖਤ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਬੱਚੇ ਦਾ ਥਹੁ ਟਿਕਾਣਾ ਗ਼ਲਤ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬਾਲ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਦਾਦੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਲਫ਼ਾਫ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 2 ਲੱਖ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬੱਚਾ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਭੁਗਤਾਨ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹਾਲੇ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਤਿਚਰ ਨਦੀਮ ਕੁਰੇਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਸੰਕੀਰਨ ਦੁਫੇੜ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਈ ਲੋਕ ਮਰਵਾਏ। ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਵਾਸੀ ਉਦੋਂ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਹੈ ਜਦ ਆਵਦੇ ਗੁਆਂਢੀ ਨੂੰ ਵੱਢਦੇ ਨੇ। ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਅਨਮਤੀਆ ਨੂੰ ਜਰਦਾ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਭਾਲਣੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀ। ਸਭ ਕਮਲੇ ਹਨ। ਤਾਹੀਂ ਤਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਸਾਡੇ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰ ਗਏ। ਯੂਰੋਪ ਜਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਰਾਅ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਧਰਮ, ਗੁਰੂ, ਪੀਰ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਹੀ ਨੇ। ਧਰਮ ਸ਼ਰਮਾ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਲਈ ਕੁਰਸੀ ਲੈਣ ਸੌਖਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਨਤਾ 'ਚ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ।

ਮੁਲਕ ਦੇ ਅਲਪ ਸੰਖਿਆ ਲੋਕ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਸਿੱਖ, ਮੁਸਲਿਮ ਜਾਂ ਇਸਾਈ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਨੂੰ ਉਜਾੜਨਾ ਸੌਖਾ ਹੈ। ਬਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ 'ਚ ਮੈਂ ਰੁੱਝਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀਜ਼ਾ ਤੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਦਵਾਉਣ 'ਚ। ਇਸਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਸੰਘੇੜੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਵਾਪਸ ਆਵਾਂਗੇ। ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰੋਗ ਹੈ। ਕੋਈ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਘਰ ਟਿਕ ਕੇ ਬੈਠ ਕੇ। ਸਭ ਨੂੰ ਕਾਹਲ ਪਈ ਹੈ ਬਾਹਰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਜਾਣ ਨੂੰ। ਪਰ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਪੈਸੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਰਾਹਦਾਰੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਟਿਕਟ ਵੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਵੀਜ਼ਾ ਆਦਿ ਵੀ। ਹਰ ਬੰਦੇ ਦੀ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਨੱਠ ਭੱਜ ਕਰਕੇ ਹਜ਼ਾਰ ਸੁਆਲ ਪੁੱਛਦੇ ਨੇ। ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਰਾਹਦਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਹ ਰੋਗ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਹੈ ਕਿਉਂ? ਜਿੰਨਾ ਕੁ ਮੇਰੇ ਪੱਲੇ ਪੈਂਦੇ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਕਸਰ ਪੈ ਗਈ ਜਦ ਬਾਹਰਲਿਆਂ ਨੇ ਯਾਵਾ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗਾਂ 'ਚ ਕੀੜੀ ਫਸਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਬਾਹਰਲੇ ਰਸਮ, ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਆਦਿ

ਸਾਡੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਬਿਮਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਹੁਣ ਜਿਹੜੇ ਬਾਹਰ ਗਏ ਸਨ ਵਾਉਚਰ ਤੇ ਜਾਂ ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਬਾਅਦ, ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ; ਤੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਕੁਝ ਆਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਪੌਲਰ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਹ ਪੌਲਰ ਹਵੇਲੀਆਂ ਸਿਰਫ ਛੁੱਟੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਨ। ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਵਿਦੇਸ਼ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਆਮ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਅੱਖਾਂ ਅੱਡ ਕੇ ਇਮਾਰਤ ਵੱਲ ਝਾਕ ਕੇ ਸੋਚਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਇੰਨੀ ਮਹਿੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਐ, ਜਰੂਰ ਅਮੀਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਬਾਅਦ ਉਸ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਕਿ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦਾ ਗਰੀਬ ਬੰਦਾ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹਵੇਲੀ ਉਸਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪੈਸਿਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੀ। ਹਾਂ, ਪੈਸਿਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਨੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਜਮਾਂਦਰੂ ਲਾਲਚੀ ਸੋਚ ਨੇ ਕਈ ਘਰ ਖਰਾਬ ਕੀਤੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਕੰਮ 'ਚ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ। ਕਿੰਝ? ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ ਗਰੀਬ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਨਾ ਮਿਲਦੀ ਜਾਂ ਪੱਛਮ ਇੱਕ ਸ਼ਰਨ ਦਿਸਦੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦਾ, ਉਸ ਤੋਂ ਪਾਸਪੋਰਟ ਜਾਂ ਵੀਜ਼ੇ ਜਾਂ ਰਾਹਦਾਰੀ ਲਈ ਖੂਬ ਪੈਸੇ ਬਣਾ ਕੇ ਦਵਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਹੱਥ ਤੰਗ ਹੋਣ, ਵਿਚਾਰੇ ਫਿਰ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਸੀ। ਕਾਲੇ ਧਨ 'ਚੋਂ ਦਾਦੇ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਚੱਕਰ ਐਸਾ ਸੀ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰੀ ਦਾਦਾ ਹੀ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਵਿਆਜ ਲਾ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਕਰਜ਼ 'ਚੋਂ ਪੈਸੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇਣੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਸੋ ਲੁੱਟਦੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਹੀ ਸੀ ਦੋਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ, ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਤੇ ਫਿਰ ਲੈ ਕੇ। ਜੇ ਸੂਦ ਨਹੀਂ ਵੀ ਮਿਲਦਾ, ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰਿਸਤੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਉਧਾਰ ਲੈ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜਾਂ ਘਰ ਦੇ ਗਹਿਣ-ਗੱਟੇ ਵੇਚਕੇ।

ਦਾਦੇ ਦੀ ਇੱਕ ਕੰਪਨੀ ਸੈਟ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਰਾਹ ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਭੇਜਦੇ ਸੀ। ਇੱਕ ਸੀ ਨਕਲੀ ਪਾਠਕ ਵੀਜ਼ਾ, ਦੂਜਾ ਕਾਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਰਾਹ (ਰੂਸ ਦੀ ਮਾਫੀਆ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ) ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਸੀ ਝੂਠਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ। ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਚਿੱਠੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਕਾਮਯਾਬ ਨੇ। ਪੈਸੇ ਵੀ ਵਾਪਸ ਭੇਜਦੇ ਸੀ ਗਹਿਣੇ ਛਡਵਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਘਰ ਨੂੰ ਤੋਰਨ ਲਈ। ਪਰ ਸੱਚ ਹੋਰ ਹੀ ਸੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਬਾਅਦ 'ਚ ਦੱਸਦਾਂ ਤੈਨੂੰ। ਜੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਵੀ ਦੱਸੀਏ, ਮੰਨਣਾ ਕਿੰਨੇ ਹੈ? ਪੰਜਾਬ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਾਲਾ ਦਿਖਾਉਣਾ। ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਵਲਾਇਤ 'ਚ ਹੀਣੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਨੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮਸਾਂ ਕਿਤੇ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਨੇ। ਸੱਚ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਲਾਇਤਾਂ 'ਚ ਤਾਂ ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀ, ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਪੁੱਛਦੈ? ਜਦ ਮੈਂ ਵਲਾਇਤ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਂਜਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਲੋਕਾਂ

ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਵੇਚਦਾ ਸੀ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ। ਆਏ ਲਵ ਮਾਏ ਇੰਡੀਆ! ਦਾਦੇ ਦੇ ਚਾਰ ਖਾਸ ਦਲਾਲ ਰੱਖੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਰੋਜ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਸਰਦਾਰ ਸੀ। ਘਰ ਧੀਆਂ ਸਨ; ਨਿੱਤ ਗੁਰਦਆਰੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਖੈਰਾਤ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਰਮੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਪਤਵੰਤਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਜਦ ਦਿਨ ਸੌਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਰਾਤ ਜਾਗਦੀ ਉਹ ਦਲਾਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਵੀ ਮੇਰੇ ਗਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੁਟਿਆਰ ਚਾਹੀਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਹਵਾਸ ਕੱਢਣ ਲਈ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੈਕਟਰ ਗਿਆਰਾਂ ਦੇ ਕੈਫੇ ਮਹੱਲੇ 'ਚ ਲਿਆ ਬੈਠਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਸੜਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਰਦਾਰ ਆਵਦੇ ਵੈਸਪਰ ਸਕੂਟਰ ਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੁੜੀ ਬੈਠੀ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਗਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲ ਪਸੰਦ ਆਉਂਦਾ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਗੱਲ ਨਾ ਬਣਦੀ ਸਕੂਟਰ ਚਲਾ ਕੇ ਹੋਰ ਕੁੜੀ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਮਾਲ ਪਸੰਦ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਥਾਂ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਗਾਹਕ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅੱਡੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਮੈਂ ਕਰੀ ਗਿਆ, ਤੇ ਸੰਘੋੜੇ ਦੇ ਬਾਲ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਹੋਈ ਗਈ।

ਧਰਮ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਣ ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਵੱਡਾ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਦਾਦੇ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਫਾਇਦਾ ਲਿਆ। ਬਿੰਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸਦੀ ਪਾਰਟੀ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸੁੱਖੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਹਟ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਤਾਂ ਬਿੰਦਾ ਡਰੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਦਸ ਨੰਬਰੀ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸ਼ਰਮੇ ਤੇ ਦਾਦੇ ਦਾ ਜੋਰ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੈ। ਪਰ ਛੇਤੀ ਸਮਝ ਗਿਆ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਕਤ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਬਿੰਦੇ ਨੇ ਦਾਦੇ ਦੇ ਤਰਲੇ ਕੀਤੇ। ਦਾਦੇ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਮਰਵਾਇਆ ਨਹੀਂ ਪਰ ਕੁੱਟਿਆ। ਫਿਰ ਬਿੰਦੇ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਸੁੱਖੀ ਨਾਲ ਕਰਵਾਏ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਿੰਦਾ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਮੈਂ ਦਾਦੇ ਦਾ ਖਾਸ ਬੰਦਾ ਸੀ, ਨਾ ਕੇ ਬਿੰਦਾ। ਫਿਰ ਸ਼ਰਮੇ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਕਲਮ ਚਲਾਈ। ਫਿਰ ਵੀ ਬਿੰਦਾ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰੂਪ ਬਦਲਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕਰਨ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਖਰੀਦੇ ਪੁਲਸੀਏ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਦਾਦਾ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ਼ਰਮੇ ਨੇ ਬਿੰਦੇ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਸੱਦ ਲਿਆ। ਕਰਨ ਵੀ ਨਾਲ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਰਾਤ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੈਦ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਿੰਦੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਰੂਪ ਤੇ ਸੁੱਖੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਵੈਸੇ ਬਿੰਦੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਦਾਦੇ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਸ਼ਰਮੇ ਦੀਆਂ ਉਗਲੀਆਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਸੜਕ ਹਾਦਸੇ ਵਿੱਚ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ

ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦਾਦੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਝਾੜਿਆ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਪੱਕਾ ਗੁੰਡਾ ਸੀ, ਦਾਦੇ ਦਾ ਲਫਟੈਣ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਹੱਥ ਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਦਾ ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਮੇਰਾ ਸੀ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਮੇਰਾ ਰਾਜ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਸੀ, ਡੋਨ। ਫਿਰ ਅਫੀਮ ਦੇ ਚੱਕਰਾਂ 'ਚ ਪੈ ਗਿਆ। ਸ਼ਰਮਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਸ਼ੇਬਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸੋਚਣ ਦੇ ਥਾਂ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਵਾਂਗ ਖੜਨਗੇ ਨਹੀਂ। ਕੱਪੜੇ, ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਪੀਨਕ 'ਚ ਡੁੱਬ ਜਾਣਗੇ। ਫਜ਼ੂਲ ਫੈਸ਼ਨਾਂ 'ਚ, ਗੋਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰੀਸਾਂ ਕਰਦੇ ਕੇਵਲ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਦ 'ਚ ਗੁੰਮ ਜਾਣਗੇ। ਹੜ੍ਹ ਵਾਂਗ ਤਲਵੰਡੀ, ਸਮੁੰਦਰੀ ਝੱਗ, ਮਾਵਾ ਆਦਿ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਆ ਗਏ। ਡੋਨ ਦੀ ਕਰਸੀ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਖੂਨ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਖੂਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰਾ ਪਾਪੀ ਕੰਮ ਹੋਰ ਗੁੰਡੇ ਮੇਰੇ ਬਿਨਾ ਲਾਗੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ।

ਦਾਦੇ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਚ ਨਵੇਂ ਗੁੰਡੇ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਹੋ ਗਈ ਜਿਹੜਾ ਨਸ਼ੀਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਵੇਚਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਮੈਂ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਗੋਦ ਗੁੰਦਣੀ ਸੀ। ਬੰਦੇ ਦਾ ਨਾਂ ਰਵੀ ਸਰੋਏ ਸੀ। ਮੈਂ ਗੱਟੀਆਂ ਗਿਣਨੀਆਂ। ਔਖਾ ਕੰਮ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵੀ ਪੁਲਸ ਦੇ ਹੱਥ ਗਰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਘਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੁਲਸ ਦੀ ਅੱਖ ਹੇਠ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਅੱਡਾ ਵੀ ਪੁਲਸ ਦੀ ਰਾਖੀ 'ਚ ਸੀ। ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਮਾਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਰਵੀ ਸਰੋਏ ਦੀ ਤਫਸੀਲ ਦੇਣ ਦੀ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਦਾਦੇ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਹ। ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਗਲੀ ਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਲੰਬਾ ਪਤਲਾ ਜਿਹਾ, ਕੇਸ ਬਿੱਲ ਕਰੀਮ ਨਾਲ ਚੋਪੜੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਮੁੱਖ ਸਾਫ ਸੁਥਰਾ ਸੀ। ਗੋਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੂਟ ਪਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਟਾਈ ਵੀ ਲਾਈ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਨਿਰੰਜਣ ਜਲਾਲ ਸੀ। ਪਰ ਸੱਜੀ ਗਿੱਫਲ ਅੱਖ 'ਚ ਕਬਰਾ ਸੀ। ਚੀਘ ਚੋਦੀ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਜਪਾਨੀ ਰਾਖਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਸੀ। ਰਵੀ ਦੀ ਆਦਤ ਸੀ ਸੈਕਟਰ ਸਤਾਰਾਂ ਦੇ ਭੋਜਨਸ਼ਾਲਿਆਂ 'ਚ ਖਾਣ ਦੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਕੇ ਐਫ ਸੀ 'ਚ ( ਕੋਂਟਕੀ ਫਰਾਇਦ ਚੀਕਨ)। ਇੱਥੇ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਕੇ ਐਫ ਸੀ ਵੱਡੀ ਮਾਲ 'ਚ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਿਸਤੌਲ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵੜ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਸਭ ਕੁਝ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਮੈਂ ਸਕੀਮ ਬਣਾ ਲਈ।

ਰਵੀ ਅਤੇ ਦੋ ਬੰਦੇ (ਇੱਕ ਜਪਾਨੀ ਸੀ) ਸਾਢੇ ਅੱਠ ਕੇ ਐਫ ਸੀ 'ਚ ਵੜੇ। ਭੋਜਨਸ਼ਾਲਾ ਜਨਤਾ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਸੀ। ਹਥਿਆਰ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਸੀ। ਮਾਲ ਦਾ ਸੁਰਖਿਆਪਣ ਕਾਇਮ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਕੁਝ ਰਾਖੇ ਜਰੂਰ ਰਵੀ ਦੇ ਤਨਖਾਹਦਾਰ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਹਥਿਆਰ ਹੋਵੇਗਾ ਹੀ। ਸਾਡੇ

ਕੋਲੇ ਵੀ ਹਥਿਆਰ ਸਨ। ਪਰ ਸਾਡਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੋਰ ਤਰਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਮਗਰ ਰਵੀ ਤੇ ਉਸਦੇ ਰਾਖੇ ਇੱਕ ਮੇਜ਼ ਕੋਲ ਬਹਿ ਗਏ। ਰਵੀ ਦੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਫਿਰ ਕਾਊਟਰ ਤੋਂ ਆਰਡਰ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਰਵੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਪਾਨੀ ਨੂੰ ਵੀ। ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਜਨਤਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਰਹਿਣਗੇ। ਪਰ ਇੱਕ ਨੇੜਲੇ ਟੇਬਲ ਤੇ ਮੈਂ ਬੈਠਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦਰ ਕੋਲ ਮੇਰਾ ਖਾਸ ਸਿਪਾਹੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਟੱਬਰ ਆਏ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਕੰਨ ਖਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਪਾਨੀ ਦਾ ਢਿੱਡ ਦੁੱਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਕਰਨ ਵਾਸ਼ਰੂਮ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਉਸ ਹੀ ਵੇਲੇ ਦੂਜਾ ਰਾਖਾ ਵੀ ਨ੍ਹਾਉਣ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਰਵੀ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਪੇਟ ਵੀ ਦਰਦ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਉੱਠਣ ਲੱਗਾ ਸੀ ਜਦ ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ। \*ਕਿਥੇ ਚੱਲੇ ਹੋ ਹਜ਼ੂਰ?\*, ਮੈਂ ਆਖਿਆ, \*ਜੇ ਪੇਟ ਦੁਖਦੈ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਆ..ਨਹੀਂ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਜੀ\*, ਮੇਰੇ ਪਿਸਤੌਲ ਦਾ ਰੰਧਰ ਉਸਦੀ ਪਸਲੀ 'ਚ ਖੁਭਿਆ। ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਲੁਕੋਇਆ ਸੀ। ਡਰਦਾ ਉੱਠ ਗਿਆ, ਅਸੀਂ ਕਾਊਟਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੈ ਗਏ। ਫਿਰ ਰਸੋਈ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ। ਪੇਟ ਦਾ ਦਰਦ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਖੁੰਜੇ ਖੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ, ਵਿਚਾਰਾ ਉੱਥੇ ਹੀ ਗੂੰਹ ਨਾਲ ਲਿੱਬੜ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹਮਕ ਆਈ। \*ਦਾਦਾ ਜੀ ਤੋਂ ਸਨੇਹਾ, ਸਿਰਫ ਅਸੀਂ ਰਣਜੀਤਪੁਰ 'ਚ ਅਫੀਮ ਵੇਚ ਸਕਦੇ ਆ।\* ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਇੱਕ ਗੋਲੀ ਉਸਦੇ ਕਬਰਾ (ਅੱਖ) 'ਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ, ਇੱਕ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲੂ ਵਿੱਚ। ਫਿਲਮਾਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਖੂਨ ਵਿੱਚ ਲੱਥਪੱਥ ਹੁੰਦੇ। ਗੋਲੀ ਗਰਮ ਸੀ ਕਰਕੇ ਜਖਮ ਮੌਲ ਜਾਂਦੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੱਲੂ 'ਚੋਂ ਅੱਥਰੂ ਵਾਂਗ ਲਹੂ ਫੁੰਦੀ-ਫੁੰਦੀ ਵਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੱਖ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਚੋਇਆ। ਪਰ ਸੀਸ ਪਿੱਛੇ ਕੰਧ ਤੇ ਛਿੱਟੇ ਪੈ ਗਏ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਵੀ ਡਿੱਗ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਮੁਮਕਿਨ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਬੱਸ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕੇ ਐਫ ਸੀ ਦੇ ਬੰਦੇ ਖਰੀਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਨੇ ਮੇਰਾ ਪਿਸਤੌਲ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੁਕੋਇਆ ਸੀ। ਜਦ ਮੈਂ ਬਰਗਰ ਆਡਰ ਕੀਤਾ ਮੈਨੂੰ ਖਾਣੇ ਪੀਣੇ 'ਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਚਾਲ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਨੇ ਜਦ ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਆਡਰ ਆਇਆ ਬਰਗਰ ਅਤੇ ਫ੍ਰੀਟਾਂ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਚਿਪਜ) ਸਰਨਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਮੋਹਰੇ ਜਾ ਕੇ ਟਾਇਲਟ 'ਚ ਵੜ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਹਾਲੇ ਵੀ ਉੱਥੇ ਜਪਾਨੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦੋਸਤ ਢਿੱਡ ਫੜ ਕੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿਹੜੇ ਖਾਨੇ 'ਚ ਗੋਲੀਆਂ ਛੱਡੀਆਂ। ਸਾਰੇ ਥਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਕੇ ਭੁੰਜੇ ਪਿਸਤੌਲ ਸੁੱਟ ਕੇ ਤੁਰ ਪਏ। ਪਿਸਤੌਲਾਂ ਤੇ ਟੋਪ ਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਦਸਤਾਨੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਡੌਨ ਦੀ

ਕੁਰਸੀ ਪੱਕੀ ਕਰ ਲਈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਦਾ ਨੰਬਰ ਇੱਕ ਗੁੰਡਾ ਸਾਂ। ਸੰਘੇੜੇ ਦੇ ਬਾਲ ਦੇ ਕੇਸ ਨੇ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੁਲਸ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਸਿੱਧੀ ਚੀਜ਼ ਕੀਤੀ। ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਰੌਲੇ ਕਾਰਨ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕੁੱਝ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਆਮ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਬੇਕਸੂਰ ਨੂੰ ਹੀ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਝੋਕਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੁੱਟਦੇ ਨੇ। ਪਰ ਐਤਕੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ। ਸੰਘੇੜੇ ਵੱਡਾ ਸਿਤਾਰਾ ਸੀ, ਓਹ ਵੀ ਬੋਲੀਵੁਡ ਦਾ। ਪੁਲਸ ਨੇ ਕਾਰੀਗਰ ਵਿਗਿਆਨੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ'ਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਸੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਲੱਕੜ ਖੜਪਾੜ ਵੇਖੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਬਜ਼ਾਰ ਹਰ ਲੱਕੜ ਦੀ ਖੜਪਾੜ ਵੱਖਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਆਰੇ 'ਚ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਫਰਨਾਹੀ ਦੇ ਦੰਦਿਆਂ ਦਾ ਵਾਢਾ ਵੱਖਰਾ ਚਿੰਨ ਬਣਾਉਂਦੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਿਗਿਆਨੀ ਨੇ ਪਤਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਪੌੜੀ ਕਿਸ ਕਾਰਖਾਨੇ 'ਚੋਂ ਖਰੀਦੀ ਸੀ। ਬੱਸ, ਪੁਲਸ ਸੰਘੇੜੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ 'ਚ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਜਦ ਸਹੀ ਮਿੱਲ ਲਭ ਗਈ, ਕੀਤੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਲੱਕੜਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਸਦਾ ਲਹਿਜਾ ਮਦਰਾਸੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਤਕਰੀਬਨ ਜਦ ਬਾਲ ਚੁਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਓਦੋਂ ਕੁ ਜਿਹੇ ਹੀ ਲੱਕੜ ਦਾ ਆਡਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਕੋਲ ਮਿੱਲ ਜਾਂ ਦੁਕਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਟਰੱਕ 'ਚ ਲੱਕੜ ਲਿਜਾ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚਦਾ ਸੀ। ਬੱਸ ਹੁਣ ਪੁਲਸ ਮਦਰਾਸੀ ਮਗਰ ਪੈ ਗਈ। ਨਾਲੇ ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਪੈਸੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣੇ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਰਣਜੀਤਪੁਰ 'ਚ ਹੀ ਖਰਚੇ ਸੀ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਨੋਟ ਲੱਭੇ, ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਗਏ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਚੁਸਤ ਸ਼ੁਕੀਨ ਮਦਰਾਸੀ ਨੇ ਖਰਚੇ ਸੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪੁੱਛ-ਪੱਛ ਕੇ ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖੁਰਾ ਕੱਢ ਲਿਆ ਦਾਦੇ ਦੀ ਝੋਂਪੜ ਵੱਲ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਸੀ ਪੈਸੇ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ। ਕੁਝ ਡਾਕਟਰ ਸਨ ਸਾਡੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ 'ਚ ਜਿਹੜੇ ਪੈਸੇ ਬਣਾਉਣ ਕੋਈ ਗੈਰ ਮੁਲਕੀ ਨਿਆਣੇ ਸਿਆਣੇ ਦੀ ਇੰਦਰੀ ਜਾਂ ਜਿਸਮ ਦਾ ਖਾਸ ਹਿੱਸਾ ਮੰਜ਼ੂਰੀ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਕੱਢ ਲੈਂਦੇ ਨੇ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਾਰੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਟੀਕਾ ਲਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਨੇ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਆਮ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਲੋਕ ਹਸਪਤਾਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਣ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਵਧੀਆ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਇਹ ਕੁੱਝ ਹੁੰਦੈ। ਮੇਰਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਸੀ ਇਸ ਵਿੱਚ। ਅਮੀਰ ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ ਆਰਗਨ ਦਵਾ ਦਿੰਦੇ ਸਾਂ। ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਾਹ ਨਾ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਜਾਂ ਤੁੱਛ ਸਿਆਣੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉੱਥੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਪੈਸਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ, ਹਸਪਤਾਲ ਨੂੰ ਆਰਗਨ। ਆਏ ਲਵ ਮਾਏ

ਇੰਡੀਆ! ਸੇ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸੀ, ਜਦ ਮਦਰਾਸੀ ਪੁਲਸ ਨੇ ਫੜ ਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਦਾਦੇ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਪੁਲਸ ਨੂੰ। ਪੁਲਸ ਨੇ ਦਾਦੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਾਰੀ ਸਕੀਮ ਦਾ ਪਤਾ ਲਿਆ। ਮਦਰਾਸੀ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਹੋ ਗਈ। ਜਨਤਾ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਪਰ ਸੰਘੇੜੇ ਨੂੰ ਵੱਢੀ ਲਈ ਪੁਲਸ ਨੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਾਦਾ ਸੀ। ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਨਾਂ ਵੀ ਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਜਦ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਕੇਸ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਗੋਗੀ ਵੱਲ ਉਗਲ ਉੱਠੀ ਕਿ ਉਹ ਗੁੰਡਿਆਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਸਬੂਤ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸੱਚੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਹੀ ਬਾਲ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮਦਰਾਸੀ ਨੂੰ ਕਈ ਬਾਰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਬੱਚਾ ਕਿੱਥੇ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੰਘੇੜੇ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਇੱਕ ਟਰੱਕ ਰੁਕਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਮੂਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਜਦ ਬਾਹਰ ਸੜਕ ਦੇ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਹੇਠ ਝਾੜੀਆਂ 'ਚ ਇੱਕ ਹੱਡੀ ਦਾ ਪਿੰਜਰ ਪਿਆ ਦਿਖਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਪਾਲ 'ਚ ਗਲੀ ਸੀ। ਨਿਆਣੇ ਦਾ ਮੁਤਰਾੜ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ 'ਚ ਪੁਲਸ ਅਤੇ ਸੰਘੇੜੇ ਨੇ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਬਾਲ ਤਾਂ ਘਰ ਨੇੜੇ ਹੀ ਸੀ। ਉਸੇ ਹੀ ਦਿਨ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਦਰਾਸੀ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਮਿਲੀ।

ਪਰ ਹੁਣ ਸੰਘੇੜੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਸਾਡੀ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਸਕੀਮ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ। ਸੰਘੇੜਾ ਮੁੰਬਈ 'ਚ ਐਕਟਰ ਸੀ। ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਗੁੰਡੇ ਸਾਡੇ ਵੀ ਜਬਰਦਸਤ ਸਨ। ਸੰਘੇੜੇ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ। ਜਦ ਕੇਸ ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਚ ਆਇਆ, ਮੇਰਾ ਅਤੇ ਦਾਦੇ ਦਾ ਨਾਂ ਛਪਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਆਵਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਪਿਆ ਸੀ।

ਮਦਰਾਸੀ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਖਾਸ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਟੀਕੇ ਨਾਲ ਜਦ ਕੁੜੀ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਗੋਦ ਹੀ ਵਿੱਚ ਫੜੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਰੋਲਾ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੱਕ ਗੱਲ ਪੁੱਜ ਗਈ। ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਫਿਰ ਅੱਗੇ ਆਇਆ। ਸ਼ਰਮੇ ਨੇ ਗੱਲ ਟਾਲ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਸੰਘੇੜੇ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਟਿਕ ਗਈ ਸੀ। ਦਾਦੇ ਦੀ ਵੀ ਆਦਤ ਸੀ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ ਜਾ ਕੇ ਖੁਦ ਗੋਭੀ, ਸਾਗ ਆਦਿ ਖਰੀਦਣ ਦੀ। ਭੇਜ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਰਜੀ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਸ਼ੌਕ ਸੀ ਖੁਦ ਖਾਣਾ ਪਕਾਉਣ ਦਾ। ਜਦ ਵੀ ਝੋਂਪੜ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਗੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਇਸ ਦਿਨ ਬੁਰਾ ਸ਼ਗਨ ਸੀ। ਨਾਲ ਆਮ ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਗੱਡੀਵਾਨ, ਅਤੇ

ਪਿਛਲੀ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਸਿਪਾਹੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿੱਕਲ ਕੇ ਆਸ ਪਾਸ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਆਲਾ ਦੁਆਲਾ ਤਾੜਦੇ ਸਨ। ਉਝ ਲੋਕ ਦਾਦੇ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਵੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੱਜ ਇੰਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਦੋਨੋਂ ਕਾਰਾਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਗੱਡਾ ਵਿੱਚ ਫੱਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਪਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਤਿੰਨੋਂ ਆਦਮੀ ਜਬਰਦਸਤੀ ਪੰਜ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਗੰਨਾਂ ਤਾਣ ਕੇ ਕਾਰ 'ਚੋਂ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਏ।

\*ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਹਥਿਆਰ ਭੁੰਜੇ ਸੁੱਟੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਥੋਨੂੰ ਭੁੰਨ ਦਿਆਂਗੇ।

\* ਪੰਜਾਂ 'ਚੋਂ ਤਿੰਨ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਬਹਿ ਗਏ ਫਿਰ ਗੱਡਾ ਪਾਸੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਗਲੀ ਗੱਡੀ ਦੇ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਕਾਰ ਪਿੱਛੇ ਆਉਂਦੀ ਦਿਸਦੀ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸੋਚਿਆ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਦਾਦਾ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲ ਕੇ ਮਿਰਚਾਂ ਵਾਲੇ ਕੋਲ ਗਿਆ।

\*ਕਿੱਦਾਂ ਜਸਵੀਰ? ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਐ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ?

\*ਹਾਂ ਸਰਦਾਰ, ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਾਓ? ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਹੀ ਗੱਲ ਹੋਈ। ਲਾਲ ਮਿਰਚ ਹੀ ਚੱਕਦਾ ਸੀ ਜਦ ਪਿਛਲੀ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਗੁੰਡੇ ਨਿੱਕਲੇ, ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਸਤੌਲਾਂ ਸਨ, ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਦਸ਼ਾਂਦਾ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਡਰਾਈਵਰ ਦਾ ਰੰਗ ਉਡ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗੱਡੀ 'ਚੋਂ ਨਿੱਕਲ ਕੇ ਆਵਦੇ ਪਿਸਤੌਲ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਜੁਆਬ ਦੇਣ ਦੀ, ਪਰ ਤਿਲਕ ਕੇ ਭੁੰਜੇ ਗਿਰ ਗਿਆ। ਪੱਥਰ ਹੋਏ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਦਾਦੇ ਨੇ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਸ ਹੀ ਥਾਂ ਘੁੰਮ ਕੇ ਲਾਲ ਮਿਰਚਾਂ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਗਿਆ। ਦਾਦੇ ਦਾ ਰਾਜ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਆਵਦੇ ਬਾਰੇ ਫਿਕਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਸੰਘੇੜੇ ਦੀ ਪਹੁੰਚ, ਮਤਲਬ ਉਸਦੇ ਗੁੰਡੇ ਆੜੀਆਂ ਦੀ, ਲੰਬੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਇੰਡੀਆ 'ਚ ਠਹਿਰ ਕੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ?, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਬਚਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਕੰਮ 'ਚ ਮੈਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਖੋਟਾ ਪਾਸਪੋਰਟ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਨਕਲੀ ਨਾਂ ਲਿਆ (ਦੇਵ ਦੇ ਥਾਂ ਅਵਤਾਰ) ਅਤੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਕੇਸ਼ ਕੱਟ ਲਏ ਸੀ।

ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਦੇਸ। ਹੁਣ ਹਰ ਬੰਦੇ ਵਾਂਗ ਤਕਦੀਰ ਫੁੱਟਣੀ ਸੀ। ਕੀ ਪਤਾ ਬਾਹਰ ਚੰਗੇ ਦਿਨ ਫਿਰਨੇ ਸਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ? ਜੇ ਮਰਜੀ, ਦੇਵ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਏਥੇ ਮੁੱਕ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਤਾਰੀ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਵਿਮਾਨ ਦੇ ਥਾਈਂ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ ਤੇ ਨਿੱਕਲਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਟਰੇਨ ਫੜੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ। ਉਥੋਂ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਕਰਾਚੀ ਪੁਜਿਆ। ਇਥੋਂ ਜਹਾਜ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਦੁਬਈ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਪਰ ਅੰਦਰ ਵੜਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੀ; ਜੇ ਅਰਬਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਐ ਜਾਂ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਬੰਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ। ਮੇਰੇ ਅਵੈਧ ਰੁਤਬੇ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਮੁਸ਼ਟੰਡੇ ਲਈ

ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਾਮਾ ਲਾਇਆ ਇੱਕ ਬੰਦਰ 'ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕਲ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਖੱਟੀ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਹਰਾਮ ਦਾ ਮਾਲ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਰਾਤ ਸੜਕ ਤੇ ਸੌਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਅਰਬੀ ਪੁਲਸ ਨੇ ਫੜ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਕਰਦੇ। ਦਰਅਸਲ ਭਾਵੇਂ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਲੋਕਲ ਲੋਕ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੁਲਹੀਣ ਸਮਝਦੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਨਿੱਤ ਅਠਾਰਾਂ ਅਠਾਰਾਂ ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਕੇ ਅੱਕ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਆਖਿਆ ਮੈਨੂੰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਰਾਹਦਾਰੀ ਦਵਾ। ਜਰੂਰ, ਪਰ ਦੋ ਹੋਰ ਸਾਲ ਲੱਗਣੇ ਐ ਰਾਹਦਾਰੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਨੂੰ! ਐਉਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ! ਜਦ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੀਜ਼ਾ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਹੀਥਰੋ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਚੱਕਣ ਲਈ ਕੋਈ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਸ ਫੜ ਕੇ ਸਾਊਥਹਾਲ ਵੜ ਗਿਆ। ਜੇਬ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਸੌ ਪੈਂਡ ਸੀ। ਜਦ ਸੁਰੰਗ 'ਚੋਂ ਬਸ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲੀ, ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਮੌਡਲ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੋਟਰਵੇ ਤੇ ਪੈ ਕੇ ਬੱਸ ਸਾਊਥਹਾਲ ਵੱਲ ਲੈ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹੈਵੇਲੋਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਰਵੀਦਾਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਲੰਘਿਆ, ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਰੇਡੀਓ, ਫਿਰ ਫੈਦਰਸਟਾਉਨ ਸਕੂਲ। ਇੱਕ ਚੌਕ ਆ ਕੇ ਬਰਤਨੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਿਸ ਪਿਆ। ਏਥੋਂ ਮੈਂ ਓਟ ਬਾਰੇ ਆਖਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਲਈ ਰਹਿਣ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਨਹੀਂ।

ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮੁੰਡਾ, ਸਿਮਰਨ, ਮਿਲ ਪਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਪਾਈ ਕਿ ਇੱਕ ਥਾਂ ਹੈ ਬਰਾਡਵੇ ਤੇ ਜਿਸ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਕਈ ਫੌਜੀ ਹਨ, ਮਤਲਬ ਬੇਜਾਬਤੇ ਬੰਦੇ। ਲੋਕਲ ਪੰਜਾਬੀ ਜੰਮਪਲ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਤਾਜ਼ੇ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫ੍ਰੇਸ਼ੀ ਅਪਮਾਨ'ਚ ਆਖਦੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਗੋਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਵੱਢ ਸਕਦਾ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਫ੍ਰੇਸ਼ੀਆਂ 'ਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਐਪਰ ਸਿਮਰਨ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਥਾਂ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਏਥੇ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਐਮ ਏ ਸੀ ਪਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਲੰਬੇ ਘੰਟੇ ਲਾਉਂਦਾ ਸੀ ਦੁਕਾਨ 'ਚ ਖੜ੍ਹ ਕੇ। ਚਾਰ ਸਾਲ ਹੋਏ ਨੇ ਜਦ ਦਾ ਸੁਰਗ 'ਚ ਆਇਆ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਰੋਜ਼ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਖਾਣ ਪੀਣ ਲਈ। ਪਰ ਟਾਇਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹੋਰ ਕੁਝ ਕਰਨ ਲਈ। ਸਵੇਰ ਰਾਤ ਤੱਕ ਦੁਕਾਨ ਹੀ ਦੇਖੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਏ। ਕਿੰਨੇ ਜਣੇ ਪੰਜਾਬ ਹਰ ਸਾਲ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਬਟੂਏ 'ਚੋਂ ਖੁਲ੍ਹਾ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਸਾਰੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਆਵਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੀਆਂ। ਮੇਰਾ ਚਿਤ ਕਰਦਾ ਸੀ ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਨੂੰ \*ਜਾਣ ਦਿਆ ਕਰ।\* ਪਰ ਘੜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਮੇਰਾ ਹਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।

ਪਹਿਲਾ ਮੋਹਨ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਟੱਬਰ ਨੇ ਗਹਿਣੇ ਵੇਚ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸਟੂਡੈਂਟ ਪਾਸ ਦਿਵਾਇਆ। ਜਦ ਯੂ ਕੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਸਾਊਥਹਾਲ ਕਾਲਜ 'ਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈ ਲਿਆ। ਪਰ ਉਸਦੀ ਨੀਅਤ ਤਾਂ ਸੀ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਪੈਸੇ ਬਣਾਉਣ ਦੀ। ਘਰ ਵਾਪਸ ਭੇਜਣੇ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਯੂ ਕੇ ਵਿੱਚ ਮੰਦਵਾੜਾ ਸੀ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਜੰਮਪਲਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਬਾਹਰਲੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਕੀ? ਸਾਊਥਹਾਲ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਅਵਾਰੇ ਵਾਂਗ ਤਰਲੇ ਮਾਰਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਦੁਕਾਨ'ਚ ਜਾ ਕੇ ਹੱਥ ਅੱਡਿਆ ਨੌਕਰੀ ਲਈ। ਵੀਹ ਘੰਟੇ ਆਵਦਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਜ 'ਚ ਵੀ ਵਿਖਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਟੂਡੈਂਟ ਵੀਜ਼ਾ ਗਿਆ ਗੁਆਚਾ ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਜਬਰਦਸਤੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਹਾਰਕੇ ਇੱਕ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੇ ਕਾਮੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਆਮ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੂੰ ਵੀਹ ਪੈਂਡ ਤੱਕ ਤਨਖਾਹ ਘੰਟੇ ਦੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੋਹਨ ਤਾਂ ਫੌਜੀ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਲਈ ਹੀ ਦਸ ਪੈਂਡ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਸੀ। ਜੋੜ ਜੋੜ ਕੇ ਇੰਡੀਆ ਭੇਜਣੇ ਪੈਂਦੇ ਸੀ। ਸੁਝਾ ਪੰਜ ਵਜੇ ਉੱਠ ਕੇ ਦੁਕਾਨ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਸ ਵਜੇ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਵਾਪਸ ਕਿੱਥੇ? ਇੱਕ ਤਿੰਨ ਬੈਡਰੂਮ ਦਾ ਘਰ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਾਰਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਸੀ। ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਮਾੜੀ ਸੀ। ਪਰਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਰੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਬੰਦ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹਵਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਮੈਲੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਜਾਲੇ ਤੇ ਕਾਈ ਆਦਿ ਜੰਮੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਡਰਦੇ ਪਰਦੇ ਹਟਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੰਨ੍ਹੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਕੂੜਾ ਢੇਲਾਂ 'ਚੋਂ ਡਿੱਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੂੜੇਦਾਨ ਨੂੰ ਉਛਾਲੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹੋਣ।

ਸੱਚ ਸੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਸਿਰਫ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਫਾਈ ਰੱਖਣਾ ਸਿਖਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੁੰਡੇ ਤਾਂ ਇੰਦਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਮਰਦ ਨੂੰ ਤਾਂ ਭਾਂਡੇ ਧੋਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਾਲਕ ਦੇ ਪੋਤੜੇ ਪੰਓਲਾਂ (ਨੈਪੀਜ਼ ਜਾਂ ਡਾਈਪਰ) ਸਾਫ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਸਮਤ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਹੀ ਜਿਉਂਦੇ ਸੀ। ਬਦਕਿਸਮਤ ਦੂਜੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਾਂਗ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਦਾ ਨਾਂ ਤਰਲੋਚਨ ਯਾਨੀ ਤੋਚੀ ਸੀ। ਤੋਚੀ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਵੀਜ਼ਾ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਵਰਗਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਥੇ ਰਾਹਦਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਨੰਬਰ ਦੋ ਰਾਹਦਾਰੀ। ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਟੋਲੇ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਪੀਂਦਾ ਸੀ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਤ ਤੱਕ ਟਾਇਮ ਪਾਸ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕੇ ਮੁੰਡਾ ਇੰਗਲਿਸ਼ਤਾਨ ਸੈਂਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਤੋਚੀ ਤਾਂ ਹਰ ਰਾਤ ਇੱਕ ਘਰ ਦੇ ਗਰਾਜ 'ਚ ਸੌਂਦਾ ਸੀ, ਦਸ ਹੋਰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ। ਪੁਲਸ

ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਛਾਪਾ ਮਾਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਫੜੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਪਹਿਲਾ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਟੋਲੇ 'ਚ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਮੁੰਡੇ ਤਾਂ ... ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰਾਂ ਪੈਸੇ ਬਣਾਕੇ ਘਰ 'ਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਤੋਚੀ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵੀ ਵਾਪਸ ਛੁੱਟੀਆਂ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕੰਜਰ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਆਪਣੇ ਤਾਜਰ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਪੈਸੇ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਾਸੀ ਵਾਹਵਾ ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਪੈਂਦੇ ਸੀ। ਤੋਚੀ ਵੀ ਹੁਣ ਕੋਈ ਉਲਟਾ ਕੰਮ ਲੱਭਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਕਰੇ ਵੀ ਕੀ? ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇੰਜਤਦਾਰ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ, ਫਿਰ ਤੋਚੀ ਸੋਚਦਾ ਮੈਂ ਵੀ ਕਰਲਾਂ? ਹੋਰ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਗਰਾਜਾਂ 'ਚ ਰੁਲ੍ਹੇਗਾ? ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਹੈ ਇਹ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਜੰਨਤ 'ਚ ਵਿੱਚ। ਲੱਗਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਰਵਾਸੀ ਕੁਝ ਖੱਟ ਗਏ, ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆ ਲਈ ਗੱਲ ਹੋਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਫਸ ਗਏ! ਉਝ ਕੁਝ ਕਾਮਯਾਬ ਵੀ ਸੀ, ਪਰ ਜਿਆਦਾ ਟੱਕਰਾਂ ਹੀ ਮਾਰਦੇ ਸਨ। ਵਾਪਸ ਵੀ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕਦੇ, ਇੱਥੇ ਵੀ ਅੱਖੇ ਸਨ। ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਮੁਬਾਲਗਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਮੈਂ ਵੇਖ ਲਿਆ ਕਿ ਇੱਥੇ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਵਾਂਗ ਦੋ ਰੰਗ ਸੀ। ਇੱਕ ਹੈਰਤ ਅੰਗੋਜ਼, ਇੱਕ ਦਹਿਸ਼ਤ ਅੰਗੋਜ਼! ਸੱਚ ਸੀ ਅੰਗੋਜ਼ ਹਰ ਗੈਰ ਮੁਲਕੀ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਪਰਦੇਸੀ ਨੂੰ ਲੰਡਨ ਦੇ ਮਹੱਲਿਆਂ 'ਚ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਭੇਡਾਂ ਦੇ ਵਾੜੇ 'ਚ ਰੱਖੇ ਹੋਣ।

ਸਾਊਥਹਾਲ ਵੀ ਇੰਝ ਸੀ, ਹੈਂਡਜ਼ਵਰਥ ਵੀ ਅਤੇ ਇਲਫੋਡ ਵੀ। ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ, ਸੋਮਾਲੀ, ਗੁਜਰਾਤੀ ਅਤੇ ਪੋਲਸਕੀ ਇੱਥੇ ਢੇਰੀ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹ ਗਏ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਨਿੱਕਲ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਬਾਅਦ 'ਚ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਬਾਅਦ ਮੋਹਨ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਨੰਬਰ ਦਿੱਤਾ। ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੋਚੀ ਨਾਲ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਨੰਬਰ ਸੁੱਖੇ ਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਰੀ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੂੰ ਇੰਨਾ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਥਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀ। ਸੁੱਖਾ ਇੱਕ ਕਬਾੜਖਾਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੰਗੋਜ਼ ਪੌਂਡ ਸ਼ਾਪ ਸਦਦੇ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਸਸਤੀ ਸੀ, ਅੱਧੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇੱਕ ਪੌਂਡ ਲਈ। ਮੈਨੂੰ ਕੰਮ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤਾ। ਟਿਲ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਖੜ੍ਹਨਾ, ਅਤੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਰਨਾ। ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਪਠਾਣੀ ਸਰਦਾਰ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਚਾਬੀਆਂ ਸੁੱਖੇ ਕੋਲ ਛੱਡ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰਛਾਵੇਂ ਢਲਨ ਤੇ ਮੈਂ ਆ ਖਲੋਦਾ ਸੀ। ਅੱਠ ਘੰਟੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਉਪਰ ਕਮਰਾ ਸੀ

ਜਿਥੇ ਸਸਤਾ ਜਿਹਾ ਪਲੰਘ ਡਾਹਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਉਸਤੇ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਸੁੱਖਾ। ਸੁੱਖੇ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣਾ ਆਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਪਕਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਬਾਥਰੂਮ ਗੰਦਾ ਸੀ, ਲਵਾਬੋ (ਟੋਇਲਟ) ਵੀ। ਸਭ ਗਰਦ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਸੀ। ਪੈਸੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਿਲਦੇ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਸਾਲ ਬੀਤਿਆ। ਇਸ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਕੇ ਜੋ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਅੰਗੋਜ਼ੀ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਸੀ ਸੁਆਹ ਖੋਹ ਸੀ। ਕੋਈ ਉਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਬੋਲਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਦੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਗੋਰਿਆਂ ਨਾਲ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅੰਗੋਜ਼ੀ ਦੇ ਕਈ ਰੰਗ ਨੇ। ਉੱਚੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੋਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦਾ ਸੁਰ ਦੁਬਾਅ ਹੋਰ ਸੀ। ਜਿਆਦਾ ਗੋਰੇ ਤਾਂ ਝੁੱਝੁ ਡੰਗਰ ਹੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਕ ਕਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਬੋਲਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਜਿੱਥੇ ਇੰਡੀਆ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਪੱਕੇ ਰੰਗ ਦੇ ਜਾਂ ਦੁੱਧ ਰੰਗ ਦੇ; ਇੱਥੇ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਹਰ ਕੌਮ ਸੀ। ਕੋਈ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਫਤਰ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹਰ ਪੱਗ ਵਾਲਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਦੇਸੀ ਆਦਮੀ ਉਗਰਵਾਦੀ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਪੈਕੀ ਆਖਦੇ ਸੀ। ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਵੱਖਰੀ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਜੋ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਜੰਮੇ ਸਨ, ਸਾਨੂੰ ਚੰਡਾਲਾਂ ਤੋਂ ਨੀਚੇ ਸਮਝਦੇ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਅੰਗੋਜ਼ੀ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬੁੱਧਹੀਨ ਸਮਝਦੇ ਸੀ। \*ਆਫ ਦਾ ਬਾਓਟ ਫ੍ਰੈਸ਼ੀ\* ਸੱਦਦੇ ਸੀ। ਕਲਚਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਫਾਸਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਹਮਾਤੜ ਤਮਾਤੜ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੈਸਿਆਂ ਲਈ ਲਾਲਚੀ ਸੀ, ਸੋਚਾਂ 'ਚ ਤੰਗ ਵੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਾਤ ਪਾਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੋਈ ਜਨਾਨੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਹੱਕਾਂ 'ਚ ਫਾਸਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਵੱਢੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਹਰ ਵਲੈਤ ਦੇ ਵਾਸੀ ਦੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਸੀ।

ਮੋਹਨ ਨੇ ਸੁੱਖੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸਾਊਥਹਾਲ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਸਲਾਓ ਦੁਕਾਨ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਵੱਧ ਪੈਸੇ ਮਿਲਦੇ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਾਮੇ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਜਦ ਸੁੱਖੇ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਉਸ ਨੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨਾਲ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇਣ ਲਈ। ਬੰਦਾ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਸੁਬਕਦੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਲਈ ਮੰਨ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਛੇ ਸੌ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਸੁੱਖੇ ਨੇ ਤਾਂ ਵਾਪਸ ਪੰਜਾਬ ਪੈਸੇ ਭੇਜਣੇ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਰੱਖੇ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਵੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਹਾੜੀ ਲਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਜਦ ਕੰਮ ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਨੀਂਦ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਸੁੱਖਾ ਕਦ ਦਾ ਇੱਥੇ

ਆਇਆ ਅਤੇ ਕੰਮ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਮੁਲਕ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਦੋ ਨੰਬਰ ਬੰਦਾ ਸੀ ਟੈਕਸੀ ਵੀ ਡਰਾਈਵ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪੈਸੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਕੋਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਖੁਦ ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਇਥੇ ਲਿਆਂਦਾ ਕਰਕੇ ਛੇ ਸੌ 'ਚੋਂ ਸੌ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਕਾਲੇ ਧਨ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਚੋਰ ਪੈਸੇ ਲੁੱਟਦੇ ਨੇ। ਮੇਰਾ ਇਸ ਥਾਂ ਵੀ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਿਆ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਹੁਣ ਇਸ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚੋਂ ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਵੀ। ਸੁੱਖਾ ਤਾਂ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦਾ ਬੰਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਉਸਨੇ ਤਾਂ ਦਸ ਸਾਲ ਤੱਕ ਵੀ ਇੰਦਾਂ ਹੀ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਉਠਾਉਣੀਆਂ ਨੇ, ਪਰ ਵਲਾਇਤ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣਾ, ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ ਦੇਖਣਾ। ਮੈਂ ਹੋਰ ਇੰਝ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਤੋਚੀ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੀ ਤਦਬੀਰ ਸੀ ਫਿਰ ਪਾਪੀ ਬਣਨ ਦੀ। ਤਾਰੀ ਮਾਰਕੇ ਦੇਵ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣਾ ਸੀ। ਤੋਚੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋ ਕੇ ਅੱਡਿਆਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਗਜ਼ਰ ਦਾ ਸੀ। ਨਿੱਤ ਗਰਾਜ 'ਚੋਂ ਨਿੱਕਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹਾਰ ਕੇ ਆਵਾਸ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਧੱਕੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈਆਂ ਨਾਲ ਜਹਾਜ਼ ਤੇ ਇੰਡੀਆ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਖਾਲੀ ਹੱਥ। ਪਰ ਤੋਚੀ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਉਹ ਕਿਸੇ ਅਮੀਰ ਲੁੱਚੇ ਦੀ ਸੇਜ 'ਚ ਸਾਂਝੀਵਾਨ ਸੀ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਉਸਨੇ ਅਪਰਾਧ 'ਚ ਪੈਰ ਰੱਖਿਆ। ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ 'ਚ ਖੂਬ ਪੈਸੇ ਬਣਾ ਕੇ ਇੱਕ ਲੁੱਚ ਮੰਡਲੀ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਕਲੀ ਨਾਂ ਵਰਤ ਕੇ ਕਾਰ ਚਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਜਨਾਨੀ ਨਾਲ। ਹਰ ਬਾਰ ਪੈਸਿਆਂ ਲਈ। ਜਦ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ਟੈਕਸੀ ਨੂੰ ਜੱਫਾ ਪਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਠਾਕਾ ਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਵਲਾਇਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਕੰਮ ਹੈ ਜਦ ਕੰਜਕ ਦੀ ਵੱਸ ਕਰਦੇ ਹੈ, \*ਗਰੂਮਿੰਗ\* ਕਰਦੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣ ਲਈ। ਮਤਲਬ ਕੁਆਰੀ ਦਾ ਜਿਸਮ ਵੇਚਦੇ ਨੇ।

ਕੁੜੀ ਭਾਵੇਂ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਟੈਕਸੀ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਡੇ 'ਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਜੇ ਕੁੱਝ ਬੋਲੀ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਨੂੰ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਨੇ। ਆਮ ਗੱਲ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕੁੜੀਆਂ ਜਿਆਦਾ ਗੋਰੀਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਵੱਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਗਰੂਮਰ ਪੰਜਾਬੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਆਮ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਵਾਸੀ, ਪਰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਭਾਰਤੀ ਵੀ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਪੰਗੇ ਲੈਂਦੇ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਵੀ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਈਆਂ, ਖਾਸ ਕਰ ਇੰਡੀਆਂ ਤੋਂ ਨਵੀਆਂ ਆਈਆਂ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਭੋਲੀਆਂ ਧੀਆਂ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੀ। ਤੋਚੀ ਨੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਇੰਡੀਆ ਦਾ ਵੀ ਚੱਕਰ ਮਾਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਵੱਡਾ ਬਿਜ਼ਨਸਮੈਨ ਆਖਦੇ ਸੀ।

ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਟੋਲੇ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦੇਵ ਨਾਂ ਹੇਠ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਦਿਨੇ ਬਾਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ 'ਚੋਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਦੋਸਤ ਬਣਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਕਾਲਜ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਤਾਰੀ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਚੋਰ ਬਜ਼ਾਰ 'ਚ ਗੁੰਮ ਗਿਆ ਸੀ! ਜਦ ਕੋਈ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਕੁੜੀ ਫਸਾ ਲਈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਹਰਾਮਕਾਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਕਹਿਕੇ, \*ਆਏ ਲਵ ਯੂ.\* ਬਾਅਦ ਤੋਚੀ ਦੇ ਗੈਗ ਕੋਲ ਕਸਬਨ ਬਣਾਕੇ ਵੇਚ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਉਲਾਹਮਾ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਸੀ ਜੇ ਬਹੁਤਾ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਣਾ ਹੈ। ਸੌਖੇ ਪੈਸੇ ਬਣਦੇ ਗਏ ਇਸ ਤਰਾਂ। ਟੈਕਸੀ ਆਮ ਚੰਗੇ ਬੰਦੇ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਮਿੰਨੀ ਕੈਬਾਂ 'ਚ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਬੰਦੇ ਨਕਲੀ ਆਗਿਆ ਪੱਤਰ ਨਾਲ ਦਾਖਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਰਾਤ ਮੈਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਗੰਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਦਾ ਸੀ। ਪੁਰਸ਼ ਆਵਦੀਆਂ ਸਤਵੰਤੀਆਂ ਦੇ ਪਿੱਠਾਂ ਪਿੱਛੇ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਕਾਮ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਲੋਕਲ ਗੋਰੇ ਗੋਰੀਆਂ ਕਲੱਬਾਂ 'ਚੋਂ ਨਿੱਕਲਦੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋਏ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰੂਲਾ ਛੱਡਦੇ ਸੀ ਜਾਂ ਉਲਟੀ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਹੱਟੇ-ਕੱਟੇ ਮੁੰਡੇ ਲੜਦੇ ਵੀ ਸੀ। ਕਲੱਬਾਂ ਦੇ ਰਾਖਿਆਂ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਸੀ। ਸਾਡੀਆਂ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮਾਂ 'ਚ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਵੀ ਇੰਝ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਨੇ ਪਰ ਸਚਾਈ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਲੋਕਲ ਲੋਕ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਸੀ। ਜਿਆਦਾ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੱਲ ਜਾ ਕਮਾਈ ਕਰਨ 'ਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਿਵਾ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਕੁੱਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ। ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਲੰਡਨ ਦੇਖ ਲਿਆ। ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਭੱਦਰ ਪੁਰਖ ਵਾਂਗ ਸੀ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਿੰਝ ਉਹੀ ਪੁਰਖ ਲੁੱਚਾ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦਾ, ਸ਼ਹਿਰ ਵੀ ਉੱਚਕਾ ਸੀ! ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਸੀ, ਲੰਬੇ ਲੰਬੇ ਬਿਜ਼ਮੰਦਰ ਸਨ, ਰੌਖ ਸੀ, ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਸਨ, ਕਲਾ ਸੀ, ਸੰਗੀਤ ਸੀ। ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਗੋਰੇ ਇੰਨਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਰਸਾਲੇ, ਨਾਵਲ ਆਦਿ ਸਨ। ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਹਰ ਕੌਮ ਇੱਥੇ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਹਰ ਮੁਲਕ ਦਾ ਪਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਇੱਥੇ। ਜੇ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਲਈ ਦੁਕਾਨਾਂ 'ਚ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ, ਟੈਕਸੀ ਚਲਾ ਕੇ ਦੇਖ ਲਿਆ। ਕਦੇ ਗੋਰੇ ਸਵਾਰ ਦੂਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣੇ ਪੈਂਦੇ ਸੀ। ਮੈੜ ਇਸ ਤਰਾਂ ਵੇਖ ਲਿਆ ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਾਂਗ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਖੁਲ੍ਹੇ ਚੰਗੇ ਘਰ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਖੇਤ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਬਾਗ। ਪਰ ਸਾਊਥਹਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਜਿਆਦਾ ਦੂਰ ਸੀ। ਸਾਊਥਹਾਲ 'ਚ ਤਾਂ ਮਕਾਨ ਉੱਤੇ ਮਕਾਨ ਸੀ। ਸਭ ਜੁੜੇ ਜਿਵੇਂ ਸੰਗਲ ਦੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਹੋਣ। ਜਿੰਨਾ ਥਾਂ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਦੇ ਚਮਨ 'ਚ ਸੀ ਓਨੇ 'ਚ ਤਾਂ ਸਾਊਥਹਾਲ ਦੇ ਦੋ ਘਰ ਆ ਜਾਣ। ਉਝ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਰੀਤ ਛੱਡ ਕੇ, ਜੜਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਚ ਵੱਸਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸੀ।

ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਲੰਡਨ ਦੇਖ ਲਿਆ, ਮੇਰਾ ਲੰਡਨ। ਕਿੰਗ ਕਰਾਸ ਦੇ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਅੱਧੀਆਂ ਨੰਗੀਆਂ ਅਫੀਮਣਾਂ ਪਿੰਡੇ ਵੇਚਦੀਆਂ ਸੀ, ਸਿਰਫ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਵਾਸਤੇ। ਹਰ ਕੋਲ ਦੱਲਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟਦਾ ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਦਸਵੰਧ ਨਾ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਹਰ ਸੜਕ ਤੇ ਗੁੰਡੇ ਅਫੀਮ ਵੇਚਦੇ ਸੀ। ਪੁਲਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਰ ਪੰਜ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਫਸਰਾਂ 'ਚੋਂ ਇੱਕ ਸਾਡੇ ਵਰਗਿਆਂ ਨੇ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੀ ਆਦਤ ਸੀ ਗਹਿਣੇ ਰੱਖਣ ਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਕੱਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਦੇ ਸੀ, ਹਰ ਬੀਬੀ ਤੋਂ ਸੜਕ ਤੇ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਖੋਹ ਲੈਂਦੇ ਸੀ। ਸਾਡਾ ਗੈਂਗ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੱਕਰਾਂ 'ਚ ਸੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਸ ਤਰਾਂ ਮੈਂ ਆਵਦਾ ਫਲੈਟ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਤੋਚੀ ਵੀ ਆਵਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲਿਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਤੋਚੀ ਵੀ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨਿੱਕਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਕੀਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਮਾਲ ਖਰੀਦ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦੁਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚਦਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਖਰੀਦਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਕੰਮ 'ਚ ਪੈ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਨਾ ਸੋਚੋ ਕਿ ਇਹ ਮੁਲਕ ਇੰਡੀਆ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਪੂਰਾ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫੜੇ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਕਨੂੰਨ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਜੇ ਦੋਸ਼ੀ ਫੜ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਚਾਂਸ ਹਨ ਵੱਢੀ ਦੇਣ ਜਾਂ ਲੈਣ ਦੇ। ਦੁੱਧ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕਰਨਾ ਜਾਣਦੇ ਸੀ ਇੱਥੇ ਦੇ ਜੱਜ। ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਦੋਸ਼ਾਂ 'ਚ ਹਰਾਮੀ ਵੀ ਹੈਗੇ ਸਨ, ਪਰ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਰਿਸ਼ਵਤ ਕੋਈ ਦਿੰਦਾ ਜਾਂ ਲੈਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੋਰਿਆਂ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਪਲੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਲੇ ਹੋਏ ਸਾਂ ਅਤੇ ਨੰਬਰ ਇੱਕ ਤੰਗਦਿਲ ਅਤੇ ਖੋਚਰ ਸਾਂ! ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਫਲੈਟ 'ਚ ਬੁੱਧੂ ਤੋਚੀ ਨੇ ਇੱਕ ਨੌਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਮੂੰਹ ਕਾਲੇ ਕਰਦੇ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਫਸ ਗਿਆ।

ਗੈਂਗ ਨੇ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਠੇਮਜ਼ ਦਰਿਆ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ 'ਚ ਸੁੱਟਣ ਲਈ। ਪਰ ਹੁਣ ਪੁਲਸ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਮਗਰ ਆ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ੁੱਟ ਕਰਨ ਦਾ। ਸੋ ਮੈਂ ਤੋਚੀ ਨੂੰ ਸਾਊਥਹਾਲ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਲੈ ਗਿਆ ਆਵਦੀ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਾਬ ਪਿਲਾਈ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਅਸੀਂ ਮਾਰਗੈਟ ਪੁੱਜੇ ਜੋ ਕੈਂਟ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੁੰਦਰੀ ਨਗਰ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਉਸਨੂੰ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਸਰੂਰ 'ਚ ਹੱਸਦੇ ਹੱਸਦੇ ਬੀਚ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉਥੇ ਇੱਕ ਘਾਟ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਵਧੀ ਹੋਈ ਬਾਂਗ ਵਾਂਗ ਸਮੁੰਦਰ 'ਚ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਤੀਰ ਹੇਠ ਬਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਪੰਜ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਸੀ ਜਦ ਦਾ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਖੂਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਓਹੀ ਦੇਵ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਤੋਚੀ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦਾ ਲਿਫਾਫਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਖਿੱਚਿਆ ਜੋਰ ਨਾਲ। ਉਸਦਾ ਸਾਹ ਹੀ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ।

ਮੱਛੀ ਵਾਂਗ ਵੱਟ ਖਾਂਦਾ ਤੜਫਦਾ ਮਰ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਟੂ ਦਿੱਤਾ। ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਲੱਗੂਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਸੈਲਾਨੀ ਡੁੱਬ ਗਿਆ। ਜਦ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਪੱਲੇ ਪੈਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੋਚੀ ਫੌਜੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਟੈਕਸੀ ਗੈਟਵਿਕ ਦੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੇ ਛੱਡ ਕੇ ਟਰੇਨ 'ਚ ਘਰ ਆ ਗਿਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਫਲੈਟ ਵੇਚਣ ਲਈ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਾਊਥਹਾਲ 'ਚੋਂ ਨਿੱਕਲ ਗਿਆ। ਗੈਂਗ ਨੇ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬਰਮਿੰਗਮ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਫਲੈਟ ਦੀ ਤਲਾਫੀ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਨਵੇਂ ਟੇਲੇ ਦਾ ਤਲੰਗਾ ਸੀ। ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਬਹੁਤ ਨੇ। ਨਵੀਂ ਜਿੰਦਗੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਜੈਜੀ ਸੀ। ਉਹ ਰਾਵਣ ਦਾ ਸਕਾ ਭਰਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਵੀ ਚਿੱਤ ਕਰਦਾ ਸੀ ਗੁੰਡਿਆਂ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਨੂੰ। ਇੱਥੋਂ ਮੇਰਾ ਤਨੱਜਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਜੈਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਸੀ। ਸਿਰ ਢਕਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪੱਗ ਨਾਲ, ਪਰ ਹਰ ਰਾਤ ਪੱਬਾਂ 'ਚ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਾ ਸੀ। ਅਫੀਮ ਵੀ ਖਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਫੁੱਟਬਾਲ ਲਈ ਉਹ ਪਾਗਲ ਸੀ। ਐਸਟਨ ਵਿਲਾ ਦਾ ਸ਼ੌਕੀ ਸੀ। ਬਰਤਾਨਵੀ ਸੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਮਸਾਂ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਗੈਂਗ 'ਚ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਵੀ ਹੁਣ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਕਾਇਮ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਜੈਜੀ ਲਈ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਸੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦਵਾਉਣਾ। ਸਾਨੂੰ ਪੈਸਾ ਮਿਲਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਦਿੰਦੇ ਸਾਂ। ਕੁੱਝ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸਰਈਆ ਰਖਵਾਇਆ ਸੀ, ਕੁੱਝ ਦੁਕਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਲੁੱਚੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ। ਜੈਜੀ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਸਨ ਇਹ ਸਾਰੇ। ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਵੀ ਸਾਡੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਸੋ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਕਿਰਾਇਆ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਗਾਰਡਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿਰਾਇਆ ਲੈ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਜਦ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਅਫੀਮ ਵੇਚਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਇੰਡੀਆਂ ਤੋਂ ਨਵੀਆਂ ਆਈਆਂ ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਦਾ ਨਕਲੀ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪੈਸੇ ਬਣਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਰੰਡੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਇੰਦਾਂ ਤਾਂ ਹੈਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਸਕੇ-ਸਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਤਾਂ ਪਾਗਲ ਨੇ ਪੈਸੇ ਲਈ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਲਈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਵੇਖ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ ਏਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੱਸਦਾ, ਉਹ ਮੰਨਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜਦ ਝੂਠ ਬੋਲ ਕੇ ਕਹੀਏ ਕਿ ਪੱਛਮ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਚ ਸੋਨਾ ਹੈ, ਸਭ ਮੰਨ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ 'ਚੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਭੇਜਦਾ ਸੀ ਪੈਸੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਣਾ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ। ਹੁਣ ਜਿਹੜੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਿਰ ਕੱਪੜੇ ਲਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਨਚੜਦਾ ਸੀ, ਵਲਾਇਤ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ! ਜੈਜੀ ਕੱਦ ਦਾ ਲੰਬਾ ਸੀ। ਅੱਖਾਂ ਉਕਾਬੀ



ਸਨ, ਨੱਕ ਤਿੱਖਾ ਅਤੇ ਰੰਗ ਗੋਰਾ। ਦੰਦ ਰਾਸ਼ਕੀ ਵੰਗ ਚੁਰਟ ਚਿੱਥਦੇ ਸੀ। ਜਦ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਇੰਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ 'ਚ ਜਾਂ ਟੱਬਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ, ਹਾਂ ਪੱਬਾਂ-ਕਲੱਬਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਉਸ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸਨ, ਸਿਵਾਏ ਮੇਰੇ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਦਿਨ ਬੀਤੇ ਡਰ ਘਟਦਾ ਗਿਆ ਉਸ ਤੋਂ। ਇਸਦਾ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਬਾਰ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਝੋਲੀ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਸੀ ਜਦ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਕਸਵੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ,

\*ਓਏ ਮਾਂ ਦਿਆ ਟਕਿਆ, ਇੰਡੀਆ ਵਾਲੇ ਆਪਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਨੇ?\*

\*ਮੈਂ ਕੀ ਸਮਝਦਾਂ? ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਮਤਲਬ?\*

\*ਸਾਲਾ ਫ੍ਰੈਸ਼ੀ ਅਜੇ ਕੱਲ੍ਹ ਆਇਐ ਤੇ ਸੋਚਦੈ ਕੁਰਸੀ ਮਿਲ ਜਾਣੀ ਏ ਨਾ?\*

\*ਕਿਹੜੀ ਕੁਰਸੀ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ।\*

\*ਮਾਂ-ਚੋਦ...ਜਦੋਂ ਦਾ ਆਇਐ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੇਰੀ ਤਿੱਖੀ ਅੱਖ ਹੈ।\*

\*ਸ਼ਰਾਬ ਬਹੁਤੀ ਪੀਤੀ ਲੱਗਦੀ ਏ। ਹਾਂ ਮੈਂ ਕਾਮਯਾਬ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਨਾਂ...ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਡਰਾਵਾਂ? ਨਹੀਂ। ਆਸ ਪਾਸ ਵੇਖ ਜੈਜ਼ੀ। ਲੁਕ ਐਟ ਦੀਜ਼ ਪੀਪਲ...ਵੇਖ ਉਸ ਕੋਲ ਸੋਹਣੇ ਕੱਪੜੇ ਨੇ ...ਉਸ ਕੋਲ ਗੱਡੀ...ਉਸਦੀਆਂ ਬਾਂਹਾਂ 'ਚ ਮੇਮ ਹੈ...ਦੈਟਸ ਵਟ ਆਏ ਵਾਂਟ... ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਬਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਤੂੰ ਏ...ਰੀਕ...ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਰਾਜਾ ਬਣਾਂਗਾ...ਸੋਹਣੇ ਕੱਪੜੇ, ਸੋਹਣੀ ਕਾਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੋਹਣੀ ਮੋਹਣੀ ਬਾਹਾਂ ਵਿੱਚ। ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਦਾਦਾ।\*

\*ਤੂੰ? ਐ ਪੈਕੀ ਲਾਇਕ ਯੂ ਫਰਾਮ ਇੰਡੀਆ? ਦੱਬ ਕੇ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

\*ਨੋ ਵੇ..ਨੋਟ ਵਾਇਲ ਆਏ 'ਮ ਦਾ ਕਿੰਗ ਆਫ ਦਾ ਕਾਸਲ। ਸਿੰਘ ਇਜ਼ ਕਿੰਗ।\*

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਆਪਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਗੁੰਡਾ ਸੀ ਉਹ ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਪੈਕੀ ਪਰਿੰਸ ਆਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪਰ ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਈ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ 'ਚ ਪੈਕੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਸੀ। 1947 ਦੀ ਯਾਦ ਅਜੇ ਗੂੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਸੰਤਾਲੀ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਡੂੰਘੇ ਸਨ। ਉਹ ਰੋਸ ਤੇ ਦਰਦ ਅਜੇ ਵੀ ਸੁਲ੍ਹਾ ਸਫਾਈ ਬਿਨਾਂ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਇਵੇਂ ਹੀ ਸੀ। ਜਦ ਦੇ ਨਿਊ ਯੌਰਕ ਦੇ ਦੋ ਰਾਜਮਿਨਾਰ ਡਿੱਗੇ ਹਨ ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਫਰਤ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਇਸਦੇ ਬਦਲੇ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਬਲੀ ਆਦਮੀ ਸਰਦਾਰ ਸੀ...ਕਿਉਂਕਿ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ 'ਚ ਸਭ ਕਾਲੇ ਬੰਦੇ ਇਕੋ ਸਨ। ਪਰ

ਸਰਦਾਰ ਕਿਤੇ ਘੱਟ ਨਹੀਂ। ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦੇ ਸਨ। ਸੰਤਾਲੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਗੋਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਸੀ। ਜਿੱਦਾਂ ਅਸੀਂ ਗੈਂਗ ਬਣਾਇਆ, ਉਸ ਤਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਬਣਾਏ। ਸਿੱਖ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਕੜੇ ਪਵਾ ਕੇ (ਜਿਹਨੂੰ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ) ਮਿੱਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਫਸਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਬਾਅਦ 'ਚ ਪਛਤਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਈ ਨਕਲੀ ਪਿਆਰ ਦੇ ਜਾਲ 'ਚ ਫਸ ਕੇ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਚੱਕ ਕੇ ਰੰਡੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਗੈਂਗਾਂ ਵਾਂਗ ਗਰੁਮਿੰਗ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ 'ਚ ਕੇਵਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਰੜਕਦੇ ਸੀ। ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਅਨਮਤੀਆ ਨੂੰ ਆਵਦੀ ਤਬਲੀਗ 'ਚ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਦੋਹੀ ਉੱਮਤਾਂ 'ਚ ਫਰਕ ਪੈ ਗਿਆ। ਨਫਰਤ ਮੇਰੇ ਵਰਗਿਆਂ ਲਈ \*ਗੁਡ ਬਿਜਨਸ\* ਸੀ। ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਮਾਜ 'ਚ ਬੁਰੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਚੰਗੇ ਵੀ। ਬੱਸ ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਦਮਾਸ਼ ਹੀ ਹਾਂ, ਜੈਜ਼ੀ ਵੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਨਫਰਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੈਂਗਾਂ ਨਾਲ ਪੰਗੇ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਫਾਇਦਾ ਬਾਅਦ 'ਚ ਮੈਨੂੰ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਜੈਜ਼ੀ ਨੂੰ ਸੋਪ ਮਿਲ ਗਈ ਇੱਕ ਸਿੰਘਣੀ ਨੂੰ ਭਾਲਣ ਦੀ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਜਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦੇ। ਕੁੜੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਉਸਦੀ ਹੀ ਹੈ! ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੋ ਸਕਦੈ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁੰਡਾ ਕਾਲਜ ਤੋਂ, ਹੋ ਸਕਦੈ ਕੋਈ ਗੋਰਾ (ਤੋਬਾ, ਕਾਲਾ ਚੀਨਾ ਨਾ ਹੋਵੇ!) ਮੁੰਡਾ ਹੋਵੇ। ਲਵ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਲਫਜ਼ ਨੇ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਜਰਦੇ ਨਹੀਂ। ਹੀਰ ਰਾਝਾ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਬੱਸ ਇਹੀ ਗੱਲ ਹੋਈ। ਬਾਪ ਨੂੰ ਸੱਕ ਸੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਮੁੰਡਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਜੈਜ਼ੀ ਇੱਕ ਦਮ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਇੱਜਤ ਲਈ ਖੂਨ ਕਰਨ ਲਈ। ਉਹ ਵੀ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਕੁੜੀ ਦਾ। ਉਸ ਹੀ ਘਰ ਦਾ ਬੇਟਾ ਹਰ ਰਾਤ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸੌਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਤੀਵੀਆਂ ਦਾ ਮਾਸ ਵੇਚਦਾ ਸਾਂ। ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਘਰ ਦਾ ਲਾਲ ਹੈ! ਬੈਰ ਜੈਜ਼ੀ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹੀ ਬਰਮਿੰਗਮ ਦਾ ਦਾਦਾ ਬਣ ਸਕਦਾ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ। ਜਦ ਕੁੜੀ ਲੱਭੀ ਉਸਨੇ ਉਸਦਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਆਰੀ ਨਾਲ ਮਾਰੀ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਡਰਿਆ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਕੱਟ ਕੇ ਕਿਹਾ, \*ਕਿਉਂ ਪੈਕੀ ਪਰਿੰਸ, ਬੁਰਾ ਲੱਗਦੈ? ਮੈਂ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ, \*ਕੰਬਦੀ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਕਲਾਈ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਪੱਛਦੈ? ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਨੂੰ ਪੱਕਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਕੁੜੀ ਦਾ ਯਾਰ ਇੱਕ ਇਮਰਾਨ ਰਸ਼ੀਦ ਸੀ। ਇਹ ਨਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਜੈਜ਼ੀ

ਨੇ ਉਸਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਹੀ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੁਲਸ ਨੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਧਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ। ਸੋ ਐਸਾ ਬੰਦਾ ਸੀ ਜੈਜ਼ੀ। ਜੇ ਮੈਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਦਾਦਾ ਬਣਨਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਬੈਂਡ ਵਜਾਉਣਾ ਪੈਣਾ ਸੀ! ਇਹ ਸੀ ਚੱਕਰ! ਜੈਜ਼ੀ ਨੂੰ ਧਰਮਿਕ ਸਿੱਖ ਤੋਏ ਤੋਏ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ 'ਚੋਂ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਬਾਹਰੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕਹਾਉਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, \*ਇਹ ਗ੍ਰੰਥੀ ਕਿਤੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਨੇ। ਓਲ ਲਾਇਅਰਜ਼ ਮੈਨ!\* ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਗ੍ਰੰਥੀ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਰਗਿਆਂ ਨਾਲ ਪੁੱਠੇ ਕੰਮਾਂ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਪਰ ਆਮ ਸਿੱਖ-ਸੰਗਤ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਜੈਜ਼ੀ ਵੱਲ ਬੁਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਲੋਕ ਝਾਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਡਰਦੇ ਵੀ ਸੀ। ਜੇ ਮੈਂ ਜੈਜ਼ੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਾਂ ਫਿਰ ਤਾਂ ਸਭ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਤੇ ਜੈਜ਼ੀ ਵਰਗੇ ਦਾਗ਼ ਹੀ ਨੇ। ਜੈਜ਼ੀ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤਨਖਾਹੀਆ ਕਰਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹਾਲੇ ਸਹੀ ਵਕਤ ਸੀ ਨਹੀਂ ਇੱਦਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ।

ਸੋ ਜੈਜ਼ੀ ਦਾ ਪੈਕੀ ਪਰਿੰਸ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਦੁਕਾਨਾਂ, ਕਾਰਖਾਨੇ ਆਦਿ ਲੁੱਟੀ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਸ਼ਾਹੁਕਾਰ ਸੀ। ਡਬਲ ਵਿਆਜ ਲਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਹਰ ਦਿਨ। ਅਸੀਂ ਪੈਸੇ ਠੱਗੀਬਾਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸੀ; ਚੋਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਅਤੇ ਕਤਲਾਂ ਨਾਲ ਵੀ। ਹਰ ਜੁਆਖਾਨਾ, ਕੰਜਰਖਾਨਾ ਅਤੇ ਹੱਥ ਉਧਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਠੋਕੇ 'ਚ ਸਾਡਾ ਹੀ ਹੱਥ ਸੀ। ਜਦ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁੱਟ-ਕੱਟ ਕੇ ਸੂਦ ਲੈਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਓਥੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸੰਘੇੜੇ ਦੀ ਨਵੀਂ ਫਿਲਮ ਦਾ ਇੱਕ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਲੱਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਮੂੰਹ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਝਾਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਭਿਆਨਕ ਸੋਚਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਸਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਮਾਮੂਲੀ ਡਰ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਚਿਤਾਵਨੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਾਸ਼ ਮੇਰੀ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਉਸ ਵਰਗੀ ਹੋਵੇ!

ਦਿਨ ਦੀ ਲੁੱਟ ਤਸਕਰੀ ਆਦਿ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਪੱਬ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਪੱਬ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ \*ਡਰਟੀ ਡੱਕ\*। ਇੱਥੇ ਹਰ ਰਾਤ ਜੈਜ਼ੀ ਦੀ ਮਾਸ਼ੂਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖਲਨਾਇਕਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਜਦ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜੈਜ਼ੀ ਦੀ ਹੂਰ, ਸ਼ੀਨਾ ਤੇ ਪਈਆਂ, ਮੈਂ ਡੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ। ਪਰ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜੈਜ਼ੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਮਾਹੌਲ 'ਚ ਕੀ ਕਰੇ? ਮੈਂ ਵੀ ਉਸਦਾ ਨੱਕ ਰਗੜਨਾ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਸ਼ੀਨਾ ਤਾਂ ਨਫ਼ਸ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਸ਼ੀਨਾ ਦੇ ਕਾਲੇ

ਲੱਛੇਦਾਰ ਵਾਲ ਬਘਿਆੜੀ ਨਾਲ ਜਲੇਬੀ ਜੂੜੇ 'ਚ ਬੰਨ੍ਹੇ ਸਨ। ਵੇਖਣ 'ਚ ਲੱਗੇ ਜਿੱਕਣ ਸੱਪ ਲਪੇਟਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ। ਜੂੜਾ ਉੱਚਾ ਜਿਹਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਕੰਨਾਂ ਤੋਂ ਲੰਬੀਆਂ ਮੁੰਦਰਾਂ ਲਮਕਦੀਆਂ ਸਨ, ਲਾਲ ਉਸਦੀਆਂ ਲਬਾਂ ਵਾਂਗ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਲੋਣੀਆਂ ਨਰਗਸੀ ਸਨ। ਨੈਣ ਚਮਕਦੇ, ਸੰਵੇਦਨਾ ਨਾਲ। ਭਵਾਂ ਪੁਣਖੀ ਵਾਂਗ ਖਮਦਾਰ। ਮੁਖ ਹਾਵ ਭਾਵ ਸੀ। ਦੰਦ ਚਿੱਟੇ ਦੁੱਧ ਵਾਂਗ ਸਨ। ਮੂੰਹ ਪਤਲਾ, ਮੱਥਾ ਚੌੜਾ। ਬਾਂਹਾਂ ਨਾਲ ਜੂਮਦੀਆਂ ਸਨ, ਹੱਥ ਸੋਭਨੀਕ ਸਨ। ਉਗਲੀਆਂ ਲੰਬੀਆਂ ਸਨ। ਸ਼ੀਨਾ ਸਰੂ ਕੱਦ ਦੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਰੰਗ ਦੁੱਧ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਪੈਰ ਘੁੰਗਰੀਏ ਸਨ। ਜਦ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਦੀ ਜਿਸਮ ਤੋਂ ਬਾਸਨਾ ਨਸਾਂ 'ਚ ਆ ਚੜ੍ਹਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਜੈਜ਼ੀ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਤੇ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਚੋਰੀ ਅੱਖ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੈਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਗਾ ਕਿਉਂ ਲੈਣਾ? ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪਹਿਲਾ ਖੁੱਲਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਜਦ ਸ਼ਾਪਿੰਗ ਲਈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਜੈਜ਼ੀ ਕੋਲ ਟਾਇਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਗੱਡੀਵਾਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਲਓ, ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਲੋਟ ਆ ਗਿਆ! ਮੈਂ ਸ਼ੀਨਾ ਨੂੰ ਬੁੱਲਰਿੰਗ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸ਼ਾਪਿੰਗ ਕਰਨ ਲਈ। ਰਾਖੇ ਵਾਂਗ ਉਸਤੇ ਅੱਖਾਂ ਰੱਖਣੀਆਂ ਪਈਆਂ। ਪਰ ਜਦ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮਖੌਲ ਕੀਤਾ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਜੈਜ਼ੀ ਉਸ ਨਾਲ ਸਿਨੇਮਾ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਪਰ ਉਸ ਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚੱਕਣ ਗਿਆ। ਗੱਲ ਬਾਤ ਤਾਂ ਹੋਣੀ ਹੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਬਾਰ ਉਹ ਹੈਂਡਜ਼ਵਰਥ ਦੇ ਹਾਈ ਸਟਰੀਟ ਤੇ ਆਵਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ਖਿੱਲੀ ਪਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਦ ਕੁੱਝ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਮੁੰਡੇ ਜਿਹੜੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਸੀ ਇੱਕ ਗੈਂਗ ਤੋਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਮੈਂ ਅਤੇ ਦੋ ਹੋਰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਝੜਪ ਕੀਤੀ। ਗੱਲ ਸੀ ਇੱਕ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਸਾਡੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨਾਲ ਖੱਪ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਇਹ ਮੁੰਡੇ ਕੌਣ ਸਨ। ਇਹ ਅਲੀ ਜਮਾਲ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਸਨ। ਜਮਾਲ ਨੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਫਸਾਈਆਂ ਸਨ (ਚਰਚੇ ਸੁਣੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਤਕਰੀਬਨ ਪੰਦਰਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿੱਠੀ ਤਰਾਂ ਫਸਾ ਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਲੈ ਕੇ ਕਿਸੇ ਕੋਠੀ 'ਚ ਰੱਖਲੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਜਾਂ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਲੈ ਗਏ। ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਬਰਤੋ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਸਾਥੋਂ ਇਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣੀਆਂ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਦੋਨਾਂ ਉੱਮਤਾਂ 'ਚ ਬਹੁਤ ਫਾਸਲਾ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਈ ਲੋਕ ਗੋਰਿਆਂ ਨਾਲ ਇਸਲਾਮ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸੀ। ਪਰ ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਲਈ

ਤਾਂ ਲੜਨ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਹੀ ਸੀ। ਬੈਰ ਸ਼ੀਨਾ ਤੇ ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਮੁੰਡਾ ਉਸ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾ ਉਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਤਾਂ ਲੜਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਕਿਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੋ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ਼ੀਨਾ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਅਗਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨਾਈਟ ਕੱਲਬ 'ਚ ਹੋਈ। ਇੱਥੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਨੱਚਿਆ... ਜੈਜ਼ੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ। ਜੈਜ਼ੀ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਉਸ ਰਾਤ ਮੈਂ ਸ਼ੀਨਾ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਯਾਰ ਦੀ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਕਲੱਬ ਦੇ ਬਾਥਰੂਮਾਂ 'ਚ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਤਾਂ ਸੀ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਉਸਦੇ ਆਦਮੀ ਲੱਭ ਨਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ੀਨਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹੀ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਹਿ ਕੇ ਨਸ਼ੀਲੀ ਵਸਤੂ ਕੋਕੇਨ ਲੈਂਦੀ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੌਂਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਜੈਜ਼ੀ ਦਾ ਡਰ ਹਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਰਾਤ ਮੈਂ ਸ਼ੀਨਾ ਨੂੰ ਸਿਨੇਮਾ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ, ਸਾਲੇ ਸੰਘੇੜੇ ਦੀ ਫਿਲਮ ਸੀ। ਦੇਖਦੇ ਦੇਖਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਿਨ ਯਾਦ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਉੱਥੇ ਦੌੜ੍ਹਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਘੰਟਿਆਂ ਲਈ ਉਸ ਸਾਲੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਝਾਕਣਾ ਪਿਆ। ਲੰਬਾ, ਪਤਲਾ, ਖੋਦਾ ਤਾਰਾ ਜਿਸਨੂੰ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਉਸਤੋਂ ਡਰਦਾ ਸੀ। ਡਰਦਾ ਹੀ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਇੰਡੀਆ ਵਾਪਸ ਗਿਆ? ਇਸ ਖਿਆਲ 'ਚ ਹੀ ਹੇਠ ਉੱਪਰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਦ ਮੈਂ ਸ਼ੀਨਾ ਨਾਲ ਸਿਨੇਮੇ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਵੜਨ ਲੱਗੇ ਸਾਂ ਜਦ ਇੱਕ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ ਲੰਘਿਆ, ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਗੋਲੀਆਂ ਛੁੱਟ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਬਚ ਗਏ। ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਜੈਜ਼ੀ ਦੀ ਚਾਲ ਸੀ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਸ਼ੀਨਾ ਕਰਕੇ ਪਲ ਪਲ ਮਰਦਾ ਸੀ; ਦੂਜੇ ਉਸ ਸਾਲ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਗੈਂਗ 'ਚ ਵਾਗਡੋਰ ਸੰਭਾਲਣ ਜੋਗਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਜੈਜ਼ੀ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਤਰਾ ਮੁੱਲ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਪੈਸੇ ਵੱਧ ਬਣਾਏ ਸਨ। ਜਮਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਸੌਦਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੱਧਾ ਬਰਮਿੰਗਮ ਉਸਦਾ ਸੀ ਅੱਧਾ ਮੇਰਾ।

ਜਮਾਲ ਦੇ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਪਾਪ ਸਹਾਰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ। ਆਮ ਜਨਤਾ ਹੀ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੀ। ਸਿੱਖ, ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖਲੀਜ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜਮਾਲ ਦੇ ਬੰਦੇ ਕੁੜੀਆਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ 'ਚ ਵੇਚਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਅਫੀਮ ਆਦਿ ਵੇਚਦੇ ਸੀ। ਜੈਜ਼ੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋ ਉਸ ਰਾਤ ਮੈਂ ਸ਼ੀਨਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਘਰ ਛੱਡਕੇ ਮੋਬਾਇਲ ਤੇ ਫੋਨ ਕੀਤਾ। ਜਮਾਲ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਜੈਜ਼ੀ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸਦਾ ਮੌਕਾ ਆਇਆ। ਉਸ ਰਾਤ ਜਮਾਲ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਜੈਜ਼ੀ ਦੇ ਹਰ ਕਲੱਬ, ਪੱਥ ਅਤੇ ਕੋਠੀਆਂ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਜੋ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ ਦਾ ਦਖਲ ਲੈ ਲਿਆ। ਜੈਜ਼ੀ ਡਰਟੀ ਡੱਕ 'ਚ ਬੈਠਾ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਦੀ ਖਬਰ ਆਵੇਗੀ। ਜਮਾਲ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ

ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਡਰਟੀ ਡੱਕ ਵਿੱਚ ਵੜਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਵੇਖਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਜੋ ਖੜ੍ਹੇ ਸੀ ਪਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਏ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਰਿਵਾਲਵਰ ਜਿਸਦੀ ਨਾਲੀ ਉਸਦੇ ਪੇਟ ਵੱਲ ਟਿਕਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੈਰ ਫੜ ਲਏ ਪਰ ਮੈਂ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਦਾਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੱਥ 'ਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਗੋਲੀ ਮੱਥੇ ਵਿੱਚ ਮੋਰੀ ਕੱਢਦੀ ਪਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ੀਨਾ ਮੇਰੀ ਸੀ, ਹੈਂਡਜ਼ਵਰਥ ਮੇਰਾ ਸੀ, ਵੈਸਟ ਬਰਾਮਿਚ ਵੀ। ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਜਮਾਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਜਮੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਦਾਦ ਸੀ, ਹੁਣ ਦੁਕਾਨ 'ਚ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਖੜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਸ ਮੁਲਕ 'ਚ ਆ ਕੇ ਭੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਰਦਾ ਪਿਆ। ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਉੱਤੇ ਮੈਂ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਗਲਤ ਠੇਕਾ ਸੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਮੈਂ ਸਾਂਝੀਦਾਰ ਸੀ। ਲੋਕ ਮੈਥੋਂ ਡਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਕੀ ਲੈਣਾ ਸੀ? ਪਰ ਜੋ ਮੈਂ ਜੈਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਬੀਤ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾ ਡਰ ਜਮਾਲ ਤੋਂ ਸੀ। ਉਹ ਸਿੱਖ ਕੁੜੀਆਂ ਵੇਚਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖ ਬਾਪਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪਤਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਹੜੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ। ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਜਮਾਲ ਨੂੰ ਪਿਆਮ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਮਾਲ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਭਬਕ ਮਿਲੀ। ਡੂਮ-ਡਰਾਵਾ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ, ਅਸਲੀ ਆਂਚ ਹੋਰ ਪਾਸਿਓਂ ਆਈ। ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਮੋਹਨ ਇਮਾਨਦਾਰ ਆਦਮੀ ਸਨ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਅਮੀਰ ਸੀ। ਗੱਡੀ, ਗੁੱਡੀ 'ਤੇ ਬੰਗਲਾ, ਸਭ ਸੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ। ਅਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਘਰ, ਵਹੁਟੀ ਅਤੇ ਧਨ ਕੁਛ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਪੈਸੇ ਜੋੜ ਜੋੜ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਭੇਜਦੇ ਸਨ।

ਦੋ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਚੱਕਰ ਵੀ ਮਾਰ ਲੈਂਦੇ ਸੀ। ਤੇਚੀ ਵਰਗਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੀ ਮੁੰਡਾ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਸਾਊਥਹਾਲ ਦੇ ਟੋਲੇ 'ਚੋਂ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਮਿੰਟੂ ਸੀ। ਮਿੰਟੂ ਹਰ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਆਵਾਦਾ ਜਿਸਮ ਵੇਚਣ ਦੇ ਥਾਈਂ ਅਫੀਮ ਵੇਚਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹਰ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਖਰਚਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੋਰ ਲਾਲਚੀ ਜੱਗਰੇ ਜੱਟ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਲਈ ਕਾਹਲੇ ਪੈ ਗਏ। ਕੁੱਝ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਵਿਚੋਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਆਵਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਵਿਲਾਇਤ 'ਚ ਫਸਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਤਲਾਕ ਲੈ ਲਏ। ਅੱਧੀਆਂ ਕੋਲ ਨਿਆਣੇ ਹੋ ਗਏ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਜੋਗੀਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸੱਚ ਸੀ ਪੱਛਮ 'ਚ ਜੋ ਪਲੇ ਸੀ ਪੂਰਬ ਦੇ

ਪਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਾਮਯਾਬ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਖਿਆਲ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਅਲੱਗ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਪਰ ਮਿੰਟੂ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤਾਂ ਸੋਚਦੇ ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਐ ਬਾਹਰ? ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਚੱਕਰ ਚੱਲੀ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਮਿੰਟੂ ਵਰਗੇ ਗਲਤ ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਮਿੰਟੂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਖਾਲੀ ਜੇਬ ਨਾਲ ਯੂ ਕੇ ਪਰਤ ਆਇਆ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਜਮਾਲ ਦਾ ਫਿਕਰ ਸੀ। ਹਾਲੇ ਜਮਾਲ ਨਾਲ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਦ ਮਿੰਟੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਭਾਰ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ। ਮਿੰਟੂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਿਡਲੈਂਡਜ਼ ਦਾ ਨੰਬਰ ਇੱਕ ਗੁੰਡਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਿਮਰਨ, ਮੋਹਨ ਆਦਿ ਤੋਂ ਵੀ ਪੈਸੇ ਉਧਾਰ ਲੈ ਲਏ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਬੈਠੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਲੈ ਲਏ ਸੀ। ਸਭ ਵਾਪਸ ਮੋੜਨੇ ਸਨ। ਪਹਿਲੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪੈਸੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਸੁਹਣਾ ਘਰ ਵੀ ਸੀ। ਸੈਂਟ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਸੰਨ੍ਹ ਲਾਉਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾ ਲਈ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਮੱਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਸਦਾ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਲਾਏ ਸੀ। ਸੰਘੇੜੇ ਦੀ ਨਵੀਂ ਮੂਵੀ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਲਾਏ ਸੀ ਜਿਸ ਫਿਲਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਘੇੜਾ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆਇਆ ਸੀ। ਦੋਸਤ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ ਰਾਜੂ ਅਤੇ ਪਿਕਚਰ ਦੀ ਹੁੱਦਾ ਵਧਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਰਾਜੂ ਤੋਂ ਵੀ ਮਿੰਟੂ ਨੇ ਪੈਸੇ ਉਧਾਰ ਲੈ ਲਏ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਡਰਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸਕੀਮ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਰ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜੂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਰਾਜੂ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਸੰਘੇੜੇ ਦਾ ਜੋੜੀਦਾਰ ਸੀ। ਆਂਚ ਇਸ ਪਾਸਿਓਂ ਆਈ ਸੀ! ਮਿੰਟੂ ਇੱਕ ਜੌਹਰੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਸਾਊਥਹਾਲ ਬਰਾਡਵ 'ਚ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਤਜਵੀਜ਼ ਰੱਖੀ। ਜੌਹਰੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਘਰ ਸਨ। ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਜੌਹਰੀ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਗਲੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੈਨ ਪਾਰਕ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਉਣਾ ਸੀ ਕਿ ਨਾਲਦੇ ਘਰ 'ਚ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਆਦਮੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਤਿੰਨ ਜਣੇ ਚੋਰੀ ਕਰਨਗੇ। ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਨ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਮਾਨ ਰਾਜੂ ਦੇ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਵਾਲੇ ਲਿਆਉਣਗੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੋਰੀ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਮਿੰਟੂ ਵੀ ਹਊਗਾ, ਮੈਂ ਵੀ ਹਊਗਾ ਅਤੇ ਪੱਕਾ ਤਿਜੌਰੀ ਦਾ ਝੁੰਗਾ ਭੰਨਣ ਵਾਲਾ।

ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਸੀ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦਾ ਆਦਮੀ ਟੋਲਣ ਦਾ। ਚੋਰੀ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਕਰਨੀ ਸੀ ਜਦ ਦੁਕਾਨ ਬੰਦ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਬੰਦਾ ਬਰਮਿੰਗਮ 'ਚੋਂ ਭਾਲ ਲਿਆ। ਗੋਰਾ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਸੀ ਮਾਈਕ। ਮਾਈਕ ਨੇ ਘਣ ਨਾਲ ਪਿਛਲੀ ਕੰਧ ਤੋੜ ਕੇ ਅੰਦਰ ਵੜ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਲਾਰਮ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਮਿੰਟੂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਮਾਈਕ ਨੇ ਤਿਜੌਰੀ ਅਰਾਮ ਨਾਲ

ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਬੋਰੀਆਂ ਭਰਨ 'ਚ ਸਾਡੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਸੱਤਵੇਂ ਬੰਦੇ ਨੇ ਬਰਾਡਵੇ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਤੇ ਬਾਰੀਆਂ ਧੋਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਅੱਖ ਰੱਖਣੀ ਸੀ ਪੁਲਸ ਲਈ। ਜੇ ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਮੋਬਾਇਲ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਬੱਸ ਇਹ ਸਕੀਮ ਸੀ ਮਿੰਟੂ ਦੀ। ਮੈਂ ਸੋਚਕੇ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਵੈਸੇ ਸਭ ਇੰਝ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਮਾਈਕ ਨੇ ਤਿਜੌਰੀ ਨੂੰ ਬਰੂਦੀ ਸਾਬਣ ਨਾਲ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਸੀ। ਇੰਝ ਕੰਮ ਖਰਾਬ ਹੋਗਿਆ। ਜਦ ਖੜਕਾ ਹੋਇਆ, ਉਸਨੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੇ ਅਲਾਰਮ ਸੈਂਟ ਆਫ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਵੇਂ? ਪੁਲਸ ਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ। ਸਾਨੂੰ ਸੱਤਵੇਂ ਆਦਮੀ ਨੇ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲਣਾ ਪਿਆ। ਸਿਆਹ ਬਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪੁਲਸੀਆ ਗਲੀ 'ਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਵੈਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦਫਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਹ ਗਿਆ ਨਹੀਂ। ਉਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੇ ਦੇਖ ਲਿਆ। ਮਾਈਕ ਨੇ ਉਸਦੇ ਹੂਰਾ ਮਾਰਿਆ, ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਉਸਨੇ ਗੋਲੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਮਿੰਟੂ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ। ਆਮ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਇੱਥੇ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਪਰ ਇਸ ਪੁਲਸੀਏ ਕੋਲ ਪਿਸਤੌਲ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਵੈਨ ਵੱਲ ਨੂੰ ਝਪਟੇ ਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਾਰੇ ਉੱਥੇ ਨਿੱਕਲ ਗਏ। ਮਿੰਟੂ ਬੇਹਾਲ ਸੀ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਜਾਂ ਦਵਾਘਰ ਨਹੀਂ ਲਿਜਾ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਵਿਚਾਰੇ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਕੋਲ ਲੈ ਗਏ। ਅੱਥੋਂ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਵੈਨ ਇੱਕ ਸੜਕ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ। ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਕਰੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਿੰਟੂ ਬਹੁਤ ਦਰਦ 'ਚ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਰੱਤੋ-ਰੱਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸਿਮਰਨ ਨੇ ਰਾਜੂ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ ਬੁਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਮਿੰਟੂ ਮਰ ਗਿਆ। ਇਹ ਗੱਲ ਰਾਜੂ ਨੇ ਜਰੂਰ ਸੰਘੇੜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਹੋਣੀ ਐ। ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਖਿੱਝ ਵਿੱਚ ਮਾਈਕ ਨੂੰ ਠੋਕਰ ਮਾਰੀ। ਮਾਈਕ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਖਿੱਝ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਰਾਜੂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜੂ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਨਿਰਦਸ਼ੋ ਮਿਲਿਆ। ਸੋ... ਮੈਨੂੰ ਕਸਕੇ ਛੱਤ ਨਾਲ ਲਟਕਦੀਆਂ ਕੁੰਡੀਆਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲਟਕਾਇਆ ਸੀ। ਜੰਜੀਰ ਨੇ ਸਰੀਰ ਇੰਝ ਘੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸੱਪ ਨੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਗੁੰਝਲੀ ਮਾਰੀ ਹੋਵੇ। ਮੇਰੇ ਮੁਖੜੇ ਤੋਂ ਮੁੜ੍ਹਕਾ ਚੌਦਾ ਸੀ, ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਸੀਰ ਫੁੱਟ ਪਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡਾ ਹੂਰਿਆਂ ਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਨਾਲ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹਾਲੇ ਬੇਹਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਬੁੱਲ੍ਹ ਪਾਟੇ ਅਤੇ ਮਾਸ ਝੰਡ ਕੀਤੇ ਕਬਾਬ ਵਾਂਗ ਪੋਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਹਾਲ ਸੀਗਾ ਮੇਰਾ ਉਸ ਵੇਲੇ।

ਮੈਂ ਗੁਦਾਮ ਵਿਚ ਟੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਚਾਰ ਗੁੰਡੇ ਖਲੋਤੇ ਸਨ। ਚਾਰ ਗਿੱਦੜ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਝਈਆਂ ਲੈਂਦੇ। ਇੱਕ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਬੋਸਬਾਲ ਬੈਟ ਸੀ, ਇੱਕ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਸੱਬਲ ਸੀ। ਦੂਜਿਆਂ ਕੋਲ ਠੁੰਗਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਹੜਬੁੱਚ ਦਸਤਾਨੇ ਹਨ। ਛੱਤ ਤੋਂ ਇੱਕ ਲਾਟੂ ਲਮਕਦਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕੋਣੇਦਾਰ ਰਿਸ਼ਮ ਸਿਰਫ ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਫ ਪਰਛਾਵੇਂ ਹੀ ਦਿਸਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਪ ਹਨੇਰੇ 'ਚ ਹਜ਼ਮ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਡਰਦੇ ਹੋਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣ ਤੋਂ। ਫਿਰ ਇੱਕ ਪਰਛਾਵਾਂ ਚੱਲਿਆ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰਛਾਵੇਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦਾ ਮੂੰਹ ਹੁਣ ਸਾਫ਼ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਲੰਬਾ, ਪਤਲਾ ਜਿਹਾ। ਠੋਡੀ ਤੇ ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਨੱਕ ਉੱਤੇ ਐਨਕਾਂ ਬੈਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਮੁਸਕਾਨ ਛੱਡੀ, ਫਿਰ ਬੋਲਿਆ ਸਹਿਜ ਨਾਲ, \*ਤਾਰੀ ਜਾਂ ਦੇਵ? ਜੇ ਮਰਜੀ... ਵੈਸੇ ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਹੀ ਇਸ ਮੁਲਕ 'ਚ ਭਾਲਣਾ ਔਖਾ ਸੀ। ਕੇਸ ਰੱਖੋ, ਫੇਰ ਕੱਟੋ। ਪਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਤੂੰ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਭੇਤ... ਖੈਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਿਲ ਹੀ ਗਿਆ। ਦਾਦੇ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਅਸਲੀ ਪਲੈਨ ਤੇਰਾ ਹੀ ਸੀ..ਕਾਸ਼! \* ਉਸਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਤੇ ਹੜਬੁੱਚ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਜੋਰ ਦੇਣੀ ਮੇਰੇ ਜਬਾੜੇ ਤੇ ਮੁੱਕਾ ਮਾਰਿਆ। ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਲਹੂ ਤੇ ਦੰਦ ਖੁੱਕੇ। \*ਦੇਵ.. ਦੇਵ ਹੀ ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਹੈ ਨਾ?... ਤੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ... ਰਾਜੂ ਅਤੇ ਮਿੰਟੂ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਨੇ... ਪਤਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਣਾ ਹੀ ਸੀ। \* ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੁੱਕਾ ਮਾਰਿਆ ਐਤਕੀ ਸਿੱਧਾ ਨੱਕ ਤੇ। ਰੱਤ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਹੁਣ ਲਿੱਬੜ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਜਵਾਬ ਲੈਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਿੰਟੂ ਕਰਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇੱਕ ਹੀ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਮੌਤ। ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਤੋਂ ਲੋਹੇ ਦਾ ਡਸਟਰ ਜਾਣੀ ਹੜਬੁੱਚ ਦਸਤਾਨਾ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਸੰਘੋੜੇ ਨੇ। ਹਾਂ ਉਹ ਸੰਘੋੜਾ ਸੀ। ਜਦ ਰਾਜੂ ਨੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਉਸਨੂੰ ਚੋਰੀ ਬਾਰੇ ਬਕ ਦਿੱਤਾ, ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੀ ਤਸਵੀਰ ਵੀ ਦਿਖਾਈ। ਬੱਸ ਉਸਦੀ ਖੋਜ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਉਸਦੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਖੂਨੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੋਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਬਚਣਾ। ਰਾਜੂ ਨੂੰ ਜਦ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਬਰਮਿੰਗਮ ਦਾ ਵੱਡਾ ਗੁੰਡਾ ਸੀ ਉਸਨੇ ਮੈਥੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਗੁੰਡੇ ਨੂੰ ਭਾੜਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਆਦਮੀ ਜਮੀਕਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਬਰਮਿੰਗਮ ਤਿੱਕਰ ਸੀ। ਬੱਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਰਾਤ ਜਦ ਮੈਂ ਤੇ ਸ਼ੀਨਾ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠ 'ਚ ਪਏ ਸੀ, ਸਾਨੂੰ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਸ਼ੀਨਾ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਵੈਨ 'ਚ ਸੁੱਟ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੂਰ ਥਾਂ ਲੈ ਗਏ। ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਲੱਗੀ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ। ਜਦ ਪੁੱਜੇ ਮੈਨੂੰ ਵੈਨ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ

ਇੱਕ ਗੁਦਾਮ 'ਚ ਲੈ ਗਏ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਕਾਲੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਫਿਰ ਟੰਗ ਕੇ ਕੁੱਟਿਆ, ਬਿਨਾ ਦੱਸਣ ਤੋਂ, ਕਾਹਤੋਂ ਇੰਝ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ? ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖਿਆ, ਪਰਛਾਵੇਂ 'ਚ ਲੁਕੇ... ਸੰਘੋੜੇ ਨੂੰ। ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ। ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹਨੇਰੇ 'ਚ ਰਾਜੂ ਵੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਜਦ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ ਮੈਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਔਖ ਨਾਲ ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੂੰ ਵੀ ਸਮਝਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਇਸ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਟੰਗਿਆ ਹਾਂ।

\*ਹਰਾਮਜਾਦਾ... ਤੇਰੀ... ਦੀ...,\* ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸੰਘੋੜੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਆਵੇਸ਼ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। \*ਮੇਰਾ ਮਾਸੂਮ ਪੁੱਤ... ਕੁੱਟਿਆ... ਅੱਜ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ! ਹੋਰ ਮਾਰੋ! ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਾਰੋ!\* ਐਤਕੀ ਮੈਂ ਫੁੜਕ ਫੁੜਕ ਕੇ ਬੇਸੁੱਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦ ਹੋਸ਼ ਆਇਆ, ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਜਿਉਂਦਾ ਸੀ। ਕਿਉਂ? ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਤੋਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਟੰਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ। ਜਦ ਫਿਰ ਜਾਗਿਆ, ਸਾਫ਼ ਸੁਣਦੀ ਸੀ ਇੱਕ \*ਟੀ ਟੀ\*, ਝਿਮ ਝਿਮ ਕਰਦੀ। ਹੱਥ ਹਿਲਾਇਆ, ਮੂੰਹ ਤੇ ਫੇਰਿਆ। ਪੱਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਵੀ ਸੁਣਦੀਆਂ ਸਨ। ਨੀਂਦ ਨੇ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ 'ਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਜਦ ਫਿਰ ਜਾਗਿਆ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕੇ ਸੰਘੋੜੇ ਨੇ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਲਈ। ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਇਸ ਹਾਲ 'ਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ ਜਦ ਮੈਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੇਰਾ ਖਾਸ ਆਦਮੀ ਜੌਹਨੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਬੋਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਮੂੰਹ ਚੱਲੇ ਹੀ ਨਾ। \*ਬੋਸ ਡੱਟ ਵਰੀ.. ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਅਸੀਂ ਮਸਾਂ ਹੀ ਉਸ ਕਾਲੇ ਦੇ ਗੁਦਾਮ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾਇਆ। ਸੌਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੇ! ਸੋ ਸੌਰੀ! ਖੈਰ ਜਦ ਅੰਦਰ ਪਹੁੰਚੇ, ਸਭ ਵੱਲ ਗੋਲੀਆਂ ਛੱਡੀਆਂ। ਇੱਕ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸਭ ਮਰ ਗਏ। ਸੋ ਸੌਰੀ... ਯੂ ਹੈਵ ਬੀਨ ਹੀਅਰ ਫਾਰ ਫਾਈਵ ਵੀਕਜ਼ ਮੈਨ। \*

ਮੈਂ ਉਸਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕੌਣ ਬਚਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ੀਨਾ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ? ਉਸਨੇ ਕਾਰੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, \*ਸੰਘੋੜਾ, ਇੱਕ ਐਕਟਰ ਏ। ਪਰ ਹੁਣ ਐਕਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਕਰੂਗਾ। ਸਾਡੇ ਕੋਲੇ ਹਾਲੇ ਵੀ ਐ। ਦੁਨੀਆ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਈ ਉਸਨੂੰ ਟੋਲੁਦੀ। \* ਮੈਂ ਸ਼ੀਨਾ ਬਾਰੇ ਫਿਰ ਪਤਾ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਜਵਾਬ ਆਇਆ। \*ਉਸਨੂੰ ਕਾਲਿਆਂ ਨੇ ਰੇਪ ਕਰਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਉਸ ਗੈਂਗ ਨਾਲ ਓਦੋਂ ਦਾ ਯੁੱਧ ਚੱਲ ਰਿਹੈ। ਹਰ ਹਫਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਾਟਾ ਪੈਂਦਾ ਜਾਂ ਸਾਨੂੰ। \* ਸ਼ੀਨਾ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ। ਸੰਘੋੜੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ? ਇਹ ਸੱਚ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਬੱਚਾ ਮਰਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਦੁਜੇ ਪਾਸੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁੰਡਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ

ਆਦਮੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪੰਗਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਇਸ ਸਭ ਕਰਕੇ ਸ਼ੀਨਾ ਵੀ ਮਰ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਹਸਪਤਾਲ 'ਚੋਂ ਨਿੱਕਲਿਆ। ਪੁਲਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ। ਮੈਂ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨਸਲਵਾਦੀ ਗੋਰਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਟਿਆ ਅਤੇ ਅਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਖਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਲੇ ਵੀ ਸੰਘੇੜੇ ਬਾਰੇ ਮੀਡੀਆ ਵਾਲੇ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਜਦ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਹੋਇਆ, ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦਾ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੱਖਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਣਾ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਸ਼ੀਨਾ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਸੋਗ 'ਚ ਸੀ। ਡਰੀਆਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਨਾਲ ਤੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ। ਮਹੀਨਾ ਹੋਰ ਬੀਤਣ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਸੰਘੇੜੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਮੁਹਿੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਸਾਊਥਹਾਲ, ਸਲੋ, ਬਰਮਿੰਗਮ ਟੱਕ ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸੀ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, \*ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੋਕ ਘਰ ਵਾਪਸ ਜਾਓ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਦਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਭਰਨਾ ਪਊ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀਜ਼ੇ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲੰਘ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਘਰ ਵਾਪਸ ਜਾਓ ਜਾਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹੋ।\* ਸਿਮਰਨ ਵਰਗੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਬੰਦੇ ਵੀ ਫਸ ਸਕਦੇ ਸਨ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਗੁੰਡੇ ਵੀ। ਬੱਸ ਜਿਹੜੇ ਘਰਾਂ 'ਚ ਮੇਰੇ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਆਦਮੀ ਲੁਕੇਏ ਸੀ ਛਾਪੇ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਠੇ, ਜੁਆਖਾਨਿਆਂ ਤੇ ਵੀ ਛਾਪੇ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਮੀਕਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਲਿਆ। ਮਿੰਟੂ ਉਸ ਦਿਨ ਗੋਲੀ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਜੌਹਨੀ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੱਸ ਦੇਣਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਮਿੰਟੂ ਦਾ ਸਿਰ ਧੌਣ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕਰਕੇ ਸੰਘੇੜੇ ਦੀ ਕੁੱਛੜ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਸੰਘੇੜਾ ਡਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦ ਇਹ ਗੱਲ ਹੋਈ ਸੰਘੇੜਾ ਇੱਕ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇੱਕ ਹਨੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸਾਡੇ ਕਸੀਨੋ ਦੇ ਭੇਰੇ ਵਿੱਚ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੁਲਸ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਡਰਦੇ ਸੀ।

ਇੱਕ ਤਾਂ ਜਮੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੋਕਾਂ ਮਗਰ ਵੀ ਪੁਲਸ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਤੀਜਾ ਤੇ ਆਖਰੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਸੰਘੇੜੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਾਲੇ ਮੇਰੇ 'ਚ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜਿਸਦਾ ਬੱਚਾ ਮਰਿਆ ਸੀ ਮੇਰੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ। ਭਾਵੇਂ ਉਸਨੇ ਹੀ ਮੇਰਾ ਇਹ ਹਾਲ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਵਦਾ ਧਿਆਨ ਜਮੀਕੇ ਵੱਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਜਮੀਕਾ ਹੈਂਡਜ਼ਵਰਥ ਦਾ ਵਾਸੀ ਸੀ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਉਸਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਣਾ ਔਖਾ ਸੀ। ਸੋ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਅੱਡਿਆਂ ਤੇ

ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ। ਉਸਨੇ ਬਦਲੇ 'ਚ ਵਾਪਸ ਧਾਵੇ ਕੀਤੇ। ਇੱਦਾਂ ਚੱਕਰ ਚੱਲੀ ਗਿਆ। ਸਰਦੀਆਂ 'ਚ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸਦੀ ਧੀ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਆ ਗਈ। ਜਦ ਮੇਰੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਤੱਕੀ ਉਹ ਕਲੱਬ 'ਚ ਨੱਚਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬੀ ਕਰਕੇ ਕਸੀਨੋ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਸ਼ੀਨਾ ਨਾਲ ਕਿੰਝ ਬੀਤੀ ਹੋਊ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆ ਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਉਸਦਾ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ। ਜੌਹਨੀ ਨੇ ਵੀਡੀਓ ਵੀ ਭਰ ਕੇ ਯੂਟਿਊਬ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਲਿੰਕ ਜਾਣ ਬੁੱਝਕੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਬਾਅਦ 'ਚ ਉਸਦੀ ਲਾਸ਼ ਹੈਂਡਜ਼ਵਰਥ ਦੇ ਬੈਪਟਿਸਟ ਗਿਰਜੇ ਮੂਹਰੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਉਸਨੇ ਸਾਡੇ ਕਸੀਨੋ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਤਿਆਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਪੁਲਸ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਸੀਨੋ ਪੁੱਜ ਗਈ। ਪਰ ਉਹ ਬੇਖਬਰ ਸੀ ਕਿ ਭੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸੰਘੇੜਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਜੱਗ ਦੀ ਨਜ਼ਰ 'ਚ ਮਰ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬੋਲੀਵੁੱਡ ਨੇ ਤਾਂ ਦਾਹ-ਸੰਸਕਾਰ ਦੀ ਰਸਮ ਆਦਿ ਵੀ ਕਰ ਲਏ ਸੀ। ਰਣਜੀਤਪੁਰ 'ਚ ਉਸਦਾ ਬੁੱਤ ਵੀ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਹੁਣ ਮੈਂ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਿੱਤ ਮੇਰੀ ਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ 'ਚ ਆਵਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਹੁਣ ਸਹਾਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਵਾਪਸ ਝਾਕਿਆ। ਅੱਖਾਂ ਗੋਲ ਪਰ ਸਖਤ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮਲਾਲ ਸੀ। ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਭਾਰ... ਸ਼ੀਨਾ ਦਾ, ਸੰਘੇੜੇ ਦੇ ਬਾਲ ਦਾ ਭਾਰ। ਜਦ ਤਾਰੀ ਸੀ ਸਿੱਖ ਵਾਂਗ ਸਜਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਵਾਲ ਨੰਨ੍ਹੇ ਸਨ। ਨੱਕ ਲੰਬਾ ਪਤਲਾ ਜਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਖੁਟੜੇ। ਹਾਲੇ ਵੀ ਮੂੰਹ ਤੇ ਕੁਟਾਪੇ ਦੇ ਦਾਗ ਸਨ। ਸੰਘੇੜਾ ਇੱਕ ਬਾਪ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੇ ਇੰਨਾ ਗੁਸਾ ਸੀ ਮਾਰਨ ਦੇ ਥਾਈਂ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਟਿਆ... ਪਰ ਇਸ ਗਲਤੀ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਬਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਪਸ਼ੂ ਵਾਂਗ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਚੱਲ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਕਮਰੇ ਦੀ ਬੱਤੀ ਜਗਾਈ। ਉਸਨੇ ਅੱਖਾਂ ਝਪਕ ਕੇ ਮਸਾਂ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੱਪੜਿਆਂ 'ਚ ਸੀ ਜਦੋਂ ਦਾ ਉਹਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਰਾਤ ਕੁੱਟਿਆ ਸੀ। ਦਾੜ੍ਹੀ ਲੰਬੀ ਤੇ ਗੰਦੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਬੇਆਰਾਮ ਘੱਗੀ ਜਿਹਾ ਸੀਗਾ। ਮੇਰੀ ਤਕਦੀਰ, ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਸਾਡੇ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਰੀ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਪੁੱਜੇ ਸੀ। ਕਮਰਾ ਸੁੰਘਾ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਮੇਜ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਕੁਰਸੀ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿਹੜੀ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚਾਲੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਬੈਠਾ ਸੰਘੇੜਾ ਸੀ ਦਿਸ ਰਹੀ ਸੀ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਅੱਗੇ ਭੁੰਜੇ ਪਈ ਥਾਲੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੱਧਾ ਖਾਧਾ ਖਾਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਵੀ ਖਾਣ ਦਾ ਟਾਇਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਇੱਕ ਬੰਦਾ ਰਾਖੀ ਖੜ੍ਹਦਾ ਸੀ, ਮੇਜ਼ ਸੰਘੇੜੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸਦੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਲਾਹ ਕੇ ਥਾਲੀ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਖਾਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੂਜੀ ਕੁਰਸੀ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ

ਨਾਲ ਖਵਾਉਂਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਮਰੇ 'ਚ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੰਘੇੜੇ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਬੰਨ੍ਹਿਆ, ਉਸ ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਮੁਸਕ ਨਾਸ਼ਾਂ ਸਾੜਦਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਕੰਧ ਕੋਲੋਂ ਕੁਰਸੀ ਚੱਕ ਕੇ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਟਿਕਾ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਜੌਹਨੀ ਖਲੋਤਾ ਸੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਸਨੇ ਆਵਦਾ ਸਿਰ ਚੱਕ ਕੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਲਈ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਬੁੱਕਿਆ। ਜੌਹਨੀ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਗਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ। ਆਵਦੀ ਜੇਬ 'ਚੋਂ ਰਮਾਲ ਕੱਢ ਕੇ ਮੂੰਹ ਸਾਫ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਖਰੂਦੀ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖੀ ਗਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਸੋਚਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਦ ਹੱਥ 'ਚ ਦੇਵ ਆ ਗਿਆ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਖਤਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਿੰਝ ਦਾਦੇ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਜੌਹਨੀ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਸੰਘੇੜੇ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ। ਜੇ ਮੈਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਲੱਗਾ ਜੌਹਨੀ ਸਾਹਮਣੇ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੰਘੇੜੇ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਕਈ ਬੰਦੇ ਮਰੇ ਸਨ ਜਾਂ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਜਦੋਂ ਦਾ ਜਮੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪਿਆ। ਸ਼ੀਨਾ ਵੀ ਸੰਘੇੜੇ ਨੇ ਮਰਵਾਈ ਸੀ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਸੋਚ ਨੱਸਦੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਿਆਣੇ ਦੀ ਮੌਤ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੈ। ਜੇ ਤੂੰ ਬਾਪ ਹੁੰਦਾ ਤੂੰ ਵੀ ਇੰਝ ਹੀ ਕਰਨਾ ਸੀ? ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ? ਹਮਦਰਦੀ ਉਸਦੇ ਬੇਨੂਰ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਝਾਕ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੀ ਪਤੈ ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਹਿੰਮਤ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਹਾਰ ਗਈ ਸੀ?

\*ਸੰਘੇੜਾ ਜੀ...\*, ਮੈਂ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਗੱਡੀਆਂ ਸਨ। \*ਸੰਘੇੜਾ ਜੀ...ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ...ਇਸਦਾ ਬਦਲਾ...ਆਪ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ? ਮਸਾਂ ਅੱਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆ ਸਕਿਆਂ...ਮੇਰੀ ਦੋਸਤ ਸ਼ੀਨਾ ਤੁਹਾਡੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਾਰਨ ਰੇਪ ਹੋਈ...ਕਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥੀਂ। ਸੋ...ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਆ ਗਏ ਹੋ...ਜਿੰਦਗੀ ਇੱਕ ਚੱਕਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ...ਕੋਈ ਨੈਤਿਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ...ਤੁਸੀਂ ਦੁਖੀ, ਮੈਂ ਵੀ ਦੁਖੀ? ਤੇ ਬਦਲੇ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਮਿਲਿਆ? \*ਹੂੰ।\* ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਹੱਥ ਜੌਹਨੀ ਵੱਲ ਵਧਾਇਆ। ਉਸਨੇ ਅਖਬਾਰ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਸੰਘੇੜੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਬਾਰੇ ਖਬਰ ਸੀ। \*ਦੇਖ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਰਹੇ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਜੇ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਜਿੰਝ ਮੇਰਾ ਹਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਚਿੱਤ ਕੀਤਾ ਗੋਲੀ ਇਸੀ ਵੇਲੇ ਵੀ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਫਾਇਦਾ ਕੀ? ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਅਖਬਾਰ ਜੌਹਨੀ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮੋੜਿਆ ਤੇ ਨਾਲੇ ਕਿਹਾ, \*ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਲਾਸ ਲਿਆ\* ਜੌਹਨੀ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਬਾਰ ਫਿਰ ਸੰਘੇੜੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ

ਆਵਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਾਈਆਂ। \*ਦੇਖੋ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ...ਆਈ ਦਿਜ਼ਰਵਡ ਇਟ। ਤੁਹਾਡਾ ਬਾਲ, ਮੇਰੀ ਜਨਾਨੀ...ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਹਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਣਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗਰਲਫਰੈਂਡ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡਾ ਬਾਲ...ਸੋ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਏਥੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੱਖਿਆ, ਬਹੁਤ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਬੱਚੇ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ...ਜਦ ਉਹ ਕਾਲੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੁਜੇ ਪਾਸੇ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਯੂ ਆਰ ਡੈਡ। ਸੋ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਵਾਪਸ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋ।\* ਜੌਹਨੀ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਲਾਸ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਮੈਂ ਸੰਘੇੜੇ ਵੱਲ ਕੀਤਾ। ਚੁੱਪ। \*ਜੌਹਨੀ ਪੀਵੇਗਾ ਕਿਵੇਂ ਜਦ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹੇ ਐ? ਖੋਲ੍ਹੋ...ਹਾਂ ਓਏ ਖੋਲ੍ਹੋ...ਅੱਛਾ ਸੰਘੇੜਾ ਜੀ, ਮੇਰਾ ਵੀ ਚਿੱਤ ਕਰਦੈ ਪੰਜਾਬ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਨੂੰ। ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਾ ਮਾਰਿਆ... ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ... ਤੁਸੀਂ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਗੁੰਡੇ ਨੂੰ ਹਰ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਏ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ। ਤੁਹਾਡੀ ਪੱਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਸਕਦਾ...ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਜਿੰਦਗੀ ਵਾਪਸ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।\*ਸੰਘੇੜੇ ਨੇ ਜੌਹਨੀ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਅੱਖਾਂ ਟਿਕਾਕੇ ਦੇਖੀ ਗਿਆ। ਜਦ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੇ ਥਾਈਂ ਛੱਡਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜੌਹਨੀ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਝਾਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸੰਘੇੜਾ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਛਾਲ ਮਾਰਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ। ਪਰ ਜੌਹਨੀ ਨੇ ਕੱਲੇ ਹੱਥ ਹੀ ਖੋਲ੍ਹੇ ਸਨ। ਪੈਰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਕੁਰਸੀ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੇ ਸਨ। ਸੰਘੇੜਾ ਭੁੰਜੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਜੌਹਨੀ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ। ਮੈਂ ਅਪਰਾਧ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਵਾਂਗਾ ਪਰ ਉਸਦਾ ਦਿਮਾਗ ਸਿਰਫ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਜੌਹਨੀ ਸਾਹਮਣੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਜੌਹਨੀ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਲਾਸ ਲਿਆ। ਸਾਰਾ ਪੀ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਤੜਫਦੀ ਮੱਛੀ ਵਾਂਗ ਸੰਘੇੜਾ ਹੇਠ ਪਸਰਿਆ। ਹੁਣ ਕੁੱਝ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਾਰਨਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਸੀ। \*ਜੌਹਨੀ, ਜਦੋਂ ਜਮੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅੱਡੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦੇਣਾ। ਅੱਛਾ?\*

\*ਚੰਗਾ ਸਰਦਾਰ ਜੀ.\*

\*ਦਾਦਾ ਜੀ।\*

\*ਸੌਰੀ, ਦਾਦਾ ਜੀ।\*

ਕਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸਾਡੇ ਕਸੀਨੋ 'ਚ ਵੜਣ ਦੀ ਪਰ ਪੁਲਸ ਨੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਕੁੜੀ ਦਾ ਪਿਓ ਜਿਸ ਨੇ ਸੰਘੇੜੇ ਲਈ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਵੀ ਸੀਗਾ। ਅਸੀਂ ਕਸੀਨੋ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਨਿੱਕਲ ਗਏ। ਸਾਡੀ ਗੱਡੀ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਕਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਜਦ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਬਾਰੀ ਹੇਠ ਕਰਕੇ

ਰਫਲ ਨਾਲ ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਨਾਲੀ ਤੇ ਮੌਨਦਾਰੀ (ਸਾਇਲੰਸਰ) ਸੀ। ਜਦ ਤੱਕ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਉਸਨੂੰ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਰਾਤ, ਸਾਰੀ ਰਾਤ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਤੇ ਕਾਲਿਆਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਹੋਈ। ਅਸੀਂ ਮਸਾਂ ਜਿੱਤੇ। ਜੌਹਨੀ ਨੇ ਸੰਘੇੜੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜੱਲਪਿੰਜਰ ਵਿੱਚ ਡੋਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਕਾਲੇ ਦੇ ਘਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਜਦ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪੁਲਸ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ 'ਚ ਛਾਪੇ ਮਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਘੇੜੇ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਮਿਲ ਗਈ।

ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਦੂਤ ਵੱਜੋਂ, ਜੌਹਨੀ ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਭੇਜਿਆ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਬੇਫਿਕਰ ਵਾਪਸ ਜਾ ਸਕਾਂ। ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਣੀ। ਜੌਹਨੀ ਦਾ ਸਿਰ ਡੱਬੇ 'ਚ ਵਾਪਸ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਨੇ। ਸੋ ਹੁਣ ਸੰਘੇੜੇ ਤੋਂ ਡਰ ਨਹੀਂ ਸੀ... ਪਰ ਦੇਸ਼ ਜਾਣਾ ਔਖਾ ਹੋਏਗਾ। ਨਕਲੀ ਨਾਂ ਵਰਤ ਕੇ ਹੀ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਸਿਮਰਨ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਪੰਜਾਬ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਨਾਂ ਫਿਰ ਬਦਲ ਲਿਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਰਮਿੰਗਮ 'ਚ ਵੱਡਾ ਵੱਡੇਰਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵੀ ਮੇਰੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੈਸਾ, ਗੱਡੀਆਂ, ਵੱਡੇ ਘਰ ਆਦਿ ਸਨ ਮੇਰੇ ਕੋਲ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਦੌਲਤ ਸੀ। ਪਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸੁਣੋ... ਹਰ ਜਾਇਦਾਦ ਪਿੱਛੇ ਪਾਪ ਹੀ ਪਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਪੈਸਾ ਬਣਾਇਆ, ਝੂਠ ਬੋਲਦੈ। ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ ਈ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮੈਨੂੰ ਜਮਾਲ ਦਾ ਡਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਗੁੰਡੇ ਸਾਥੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਹਰ ਗਲਤ ਕੰਮ 'ਚ ਜਮਾਲ ਦਾ ਹੱਥ ਸੀ। ਕੁੜੀਆਂ, ਅਫੀਮ, ਹਥਿਆਰ ਆਦਿ ਸਭ ਵੇਚਦਾ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵੀ ਵੇਚਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਰਾਹ ਦਾ ਰੋੜਾ ਮੈਂ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਰ ਤੋਂ ਜਦ ਕਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਸ਼ੀਨਾ ਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ, ਜਮਾਲ ਨੇ ਹੀ ਸਿਰਨਾਵਾਂ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ੀਨਾ ਨੂੰ ਜਿਨਾਹ ਕਰਕੇ ਸਕੀਮ ਸੀ ਜਮਾਲ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਦੀ। ਪਰ ਜਦ ਜਮਾਲ ਕੋਲ ਪੁੱਜੇ ਬੇਹਾਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਰ ਗਈ। ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਨਸ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਰੂਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੋਟ ਪਾ ਕੇ ਦੋਨਾਂ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਪਿਸਤੌਲ ਫੜ ਕੇ ਜਮਾਲ ਦੇ ਦਰਾਂ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੋਟ ਦੀ ਪੂਛ ਹਵਾ 'ਚ ਹਿੱਲੇ, ਜਿੰਝ ਵਗਦੀ ਹਵਾ 'ਚ ਘਾਹ ਹਿੱਲਦਾ ਹੁੰਦੈ। ਹੱਥ ਉੱਪਰ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਉਸਨੂੰ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਮਾਲ ਦਾ ਅੱਡਾ ਤੇ ਉਸਦੀ ਟੈਕਸੀ ਕੰਪਨੀ ਉਥੇ ਹੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਮੇਰੇ ਬੰਦੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਥਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦ ਜਮਾਲ ਦਿਖਿਆ, ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ 'ਚ ਸਾਰੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਕੀਮਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਮਾਲ ਦਾ। ਉਸ ਰਾਤ ਅਫੀਮ ਦੇ ਨਸ਼ੇ 'ਚ ਮੇਰੇ ਮਨ

ਵਿੱਚ ਸੰਘੇੜਾ ਫਿਰ ਆ ਗਿਆ। ਉਸਦਾ ਬੱਚਾ। ਅੰਦਰੋਂ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਗਲਤ ਸੀ। ਤਾਹੀਂ ਗੱਲ ਭੁੱਲਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਾਸ਼! ਸੰਘੇੜੇ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਮਰ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਰਾਵਣ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਰਾਮ ਕੇਵਲ ਅਫਸਾਨਿਆਂ 'ਚ ਹੀ ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਹੋਰ ਹੀ ਹੁੰਦੈ। ਰਾਵਣ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਜਿੱਤ ਗਿਆ! ਹਾਰਕੇ ਪਾਪ ਦੇ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ। ਪੈਸਾ ਬਹੁਤ ਸੀ ਸੋ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਜਦਿਸ਼ ਕਾਰੋਬਾਰ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ। ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਿਆ। ਦੋ ਬੱਚੇ ਵੀ ਹੋ ਗਏ ਸੀ। ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮੁੰਡਾ। ਬਰਮਿੰਗਮ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਲਮਿੰਗਟਨ ਸਪਾ 'ਚ ਟਿਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਹਾਲੇ ਵੀ ਦਾਦਾ ਜੀ ਆਖਦੇ ਸੀ। ਪੱਕਾ ਪਾਸਪੋਰਟ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਗਿਆ ਰਣਜੀਤਪੁਰ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਪਲਿਆ ਸੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਬੀਵੀ ਬੱਚੇ ਗਏ। ਸਭ ਕੁੱਝ ਦਿਖਾਇਆ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਕਿੰਨਾ ਬਦਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ। ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜੀਵਨ ਬਿਹਤਰ ਸੀ। ਪਰ ਪੁਰਾਣੀ ਬੀਮਾਰੀ ਹਾਲੇ ਵੀ ਸੀ। ਤੋਚੀ ਵਰਗੇ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਆ ਕੇ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਨੌਠ-ਦੌੜ ਸੀ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲਣ ਦੀ। ਇੱਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸੱਚੇ ਵੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਇਮਾਨਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਗੋਰੇ ਨੇ, ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਨੂੰਨ ਹੈ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਣੀ। ਸੱਚ ਸੀ ਓਥੇ ਜਾਂ ਇੱਥੇ, ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਹੈ। ਬੱਸ ਇੱਕ ਹੀ ਫਰਕ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਕਾਨੂੰਨ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਦੰਦਾਂ ਵਾਲਾ। ਸੋ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਆਮ ਗੋੜਾ ਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਹਰ ਸਾਲ ਗਰਮੀਆਂ 'ਚ ਛੇ ਸੱਤ ਹਫਤੇ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੰਘੇੜੇ ਦੇ ਮੁੰਬਈ ਵਾਲੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਹਵੇਲੀ 'ਚ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਟੱਬਰ ਇੱਧਰ ਉੱਪਰ ਕੰਮਾਂ ਖੇਲਾਂ 'ਚ ਲੱਗਿਆ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਡੋਰਬੈਲ ਕੀਤੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁੰਡਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਮੈਂ ਬੈਠਾ ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦ ਅਖਬਾਰ ਹੇਠਾਂ ਕੀਤਾ, ਸਾਹਮਣੇ ਦੇ ਬੇਗਾਨੇ ਬੰਦੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਜਿੰਝ ਮੱਛੀ ਦੀਆਂ ਹੋਵਣ, ਵਿੱਚ ਝਾਕਿਆ। ਮੈਂ ਉਥੇ ਹੀ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕੌਣ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਆਏ ਸਨ? ਇੱਕ ਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਸੰਘੇੜੇ ਦਾ ਨਾਂ ਬੋਲਿਆ।

\*ਆ ਜੋ, ਬਾਹਰ ਚੱਲੀਏ। ਇਥੋਂ ਨੂੰ...ਪਲੀਜ਼...\*, ਮੈਂ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਿਆ।  
ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਤੁਰ ਗਏ।

\*ਪਾਪਾ ਕੌਣ ਐ? ਧੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।



\*ਮੇਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮਿੱਤਰ ਨੇ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ, ਇਹ ਕਦੀ ਨਾ ਭੁੱਲੀਂ।\*

\*ਪਾਪਾ ਇਹ ਕਿਹੜੀ ਪੁੱਠੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਓ? ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਚੁੰਮਿਆ, ਫਿਰ ਬਾਹਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾ ਲਿਆ, ਡਰਾਈਵਰ ਦੀ ਸੀਟ ਤੇ। ਇੱਕ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਦੂਜਾ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ। ਮੈਂ ਡੂੰਘਾ ਸਾਹ ਭਰਿਆ। ਪਿੱਛੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਬੰਦੇ ਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਪਿਸਤੌਲ ਤੱਕਿਆ। ਕੀ ਪਤਾ ਰਾਵਣ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤਦਾ? ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲਈਆਂ...

## ਗੁੱਡੀ

ਮੇਰੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਲੈਣੈ, ਇੰਨਾ ਈ ਬਥੇਰਾ ਐ ਕਿ ਮੈਂ ਦਾਦੇ ਲਈ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਦੇ ਇੱਕ ਵੇਸ਼ਵਾ ਘਰ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਕਈ ਸਾਮੀਆਂ ਖੁਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਨੇ, ਦਾਦੇ ਦੀਆਂ ਮੈਂ। ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਹੀ ਕੁੱਝ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਮਰਾ ਜਾਨ ਵਾਂਗ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਘਰੋਂ ਚੱਕ ਕੇ ਇੱਥੇ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਯਾਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਖੈਰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮੈਂ ਆਵਦਾ ਮਾਸ ਵੇਚਦੀ ਆਂ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਦਾਦੇ ਨੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਮੁੰਡਾ... ਨਵਾਂ ਦੱਲਾ ਰੱਖਿਆ; ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਹੈ ਦੇਵ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਬੂਹੇ 'ਚੋਂ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਚਿਹਰਾ ਵੜਦੈ। ਇੰਨੇ ਵੇਖੇ ਨੇ ਕਿ ਸਭ ਦਾ ਮੂੰਹ ਯਾਦ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂ ਯਾਦ ਰੱਖਾਂ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਿੱਤ ਭੁੱਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਪੁੰਦਲੇ ਚਿਹਰੇ ਹੀ ਦਿਸਦੇ ਨੇ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਬੰਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਬਾਰੀ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਖਿਡੌਣਾ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਮ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਾ। ਅੱਜ ਵਾਲੇ ਮੂੰਹ ਤਾਂ ਯਾਦ ਰਹਿਣੇ ਨੇ, ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਲਈ। ਕੱਲ੍ਹ ਤੀਕਣ ਚੇਤਾ ਭੁੱਲ ਜਾਣਾ ਐ। ਤੜਕੇ ਜਾਗੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰਸਿਕ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਕਮਰੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਸੱਜਣ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਿਆ। ਕਿਹਾ ਆਸ਼ਨਾ! ਉਮਰ 'ਚ ਪੰਜਾਹ ਦਾ ਬੁੱਢ ਵਰੇਸ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਐਨਕ ਗਾਂਧੀ ਵਾਂਗ ਨੱਕ ਤੇ ਟਿਕਾਈ ਸੀ। ਵਾਲਾਂ 'ਚ ਚੀਰ ਕੱਢਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੁੜਤਾ ਪਜਾਮਾ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਚਿੱਟਾ ਦੁੱਧ ਵਰਗਾ। ਮੱਥੇ ਤੇ ਟਿੱਕਾ ਲਾਇਆ ਸੀ।

ਮੈਂ ਕਈ ਬਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਟੀਵੀ ਤੇ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਖਾਸ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ ਤੇ ਮੂੰਹ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਪੀਲੇ, ਟੁੱਟੇ ਦੰਦ ਦਿਸੇ। ਐਨਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਆਵਦਾ ਮੁਖੜਾ ਦਿੱਸਿਆ, ਜਿੰਝ ਦੇ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਇੱਕ ਸੱਜੀ ਅੱਖ 'ਚੋਂ ਵਾਪਸ ਝਾਕਦੀ, ਦੂਜੀ ਖੱਬੀ ਵਿੱਚੋਂ। ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ। ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਪਾਨ, ਸ਼ਰਾਬ ਅਤੇ ਸੁਲਫੇ ਦੀ ਹਮਕ ਮੇਰੀਆਂ ਨੁਾਸਾਂ 'ਚ ਚੜ੍ਹ ਗਈ। ਉਸਦਾ ਮਹੁਕੇ ਵਾਲਾ ਨੱਕ ਚੌੜਾ ਜਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਨੁਾਸਾਂ 'ਚੋਂ ਵਾਲ ਟਿਭਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾਈ। ਅਜਗਰ ਵਾਂਗ ਆਵਦੀਆਂ ਬਾਰਾਂ 'ਚ ਮੈਨੂੰ ਨੱਪਿਆ। ਉਸਦੇ ਬਦਬੂਦਾਰ ਬੁੱਲ੍ਹ ਮੇਰੇ ਹੋਠਾਂ ਨੂੰ ਨਿਗਲਗੇ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਮੇਰਾ ਦੁਪੱਟਾ ਭੁੰਜੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵਸਤਰ ਲਾਹੁਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਮੱਕੜੀ ਵਾਂਗ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਉੱਤੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਮੂਰਛਿਤ ਕਰਕੇ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ, ਖੁਦ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ। ਬੇਕੱਪੜਾ ਮੰਤਰੀ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਸੁਪਨਾ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਹੋਸ਼ 'ਚ

ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ। ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਉਹ ਤਾਂ ਆਵਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਜੱਗ 'ਚ ਵਾਪਸ ਪੁੱਜ ਗਿਆ, ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਬਰਤ ਦੇਣ ਲਈ। ਉਸਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਚਿਰ ਲਈ ਪਈ ਰਹੀ। ਉਸਦਾ ਮੁਸ਼ਕ ਹਾਲੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਜਿਸਮ ਤੇ ਟੰਗਾਂ ਪਸਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਦਾਦੇ ਦਾ ਖਾਸ ਗਾਹਕ। ਪਰ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਿਆ। ਹੁਣ ਇੱਕ ਹੋਰ ਹੂਜ਼ੀ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਬੰਦਾ ਵੱਡੇ ਘਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬੁੱਢਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂ ਅੱਡੇ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਕੌਣ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਏ ਆਦਮੀ ਦੇ ਨੀਚੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ? ਲੰਬਾ, ਪਤਲਾ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਗੋਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਜੀਨ-ਸ਼ੀਨ ਪਾਈ ਸੀ। ਸਜੀਲਾ ਜਵਾਨ ਸੀ, ਮੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਉਕਾਬੀ ਅੱਖਾਂ ਸਨ ਅਤੇ ਚੰਨ ਵਰਗਾ ਮੁਖੜਾ। ਪਰ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਿੰਡੇ ਨੂੰ ਚੰਡ ਮਾਰੀ ਜਿਵੇਂ ਲੁਹਾਰ ਸੰਦਾਨ'ਤੇ ਠੋਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਪਰ ਮੇਰੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਫਰਸ਼ ਤੇ ਡਿੱਗੀ ਪਈ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਮੈਨੂੰ। ਮਸਾਂ ਉੱਠੀ ਜਦ ਬਾਈ ਨੇ ਗਾਲ ਕੱਢੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰ ਲਿਆ, ਅਗਲੇ ਮਰਦ ਲਈ।

ਉਹ ਬੰਦਾ ਮੰਤਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬਲਾਤਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਵੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਵੀ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਬੱਚੇ ਵੀ ਸਨ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਹਰ ਰਾਤ ਅੱਡੇ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਸੀ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਾਇਰੀ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਸਾਹ ਲੈਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅਗਲਾ ਕੌਣ ਹੋਵੇ? ਬਾਈ ਨੇ ਘੰਟੇ ਲਈ ਮੇਰਾ ਖਹਿੜਾ ਵੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਪਲੰਘ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਲਈ ਲੇਟ ਗਈ, ਫਿਰ ਨ੍ਹਾਤੀ। ਜਦ ਤੱਕ ਵਾਲ ਵਾਹੇ ਤੇ ਨਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ, ਦਰ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ। ਟੋਲਾ ਸੀ ਸ਼ਰਾਬੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ। ਬਾਈ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਫਿਰ ਕੁੱਝ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਬਾਹਰ ਲਾਈਨ ਲਗਾ ਲਈ, ਕੁੱਝ ਨਾਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਾਲੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਜਿਹੜਾ ਕਿਹੜਾ ਹੋਵੇ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਅੱਧੀ ਸੁੰਨ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ। ਉਪਰ ਪੱਖਾ ਘੁੰਮਦਾ ਸੀ, ਬਾਹਰੋਂ ਸੜਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਮਰੇ 'ਚੋਂ ਗੀਤ ਸੁਣਦਾ ਸੀ। ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੂਰ ਲੱਗਿਆ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸੀ। ਪਹਿਲਾ ਬਘਿਆੜ ਅੰਦਰ ਆਇਆ। ਇੱਕ ਦਮ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਸਦਾ ਭਾਰ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਬੁੱਤ ਵਾਂਗ ਪਈ ਰਹੀ। ਉਸਦੇ ਸਾਹ ਤੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬਦਬੋ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਤੁਰ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਬੇਚੈਨ ਜਿਹਾ ਬੱਚਾ ਅੰਦਰ ਵੜਿਆ, ਲੱਗਦਾ ਕੁਆਰਾ ਹੀ ਸੀ। ਡਰਦਾ ਡਰਦਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਖਲੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਬੋਲਾਂ? ਕੁੱਝ ਦੇਰ

ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਝਾਕਦਾ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇ। ਹੋ ਸਕਦੈ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਭੈਣ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਾਊ ਹੋਵੇਗਾ? ਗੋਰਿਆਂ ਵਰਗੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਸੀ। ਸਿਰ ਤੇ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹੀ ਸੀ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ। ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਭਾਰਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ \*ਹੈਲੋ\*, ਕਿਹਾ ਜਿੰਝ ਇਸ ਲਫਜ਼ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁੱਝ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਆਮ ਗੱਲ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਰਹੀ। ਕਿਉਂ ਬੋਲਾਂ? ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਆਵਦੀ ਪਤਲੂਣ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਡਿੱਗ ਪਿਆ, ਇੱਕ ਸੂਰ ਜਿਹੜਾ ਗੰਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚੁਬੱਚੇ 'ਚੋਂ ਖਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਚਸ਼ਮਪੋਸ਼ੀ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਨੀਵੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਬਾਈ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਜਰੂਰੀ ਸੀ। ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਭੱਦਰ ਮੁੰਡੇ ਸਨ, ਇੰਡੀਆ ਦਾ ਅੱਗਾ ਸਵਾਰਨ ਵਾਲੇ। ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਅੱਗਾ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਦ ਮਾਂ ਨੇ ਧੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਸੇ ਹੀ ਦਿਨ। ਜਦ ਇਹ ਟੋਲਾ ਗਿਆ, ਮੇਰੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਪਸਲੀਆਂ ਦੁਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਬਾਈ ਤਾਂ ਬੇਕਿਰਕ ਸੀ। ਉਸ ਲਈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਫੈਕਟਰੀ 'ਚ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਸਾਂ। ਜੇ ਸਾਥੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਂਦੀ ਤਾਂ ਦੇਵ ਜਾਂ ਦਾਦੇ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਮਰਵਾ ਦੇਣਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਦੇਵ ਤੋਂ ਡਰਦੀ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਸਹੇਲੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਸ ਨੇ, ਜਦ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਫਸਾਉਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਡਰਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਹੀ, ਬੰਦਾ ਜੋ ਮਰਜੀ ਕਰੇ, ਭਾਵੇਂ ਜਿਉਂਦੀ ਰਹਾਂ ਜਾਂ ਮਰ ਜਾਵਾਂ। ਉਸ ਰਾਤ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਵੀ ਆਏ। ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਸੰਜੇ ਸੰਘੇੜਾ ਸੀ। ਲੰਬਾ ਪਤਲਾ ਫਿਲਮਾਂ ਦਾ ਸਿਤਾਰਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਕੋਠੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੇਰੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਸਨੇ। ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਕੁਰਸੀ ਪਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਉਹ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਤੇ ਕਲਾਈਆਂ ਦਿਸਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਕੂਹਣੀਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਛਾਂ 'ਚ ਲੁਕਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਆਖਿਆ, \*ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਓ ਹਜ਼ੂਰ.\* \*ਨੱਚ\*, ਘੱਗੇ ਬੋਲ 'ਚ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਲੱਕ ਹਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਨੂੰ। ਮੈਂ ਨੱਚਦੀ ਨੱਚਦੀ ਨੇੜੇ ਗਈ ਫਿਰਕੀ ਵਾਂਗ। ਜਦ ਉਸ ਕੋਲ ਪੁੱਜੀ, ਉਸਨੇ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲਈ। ਹਨੇਰੇ 'ਚੋਂ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤਾੜਦੀਆਂ ਸਨ, ਗਿੱਦੜ ਵਾਂਗ। ਉਸੇ ਹੀ ਪਲ 'ਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜੋ ਫਿਲਮਾਂ 'ਚ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸਚਾਈ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਦੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹਨੇਰੇ 'ਚ ਖਿੱਚ ਲਿਆ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਮੇਰੇ ਕੱਪੜੇ ਭੁੰਜੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ। ਬੱਤੀਆਂ ਬੁਝਾਕੇ ਹੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ। ਭੁੱਖਣ ਪਿਸ਼ਾਚ ਨੇ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਪਲੰਘ ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਹੈ ਦੁਨੀਆ 'ਚ

ਜਿਹੜਾ ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਵਤ ਠੰਡੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ? ਖੈਰ, ਇਸ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰ ਰਾਤ ਉਹ ਮੇਰੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਆਇਆ ਪੂਰੇ ਮਹੀਨੇ ਲਈ। ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਵਹੁਟੀ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਜਾਣ ਗਈ ਸੀ।

ਜਦ ਵੀ ਸੰਘੇੜਾ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਉਸਨੇ ਆਦਤ ਬਣਾ ਲਈ ਸਾਡੀ ਛੱਲ-ਕੋਠੀ ਆਉਣ ਦੀ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ। ਹਰ ਰਾਤ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਹ ਰਾਤ ਸੀ। ਸਾਲ ਬੀਤਦੇ ਗਏ 'ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਪਰਿੰਦੇ ਵਾਂਗ ਰਹੀ। ਦਾਦੇ ਨੇ ਦੇਵ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਅੱਡੇ ਦਾ ਚਾਰਜ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਦੇਵ ਨੂੰ ਬਾਈ ਦੱਸਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕੌਣ ਕੌਣ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਉਹ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਸਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਉਸਦੀ ਸੰਘੇੜੇ ਤੇ ਅੱਖ ਆ ਗਈ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੇਮਾਲੂਮ ਲੋਕ ਆਈ ਗਏ। ਸਮਾਜ ਕਿੱਦਾਂ ਦਾ ਹੈ? ਉਪਰੋਂ ਅਣਖ ਜਰੂਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਕੀ ਕੀ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦੈ? ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੀਰ-ਰਾਂਝੇ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਗੱਲ ਖੱਚ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਓਲ੍ਹੇ ਓਲ੍ਹੇ ਕੀ ਕੁੱਝ ਹੁੰਦੈ! ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ 'ਚ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਵਦੀ ਮਰਜੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਪਾਪ ਅੱਧੇ ਹੋ ਜਾਣ।

ਇੱਕ ਬਾਰ ਜਦ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਦੀ ਘੁਮਾਰ ਮੰਡੀ 'ਚ ਤੁਰੀ ਫਿਰਦੀ ਸੀ, ਰਵੀ ਸਰੋਏ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਛੇੜਿਆ ਛੂੜਿਆ, ਤੰਗ ਕੀਤਾ। ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਦਾਦੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਲਾ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਪਰ ਇੱਕ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਲੜ ਗਈ। ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਹੀ ਪਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਬਾਰ ਮੈਂ ਆਨੇ-ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਕੋਠੀ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸੜਕ ਤੇ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਮੰਗਤ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਸੀ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕਾਂ ਤੋਂ ਲੁਕ ਲੁਕ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ ਅਸੀਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਹੱਥ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਕਾਮ ਕਰੀੜਾ ਖੇਲ੍ਹ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਖੋਖਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਪਿਆਰ ਦਾ ਮੋਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਹਿਰਸ ਹਾਲੇ ਵੀ ਸੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਸਨੂੰ ਪਿੰਡੇ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਦਿੱਤਾ। ਮੰਗਤ ਨਾਲ ਸਪਰਸ਼ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੁਣਿਐ ਕਿ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਮਰਜੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਨੇ ਉਸੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ। ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਚ। ਮੇਰਾ ਵੀ ਮਨ ਕਰਦਾ ਸੀ ਮੰਗਤ ਨਾਲ ਤਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਣ ਲਈ ਇਸ ਪਾਪੀ ਦੇਸ਼ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੰਗਤ ਤਾਂ ਰਵੀ ਦਾ ਸਿਪਾਹੀ ਸੀ; ਮੈਂ ਸੀ ਦਾਦੇ ਦੀ ਦਾਸੀ।

ਪਿਆਰ ਵੀ ਸਾਡਾ ਤੁਰਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੰਗਤ ਨੂੰ ਕੇ ਐਫ ਸੀ 'ਚ ਦੇਵ ਦੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਰਵੀ ਸਰੋਏ ਨਾਲ। ਮੈਂ ਬਦ ਹਾਲ ਹੋ ਗਈ। ਚਿੱਤ ਕੀਤਾ ਜ਼ਹਿਰ ਖਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਲਵਾਂ, ਪਰ ਬਾਈ ਨੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਹੋਈ। ਸੰਘੇੜਾ ਤਾਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਕੁੱਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਖਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਬਾਲ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਘਰੇ ਹੀ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਆਇਆ ਤੇ ਉਗਲੀ ਉਠੀ ਤੇ ਉਸਨੇ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਸਾਡੇ ਅੱਡੇ 'ਚ ਸ਼ੋਸ਼ੇ ਛੱਡੇ ਗਏ। ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬਾਈ ਪੁੱਛਦੀ ਸੀ, \*ਅੱਜ ਤੇਰੇ ਐਕਟਰ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਦੱਸਿਐ?\* ਮੈਂ ਨਿੱਤਾ-ਪ੍ਰਤੀ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ। ਦਿਮਾਗ 'ਚ ਕਦੇ ਇਹ ਸੋਚ ਆਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭੇਤ ਕੱਢ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਮਿਲਦਾ ਹੋਊ। ਆਮ ਜਨਤਾ ਵਾਂਗ ਮੈਂ ਵੀ ਸੋਚਿਆ ਗੋਗੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਵਾਕਾਰ ਪੈਸਿਆਂ ਦੇ ਉਡੀਕ 'ਚ ਸਨ। ਦਿਨ ਬੀਤੇ, ਮਹੀਨੇ ਬੀਤੇ, ਫਿਰ ਸਾਲ। ਬਾਲ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਸੰਘੇੜਾ ਵੀ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਫਿਰ ਇੱਕ ਰਾਤ ਵੀਹ ਲੱਖ ਦੀ ਮੰਗ ਬਾਅਦ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਸੰਘੇੜਾ ਤੇ ਗੋਗੀ ਇੱਕ ਗੋਰਸਤਾਨ ਗਏ ਅਗਵਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਤੇ ਬਾਲ ਵਾਪਸ ਲੈਣ। ਪੈਸੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਬਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

ਮੇਰਾ ਮੱਥਾ ਠਣਕਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਬਾਈ ਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇ ਸੰਘੇੜਾ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਸੀ ਅਗਵਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵਰਤਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਹੱਕੀ-ਬੱਕੀ ਹੋ ਗਈ ਜਦ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਸਾਡੇ ਅੱਡੇ 'ਚ ਸੰਘੇੜਾ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋਇਆ ਫਿਰ ਫਿਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਡਦੀ ਉਡਦੀ ਖਬਰ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਦੇਵ ਅਤੇ ਦਾਦੇ ਦਾ ਹੱਥ ਸੀ ਇਸ ਵਿੱਚ। ਪਰ ਮੈਂ ਡਰਦੀ ਨੇ ਸੰਘੇੜੇ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਉਦਾਸ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਪਰ ਮੈਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਸਨੂੰ ਵੱਖਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਮੇਰਾ ਚਿੱਤ ਕਰੇ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਦੇਵ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਡਰਦੀ ਡਰਦੀ ਚੁੱਪ ਰਹੀ। ਦੇਵ ਨੂੰ ਬਾਈ ਨੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸੰਘੇੜਾ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਐ। ਫਿਰ ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਚ ਦੇਵ ਅਤੇ ਦਾਦੇ ਦੇ ਨਾਂ ਛਪੇ। ਪੁਲਸ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਨੇ ਕਿਸੇ ਮਦਰਾਸੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾ ਲਿਆ ਜਿਹੜਾ ਦਾਦੇ ਦਾ ਖਾਸ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਪੈਸਿਆਂ ਤੇ ਬਿੰਦੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਖੋਜ ਨੇ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਵੱਲ ਉਗਲੀ ਕੀਤੀ, ਖਾਸ ਦਾਦੇ ਵੱਲ। ਬਾਈ ਨੇ ਸੰਘੇੜੇ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਏਥੇ ਆਉਣ ਤੋਂ। ਸੰਘੇੜਾ ਏਥੇ ਆਉਣੋਂ ਹਟ ਗਿਆ। ਮਦਰਾਸੀ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਪਈ ਕਿ ਸੰਘੇੜੇ ਦੇ ਖਾਸ ਮਿਤਰਾਂ ਨੇ ਮੰਬਈ 'ਚੋਂ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਅੱਡਾ ਦਾਦੇ ਦਾ

ਸੀ। ਧਰਮ ਸ਼ਰਮੇ ਨੇ ਦਾਦੇ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਹੁਣ ਕਾਫ਼ੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਗੱਲ ਵਧ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਹਾਰ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਿਆ। ਦੇਵ ਡਰ ਗਿਆ ਜਦ ਖੂਨ ਖਰਾਬਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਭ ਦੇ ਕੰਨ ਸੇਕੇ। ਕਹਿੰਦਾ, \*ਤੂੰ ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ?\* ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਧਾਲੇ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਸੂਈ ਦੀ ਸੂਲ ਬਣ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਈ ਨੇ ਬਚਾ ਲਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਸੜਕ ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ, ਗਲੀ ਵਿੱਚ। ਪੁਲਸ ਨੇ ਵੱਡੇ ਘਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਹਰ ਪੁਲਸੀਏ ਦਾ ਚੇਹਰਾ ਪਛਾਣਦੀ ਸੀ। ਹਰ ਇਕ ਨੇ ਸਾਡੇ ਅੱਡੇ 'ਚ ਪੈਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਬਾਅਦ ਦਾਦਾ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਹੌਲਦਾਰ ਨੇ ਜੋਰ ਦੇਣੀ ਖਿੱਚ ਕੇ ਇੱਕ ਕਮਰੇ 'ਚ ਦਾਦੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਖੜਾਇਆ।

\*ਹੂੰ ਮੇਰੀ ਬੱਚੀ, ਦੱਸ ਤੂੰ ਸੰਘੋੜੇ ਨੂੰ ਕੀ ਦੱਸਿਆ?\* ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੇਰੇ ਜਿਗਰ 'ਚ ਚੁਭੀਆਂ।

\*ਦਾਦਾ ਜੀ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਸੱਚ ਮੁੱਚ... ਪੁਲਸ ਦੀ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਭਾਵੇਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਕਰੇ.. ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਦੇਵ ਲਈ ਉਸਤੋਂ ਭੇਤ ਕੱਢਦੀ ਸੀ.. ਆਹੋ!\* ਮੈਂ ਗੱਲ ਛੱਡੀ।

\*ਮੇਰੀ ਬੱਚੀ, ਜੇ ਤੂੰ ਕੁੱਝ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਬਾਈ ਨੇ ਬਾਹਰ ਕਾਹਤੋਂ ਸੁੱਟੀ?\*

\*ਬਾਈ ਨੇ ਦੇਵ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਟਿਆ... ਤਾਈ... ਸੱਚ..\*

\*ਠੀਕ ਏ... ਆਵਦਾ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਰੱਖਣਾ, ਸਮਝਦੀ ਏ? ਹੂੰ। ਏਥੋਂ ਤੈਨੂੰ ਕੱਢੀਏ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਵੀ ਕੁੱਝ ਨਾ ਬੋਲੀ। ਪਰ ਤੂੰ ਹੁਣ ਅੱਡੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਦੈਂ ਤੇਰੇ ਲਈ। ਤੈਨੂੰ ਘੰਟੇ ਕੁ 'ਚ ਆਦਮੀ ਆ ਕੇ ਏਥੋਂ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ।\* ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਦੋਂ ਹੀ ਦੇਖਿਆ.. ਜਦ ਮਿਰਚਾਂ ਤੇ ਪਿਆ ਸੀ, ਲਾਲ ਲਾਲ। ਸੱਚ ਸੀ ਉਸਨੇ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ। ਪਰ ਕਿਸਮਤ ਵੀ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਉਸ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਇੱਕ ਮੁੰਡਾ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਬਾਪ ਉਸਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਬਾਪ ਦੀ ਲੱਤ ਫੜ੍ਹ ਲਈ ਤੇ ਜੋਰ ਦੇਣੀ ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ; ਉਹ ਬੰਦਾ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਇੱਥੋਂ ਲੈ ਜਾ। ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕੌਣ ਸਾਂ? ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਉਸਨੇ ਸਕੂਟਰ ਪਿੱਛੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਘੁਮਾਇਆ ਸੀ ਸੈਕਟਰ ਗਿਆਰਾਂ 'ਚ। ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਝੁੰਗੀ 'ਚ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੇਰਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ; ਆਵਦੇ ਲਾਲ ਦਾ ਵੀ। ਫਿਰ ਬਾਹਰ ਸੜਕ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਪ-ਪੁੱਤ ਤੁਰ ਪਏ, ਮੈਂ ਵੀ। ਜਦ ਤੱਕ ਜਿਹੜੇ ਪੁਲਸੀਏ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਸੀ ਥਾਣੇ ਆਇਆ ਮੈਂ ਤਾਂ ਛੁੱਟ ਗਈ ਸਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬਾਅਦ 'ਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਡਰਦੀ ਡਰਦੀ ਮੰਗਤ ਦੇ ਇੱਕ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੀ। ਉਸਨੂੰ ਕਾਇਲ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰ ਗਈ ਤੇ ਇੱਥੇ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਠਹਿਰੀ। ਪੰਜਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਰਣਜੀਤਪੁਰ 'ਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਸੰਘੋੜਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੰਬਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਗੁੰਡੇ ਦੋਸਤ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਆ ਗਏ। ਮੁਕਾਮੀ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਸਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਕੱਟਿਆ। ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਮੰਡੀ 'ਚ ਸੀ ਜਦ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਸਵੀਰ ਦੀ ਮਿਰਚਾਂ ਵਾਲੀ ਛਤਰੀ ਕੋਲ ਦਾਦਾ ਆ ਖੜ੍ਹਿਆ। ਡਰਦੀ ਮੈਂ ਘੁੰਡ ਕੱਢ ਕੇ ਓਲ੍ਹੇ ਹੋ ਗਈ। ਫਿਰ ਕੁੱਝ ਆਦਮੀ ਪਿਛਲੀ ਗੱਡੀ 'ਚੋਂ ਨਿੱਕਲੇ, ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਸਤੌਲ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਦਫ਼ਾਂਦਾ ਦਿੰਦੇ। ਲਾਲ ਲਾਲ ਮਿਰਚਾਂ ਉੱਤੇ ਦਾਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਲਾਲ ਲਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਡਰ ਨਾਲ ਮੈਂ ਚੀਕ ਮਾਰੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਗੋਲੀਆਂ ਚੱਲੀਆਂ। ਐਰਾ ਕੱਢਣ ਵਾਲੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਖਬਰਾਂ 'ਚ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਇੱਕ ਪਾਸਾ ਲਿਆ, ਸੰਘੋੜੇ ਦਾ ਪਾਸਾ। ਸ਼ਰਮੇ ਵਰਗਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇੰਝ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਦੇਵ ਬਾਹਰ ਦੌੜ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦ ਲੜਾਈ ਹਟੀ, ਸ਼ਹਿਰ ਕੋਲ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਸੁਲਤਾਨ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਸੀ ਅਜ਼ੀਮ ਤਿਆਗੀ। ਮੰਬਈ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਦਾਦੇ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਜਾਰਤਾਂ ਵੀ।

ਮੇਰੀ ਹੁਣ ਨਵੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ 'ਚ ਫਿਰ ਫਸਣ ਦੀ ਅਜ਼ੀਮ ਹੇਠ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਲਈ। ਮੈਂ ਅਤੀਤ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸੋ ਮੈਂ ਮੰਡੀ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਕੰਮ ਲੱਭਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਦਾ ਜੱਗ ਸੀ। ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਮੰਗਤ ਦੇ ਦੋਸਤ ਦਾ ਨਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਮੇਰੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਦੀ। ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਮੰਗਤ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਗੁੰਡਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪੁੱਠੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਮੰਜ਼ਲ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸੀ, ਅਲੱਗ ਸੀ, ਜਿੰਝ ਕਿਸੇ ਰੇਗਸਤਾਨ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਖਲਿਸਤਾਨ ਹੁੰਦਾ ਐ, ਪਰ ਨਖਲਿਸਤਾਨ ਨਹੀਂ ਬਹਿਸ਼ਤ... ਹਾਂ... ਬਹਿਸ਼ਤ। ਜਿੱਥੇ ਮੇਰਾ ਪਹੁੰਚਣਾ ਜਰੂਰੀ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਮਰਦ ਦੀ ਜੰਜੀਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ ਜਿਹੜੀ ਮੈਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੀ

ਹੈ, ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਬਿਠਾਉਦੀ ਹੈ, ਸੁਖ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਰੁਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਆਸ ਤੇ ਮੈਂ ਅਗਾਂਹ ਜਾ ਸਕਦੀ ਆਂ। ਅਹਿਮ ਆਸ ਹੈ, ਅਹਿਮ ਇਹਸਾਸ, ਪਰ ਕਿੰਝ ਪੁੱਜਾਂ ਉੱਥੇ? ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਦਲ ਸਕਦੀਆਂ ਨੇ, ਮੇਰੇ ਲਈ, ਸਭ ਭੈਣਾਂ ਲਈ? ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲਈ ਜਿੰਦਗੀ ਬਾਬ ਹੈ, ਪਰ ਹੋਰ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਚੰਗੀ ਹੈ.. ਖਾਸ ਆਦਮੀ ਲਈ। ਹੋ ਸਕਦੇ ਜਿਹੜੀ ਜਿੰਦਗੀ ਬੀਤੀ ਹੁਣ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ? ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਜੂਨ ਮਿਲੇ ਬਿਹਤਰ ਹੀ ਹੋਵੇ! ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਸੌਰੀ ਫੀਲ ਕਰਕੇ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੀ ਮੈਂ। ਪਰ ਕੀ ਪਤਾ ਰਾਜਪਾਲ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਨਵਾਂ ਰਾਹ ਟੋਲ ਲੈਣਾ? ਕੀ ਪਤਾ? ਜੇ ਰੱਬ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਮੈਂ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਲਵੇਗਾ? ਕਿਉਂ? ਅਤੀਤ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਲੰਗਰ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਪਾਣੀ 'ਚ ਖਿੱਚ ਕੇ ਡੋਬ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਲੰਗਰ ਚੁੱਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ। ਇਹ ਪਰਿੰਦਾ ਪਿੰਜਰੇ 'ਚੋਂ ਉਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਰਾਜਪਾਲ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਘਰਾਂ 'ਚ ਮੈਨੂੰ ਕੰਮ ਲੱਭ ਦਿੱਤਾ। ਝਾੜੂ ਬਰਦਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਸੀਗੀ ਉਸਤੋਂ ਕਿੰਨਾ ਬਿਹਤਰ ਹੈ! ਹਾਲੇ ਉਸ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੀ, ਪਰ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਸੀ। ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੱਕ ਹਲਾਲ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਿਆ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ 'ਚ ਫਰਸ਼ ਸੁਆਰੇ। ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਨੌਕਰ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਕਮਰਿਆਂ 'ਚ ਇੱਕਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਥਾਂ 'ਚ ਘਰ ਦਾ ਮੁੰਡਾ, ਘਰ ਦਾ ਕੱਲਾ ਲਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਆਵਦੇ ਗੀਤ ਸੁਣਦਾ ਸੀ, ਜਾਂ ਟੀਵੀ ਤੇ ਕੋਈ ਖੇਡ ਖੇਲੁੰਦਾ ਸੀ। ਕੁੜੀਆਂ ਹੀ ਹੀ ਕਰਦੀਆਂ ਟੈਂ ਰੱਖਦੀਆਂ ਸਨ। ਘਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਜਿਆਦਾ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਘਰ ਹੁੰਦਾ, ਰੋਹਬ ਜਮਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਾ ਸੀ, ਘਰ ਵਾਲੀ ਰੋਟੀ ਤਾਂ ਪਕਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਭਾਂਡੇ ਨੌਕਰ ਸਾਫ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮਾਲਕਣਾਂ ਘੁਮਾਰ ਮੰਡੀ 'ਚ ਘੁੰਮ ਘੁੰਮ ਕੇ ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਕੱਪੜੇ ਜਾਂ ਗਹਿਣੇ ਖਰੀਦਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਮੁੰਡੇ ਮੋਟਰ ਸਾਇਕਲਾਂ ਦੀਆਂ ਰੇਸਾਂ ਲਾਉਂਦੇ ਸੀ। ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਸੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਡਿਆਂ 'ਚ ਗੋੜੇ ਲਾਉਂਦੇ ਸੀ ਜਿੰਨਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਚੇਤਾ ਭੁਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਉਹ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿਸਾਰਨਾ ਔਖਾ ਸੀ। ਕਿੰਝ ਭੁਲਾਵਾਂ, ਜਦ ਕੁੱਝ ਘਰਾਂ 'ਚ ਉਹੀ ਬੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਉਣਾ-ਜਾਣਾ ਸੀ? ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਵਕਤ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਸੀ।

ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਘਰ ਵਾਲੀਆਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ। ਬੇਖਬਰ, ਅਣਭੋਲ ਨਾਰੀਆਂ! ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਸਾਰੀਆਂ ਭੋਲੀਆਂ ਨਾ ਹੀ ਹੋਣ। ਹੋ ਸਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਪਤੀ ਬਾਰੇ ਪਰ ਗੱਲ ਪਾਸੇ ਸੰਭਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਜਿੰਝ ਮੈਂ ਫਰਸ਼ ਤੋਂ ਖੇਹ ਪਰ੍ਹੇ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਸੱਚ ਹੈ, ਬੰਦਾ ਉਸ ਜਨਾਨੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ

ਕਰਦਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਦੈ, ਜਾਂ ਜਿਸਨੂੰ ਪਟਾਕਾ ਵੀ ਸਮਝਦੈ, ਜਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਆਬ-ਤਾਬ ਦਿਲ ਨੂੰ ਡੰਗ ਮਾਰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਜਨਾਨੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਏ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ 'ਚ ਉਹ ਸਨੇਹ ਭਿੱਜਿਆ ਨਿੰਦਰਾਇਆ ਹੋ ਸਕਦੈ। ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਲਝਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲੈਂਦੈ। ਉਸ ਬੰਦੇ ਦੀ ਔਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਰ ਗਈ। ਮੌਤ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਪਰ ਹਰ ਦਿਨ, ਹਰ ਖਿਣ, ਹਜ਼ਾਰ ਸਿਤਮੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਮੌਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ। ਸੱਚ ਹੈ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਘਰੇਲੂ ਕੁੜੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ, ਪਰ ਇੱਕ ਗੰਦੀ ਕਸਬਨ, ਜਿਹੜੀ \*ਜੀ ਹਾਂ\* ਹੀ ਕਰਦੀ ਰਵ੍ਹੇ। ਜਨਾਨੀ ਇੱਕ ਜਾਤ ਹੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਬੰਦੇ ਨੇ। ਜਦ ਵੀ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਵੰਤੀਆਂ ਵੱਲ ਝਾਕਦੀ, ਮੈਨੂੰ ਤਰਸ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ। \*ਸੁਪਤਨੀ ਜੀ! ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਪੈਂਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ! ਉਸ ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਨਾ ਕਰੋ!\* ਪਰ ਮੈਂ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਸੰਭਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸਾਂ।

ਰਾਜਪਾਲ ਹੁਣ ਮੈਥੋਂ ਕਿਰਾਇਆ ਮੰਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜਦ ਮੈਂ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਕਿਸ ਕੋਲ ਜਾਵਾਂ? ਪੁਲਸ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਹੈ.. ਪਰ ਮਾੜੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ। ਬੱਸ ਹਰ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਬੇਜਜ਼ਬੀ ਬੁੱਤ ਵਾਂਗ ਪੈ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਹਾਰ ਕੇ ਉਸਦਾ ਘਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲੈ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਾਲਕਣਾਂ ਨੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ। ਕੰਮ ਮਿਲੀ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਿਸਮਤ ਨੇ ਅਜੀਬ ਖੇਲੂ ਖੇਲਿਆ। ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਗਾਹਕ ਦੇ ਘਰ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਸਦੇ ਦੋ ਜੁਆਨ ਬੱਚੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੀ ਸੀ। ਹਾਂ! ਫਿਲਮਾਂ 'ਚ ਵੇਖਿਆ ਸੀ।

ਮੁੱਖ ਗੋਲ ਮੋਲ ਸੀ, ਅੱਖਾਂ ਮੋਟੀਆਂ, ਨੱਕ ਲੰਬਾ ਅਤੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਵਿਲਾਸ ਸਨ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾੜੀ ਪਾਈ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਜਦ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਕਮਲੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਈ ਕਿ ਉਹ ਕੌਣ ਸੀ, ਉਸ ਵਕਤ ਤੱਕ ਮੈਂ ਅੱਧਾ ਘਰ ਸਾਫ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਦ ਮੈਂ ਘਰੋਂ ਨਿੱਕਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਮੁੱਖ ਦਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸੰਜੇ ਸੰਘੇੜਾ ਆ ਗਿਆ ਸੀ! ਮੈਂ ਥਾਈਂ ਜਮ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਸਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਉਸਦੀ ਵਹੁਟੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਰੱਈਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਦੇ ਬੋਲੀਵੁੱਡ 'ਚ ਵੱਡੀ ਨਾਇਕਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

\*ਸੰਜੇ ਇਹ ਗੁੱਡੀ ਹੈ, \*ਨਾਲੇ ਮੁਸਕਾਨ ਛੱਡੀ, \*ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕਰਨ ਆਈ ਐ। ਹੁਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਨੇ ਹੀ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਿਆ ਕਰਨੈ।

\*ਸਫਾਈ? ਅੱਛਾ... ਸਫਾਈ ਤਾਂ ਜਰੂਰ ਕਰਨ ਆਈ ਲੱਗਦੀ ਏ!\*

\*ਸੰਜੇ?\* ਸੁਰੱਈਆ ਡੌਰ ਡੌਰ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲੀ।

\*ਗੁੱਡੀ?...ਸਫਾਈ? ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਵਾਰੀ ਸੁੱਝਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ।  
 \*ਹਾਂ\*। ਸੁੱਝੇ ਵੀ ਕਿੰਝ? ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਿਆ। ਗੁੱਡੀ ਨਾਂ ਮੇਰਾ ਅਸਲ ਨਾਂ ਨਹੀਂ  
 ਸੀ, ਅਤੇ ਸੰਘੇੜੇ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ। ਦੋਨੋਂ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿਗੇ, ਗੁੰਮ-ਸੁੰਮ। ਸੁਰੱਈਆ  
 ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇੰਡਿਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਤਾਰਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਈ ਸਾਂ।  
 \*ਅੱਛਾ ਗੁੱਡੀ ਤੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਆ ਜਾਣਾ, ਓਕੇ? ਗੁੱਡ।\* ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਈ। ਪਰ  
 ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਨਾ ਹੀ ਉਸਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਪਈ ਕਿ  
 ਇਸ ਹੀ ਘਰ 'ਚੋਂ ਬਾਲ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਡਰਦੀ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਅਤੀਤ ਤੋਂ  
 ਤਾਂ ਮੈਂ ਨੁੱਠਦੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਇੱਕ ਘਰ ਗਈ, ਜਿਸਦਾ ਮਾਲਕ ਮੇਰਾ ਕੁੱਝ  
 ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਮਤਲਬ, ਉਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਰ  
 ਕਿਸਮਤ ਐਸੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ  
 ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਘਰਵਾਲੀ ਬਾਹਰ ਗਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਫਰਸ਼ ਤੇ ਚੌਕੜੀ ਮਾਰ ਕੇ  
 ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਝਾੜਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਫੇ ਤੇ ਬੈਠਾ ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਮੂੰਹ  
 ਸਿਗਰਟ ਦੇ ਧੂੰਏਂ ਨਾਲ ਗੁੰਮਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।  
 ਫਿਰ ਅਚਾਨਕ ਉਸਨੇ ਅਖਬਾਰ ਹੇਠਾਂ ਕੀਤਾ, \*ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਗੁੱਡੀ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਹੈ  
 ਨਾਂ? ਧੂੰਏਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ਰਾਬ 'ਤੇ ਤਮਾਕੂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ।  
 ਮੈਂ ਨਿੱਠ ਹੋ ਕੇ ਲਾਲ ਹੋ ਗਈ। ਚਿੱਤ ਕੀਤਾ ਉੱਥੇ ਨਿੱਕਲ ਜਾਵਾਂ। \*ਜੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ  
 ਗਲਤ ਫਹਿਮੀ ਏ। ਅੱਛਾ ਮੈਂ ਸਬਾਤ 'ਚ ਜਾਂਦੀ ਆਂ...ਸਾਫ਼ ਹੋ ਗਿਆ...\*। ਇੱਕ  
 ਪਲ ਲਈ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਭਿੜੀਆਂ। ਉਸਨੇ ਲਾਲ ਪੱਗ  
 ਬੰਨ੍ਹੀ ਸੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਤਾਂਹ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਦੇ  
 ਸਿੰਗਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਸਨ। ਲੱਗੇ ਜਿੰਝ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਬਰਫੇ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਹਮਲੇ  
 ਦੀ ਤਿਆਰੀ 'ਚ। ਸੋਫੇ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਨਿੱਕਾ ਮੇਜ਼ ਸੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਨਿੱਕਾ ਪਿਆਲਾ  
 ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਮਿਰਚਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਸੀ। \*ਏਥੇ ਤਾਂ ਕੰਮ ਮੁਕਾ...\*।

\*ਜੀ?\*

\*ਜੀ ਜੀ ਕਿਉਂ ਕਰਦੀ ਐਂ? ਘਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਐ! ਇੱਧਰ ਆ, ਸੰਗ  
 ਨਾ...ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਸਭ ਕੁੱਛ ਜਾਣਦਾਂ...ਆ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਗੁੜ ਦਾ ਸੁਆਦ ਕਰਵਾ  
 ਦੇ! ਇੱਕ ਦਮ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਿਆ। ਮੈਂ ਘਬਰਾਈ, ਮਿਰਚਾਂ ਭੁੰਜੇ ਡਿੱਗ ਗਈਆਂ। ਮੈਂ  
 ਨੁੱਸ ਪਈ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਮਗਰ। ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਵਾਂਗ ਤਕੜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ  
 ਮੈਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਸਬਾਤ 'ਚ ਹੀ ਘੜੀਸ ਲਿਆ। ਮੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੈਠ ਗਈ। ਖਿੱਚ  
 ਧੂਹ 'ਚ ਸਬਾਤ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਖੜਕੇ, ਆਟਾ ਡੁੱਲਿਆ, ਫਰਸ਼ ਗੰਦਾ ਹੋ ਗਿਆ।  
 ਬਾਅਦ 'ਚ ਉਸਨੇ ਗਾਲ ਕੱਢਕੇ ਛੱਡਿਆ, \*ਹੁਣ ਸਾਬਲ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਬਲਾ!\* ਮੈਂ  
 ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਲਈ ਉੱਥੇ ਬੈਠੀ ਸਿਸਕੀਆਂ ਭਰਦੀ ਰਹੀ। ਚੁੱਕੇ ਹੋਏ ਕਦਮ ਕਿੱਥੇ ਲੈ

ਗਏ! ਮਾਲਕ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਆਵਦੇ ਸੋਫੇ ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਮਿਰਚਾਂ ਚੱਬ ਰਿਹਾ ਸੀ।  
 ਮੈਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉੱਠੀ। ਪਰ ਸਬਾਤ ਜਿਵੇਂ ਸੀ ਉਸੀ ਤਰਾਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ। ਹੱਦ ਤੋਂ  
 ਬਾਹਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਜੀ ਭਿਆਣੇ ਨਾਲ ਪਾਸੇ  
 ਪਈ ਕਰਦ ਨੂੰ ਨੋਚ ਗਿਆ। ਡੁਸਕ ਡੁਸਕ ਕੇ ਰੋਈ, ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਸਾਬਲ 'ਚੋਂ  
 ਬਾਹਰ ਤੁਰੀ ਭੁਗਤਾਨ ਨੂੰ ਅਪੜਾਉਣ। ਉਹ ਬੈਠਾ ਸੀ ਹੁਣ ਫਿਰ ਅਖਬਾਰ ਦੇ  
 ਓਲ੍ਹੇ, ਜਿੰਝ ਕੁੱਝ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਕਰਦ ਧਰਤੀ ਵੱਲ ਵਧੀ, ਮੈਂ ਇੱਕ  
 ਦਮ ਉਸ ਵੱਲ ਨੁੱਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਕਦ ਬਲੇਡ ਨੇ ਉਸਦੇ ਪੇਟ  
 'ਚ ਜ਼ਖਮ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰੀ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਉੱਪਰ ਹੇਠਾਂ ਗਿਆ।  
 ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਮੈਂ ਚਾਕੂ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਡਰਦੀ ਬਾਹਰ ਦੌੜ ਗਈ।  
 ਮੈਂ ਘਰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਐਤਕੀ ਕੋਈ ਰਾਜਪਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀਗਾ ਮੇਰੀ ਮਦਦ  
 ਕਰਨ ਲਈ। ਮਰੀ ਲਾਸ਼ ਵਾਂਗ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਤੁਰੀ ਫਿਰਦੀ ਰਹੀ। ਕੱਪੜੇ ਰੱਤ ਨਾਲ  
 ਲਿਬੜੇ ਸਨ। ਪੁਲਸ ਦੇ ਸਾਇਰਨ ਆਸ ਪਾਸ ਚੀਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਿਨਾ ਪਤਾ ਮੈਂ  
 ਸੰਘੇੜੇ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ। ਸੁਰੱਈਆ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ  
 ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਘੇੜੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ, \*ਕੌਣ ਹੈ? ਜਦ  
 ਸੁਰੱਈਆ ਨੇ ਜਵਾਬ ਮੁਯੱਸਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਵੀ ਦਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਆ ਗਿਆ  
 ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਚਪੜਾਸੀ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗੇ, \*ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਇਸ ਨੇ  
 ਖਹਿੜਾ ਕੀਤਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ। ਇਸ ਦਾ ਹਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ...\*

\*ਬੱਸ। ਸਮਝ ਗਿਆ,\* ਸੰਘੇੜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, \*ਸੁਰੱਈਆ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਆ  
 ਲੈਣ ਦੇ।\* ਸੁਰੱਈਆ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿੱਕੇ ਕਮਰੇ ਅੰਦਰ ਵਾੜ ਕੇ, ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਬੁਹਾ  
 ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਉਹ ਘੁਸਰ ਮੁਸਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਮੈਂ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਝਾਕੀ। ਇੱਕ  
 ਕੰਧ ਤੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸੀ। ਬਾਲ ਸੁਰੱਈਆ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਫੜਿਆ ਸੀ,  
 ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਦੋ ਬੱਚੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਨੰਬਰ ਵੰਨ ਐਕਟਰ ਸੰਜੇ ਸੰਘੇੜਾ  
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸੀ ਕਾਇਮ ਚਮਤਕਾਰ ਦੇਵ ਸਮਾਨ। ਦੂਜੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਉਸ ਦੇਵ  
 ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਸਨ। ਕਮਰੇ ਦੇ ਮੱਧ 'ਚ ਇੱਕ  
 ਮੇਜ਼ ਸੀ ਜਿਸ ਤੇ ਫਿਲਮੀ ਇਨਾਮਾਂ ਦੇ ਮੁਜੱਸਮੇ ਸਨ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਸ  
 ਤਸਵੀਰ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਗਈਆਂ ਜਿਸ 'ਚ ਸੁਰੱਈਆ ਨਿਆਣੇ ਨੂੰ ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ  
 ਲਈ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਬਾਹਰੋਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਜਿਆਦਾ ਸਖ਼ਤ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਡਰਦੀ  
 ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਗਈ। ਜਾਣੀ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਕਿਉਂ ਆਈ? ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨੀ ਸੀ ਜਾ  
 ਸਕਦੀ? ਕਿਉਂ? ਉਸਦਾ ਟੱਬਰ, ਉਸਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਸਭ ਇੱਥੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਕੀ ਸੋਚ  
 ਰਹੀ ਸੀ? ਬਿਨਾ ਸੋਚਣ ਤੋਂ ਇੱਧਰ ਆ ਪੁੱਜੀ? ਮੈਂ ਆਵਦੇ ਬੇਨੂਰ ਬੂਥੇ ਵੱਲ ਇੱਕ  
 ਦਰਪਣ 'ਚ ਟਿਕ ਟਿਕੀ ਲਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਮੈਂ?

ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੇ ਮੂੰਹ ਅੱਡਿਆ ਤੇ ਸੰਘੇੜਾ ਅੰਦਰ ਆ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, \*ਆ ਗੁੱਡੀ...ਗੁੱਡੀ ਹੀ ਨਾਂ ਹੈ ਨਾ ਤੇਰਾ?\* ਮੈਂ ਜੱਗਰੀ ਵਾਂਗ ਉਸ ਵੱਲ ਝਾਕਦੀ ਨੇ ਸਿਰ ਉਚਾ-ਨੀਵਾਂ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਸੁਰੱਈਆ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। \*ਮਾਲਕਣ ਦੇਖਦੀ ਏਂ, ਅੱਛਾ?\* ਸੁਰੱਈਆ ਨੇ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਫੜ ਲਿਆ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਰ੍ਹਾਂ ਲੈ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਨਹਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਅੱਧਾ ਸੱਚ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਾਫ਼ ਕਿਹਾ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਨਾ ਬੁਲਾਉਣਾ। ਉਹ ਮੰਨ ਗਈ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਉਸ ਕਮਰੇ 'ਚ ਪਏ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪੈ ਗਈ, ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ। ਜਦ ਉੱਠੀ, ਮੈਂ ਡਰ ਗਈ। ਕਮਰੇ ਦੀ ਬੱਤੀ ਬੰਦ ਸੀ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਸੰਘੇੜਾ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਿਨ ਵਾਂਗ ਲੱਗਿਆ ਜਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਕੋਠੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਦੱਬਵੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, \*ਹੁਣ ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ? ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਲਈ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ...ਦੇਖ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਮੈਂ ਲਵਾਂਗਾ, ਤੇਰੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਹੈ...ਹਾਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਵੀ... ਸੁਰੱਈਆ ਨੂੰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਦੇਣਾ...\*

\*ਹਾਂ ਜੀ, ਮੈਂ ਸਮਝਦੀ ਆਂ। ਪਰ ਅੱਜ ਇਸ ਹਾਲ 'ਚ, ਮੈਨੂੰ...\*  
 \*ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਦੇਖ ਸਿਰਫ ਹੁਣ ਲਈ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ 'ਚ ਤੈਨੂੰ ਬਾਈ ਕੋਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦੈ... ਸੁਰੱਈਆ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੁੰਗਾ ਕਿ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਨੁੱਠ ਗਈ... ਅਜ਼ੀਮ ਤਿਆਗੀ ਹੁਣ ਉਸ ਥਾਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ। ਡਰ ਨਾ। ਦਾਦੇ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ...ਨਾ ਹੀ ਦੇਵ ਵਰਗਾ...ਵੀ ਵਿੱਲ ਲੁਕ ਆਫਟਰ ਯੂ। ਕਸਮ।\* ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਤਿਆਗੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਡਰ ਗਈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬਾਈ ਵਿੱਚ ਇਤਬਾਰ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਚਿਰਾਗ ਬੁਝ ਗਿਆ ਸੀ।

\*ਇੱਕ ਗੱਲ ਏ ਸੰਘੇੜਾ ਸਾਹਿਬ...ਮੈਂ ਹੁਣ ਮੰਗਲਾ ਮੁਖੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ...।\*

\*ਠੀਕ ਐ। ਪਰ ਬਾਈ ਕੋਲੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੈਨੂੰ ਛੱਡੀਏ। ਮੈਂ ਤਿਆਗੀ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕਰੂੰਗਾ। ਦੇਵ ਬਾਰੇ ਕੀ ਜਾਣਦੀ ਏਂ?\*

\*ਬਹੁਤਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ। ਸੁਣਿਐ ਵਿਲਾਇਤ ਚਲਿਆ ਗਿਆ।\*

\*ਹੂੰ, ਅੱਛਾ ਚੱਲੀਏ? ਉਸ ਹੀ ਵਕਤ ਮੈਨੂੰ ਬਾਈ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਉਹ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਅੱਡਾ ਸੀ, ਰਕਾਨ ਰੰਡੀਆਂ ਨਾਲ ਵੱਸਿਆ ਹੋਇਆ। ਇੱਥੇ ਰੱਜ ਕੇ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਬਾਈ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤਿਆਗੀ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਮਰਦ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਘੇੜੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹਿੰਦਾਇਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿੰਝ ਮੈਨੂੰ ਤਿਆਗੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੈ। ਬਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਘੇੜੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਬਲਾਤਕਾਰੀ ਨੂੰ

ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਜਰੂਰ ਕਰੜਾ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਨੂੰ ਵੀ ਛੱਡਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਤਿਆਗੀ ਵੀ ਗੁੰਡਾ ਹੀ ਸੀ। ਬਾਈ ਨੇ ਇੱਕ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ। ਜਦ ਉਸਨੇ ਆਵਾਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕਾਇਆ, ਮੈਂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਜਦ ਉਹ ਮੇਰਾ ਭੇਸ ਬਦਲ ਰਹੀ ਸੀ ਮੇਰੇ ਮਨ 'ਚ ਇੱਕੋ ਹੀ ਸੋਚ ਦੌੜ ਰਹੀ ਸੀ, \*ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ! ਹੁਣ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਪਰ ਉਸ ਤਰਾਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰਾਂ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਹੈ ਨਾ? ਇਹ ਸੋਚਾਂ ਉੱਡ ਗਈਆਂ ਜਦ ਮੈਂ ਆਵਾਦਾ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਵੇਖਿਆ! ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਲਈ ਮਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਤੋਰਨ ਲਈ ਇਹ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਨਵੀਂ ਸੂਰਤ! ਉਸਨੇ ਚਿਹਰਾ ਮੁਹਰਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ! ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਾਂ ਚੰਦਰਬੰਸੀ ਅਜਨਬੀ ਖਲੋਤੀ ਸੀ! ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਵਾਲ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ ਸੀ। ਹੁਣ ਜੁਲਫਾਂ ਮੋਢਿਆਂ ਤੱਕ ਹੀ ਲਮਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਲਾਲ ਲਾਲ ਸੁਰਖੀ ਨਾਲ ਲਬ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਸੁਰਮਾ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ, ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਪਾਉਡਰ ਵੀ ਲਾਇਆ ਸੀ।

ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵੇਸ-ਭੂਸਾ ਦਾ ਲਹਿੰਗਾ ਪਾਇਆ ਸੀ (ਉਹ ਵੀ ਲਾਲ) ਅਤੇ ਚਿੱਟੀ ਝੱਗੀ ਪਾਈ ਸੀ। ਕੱਪੜੇ ਪਿੰਡੇ ਨੂੰ ਚਿੰਬੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪੱਕੀ ਪੱਛਮ-ਪੱਖੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ।

\*ਅੱਛਾ। ਆਰਾਮ ਕਰ, ਤੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਬਾਰੇ ਨਾ ਸੋਚੀਂ। ਜੇ ਹੋ ਗਿਆ ਸੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੁਲਸ ਨੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਤਿਆਗੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਐਂ ਹੁਣ ਤੂੰ। ਬੇਫਿਕਰ ਰਹਿ, ਅੱਛਾ? ਬਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਆਵਦੇ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆ। \*ਤੜਕੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਤਿਆਰ ਰਹੀਂ। ਦਾਦੇ ਵਾਂਗ ਝੋਪੜੀ 'ਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਤਿਆਗੀ। ਤਿਆਗੀ ਜੀ ਤਾਂ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਹੋਟੈਲ 'ਚ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ।\* ਜਦ ਸਵੇਰੇ ਜਾਗੀ, ਮੈਂ ਉਸ ਬਲਾਤਕਾਰੀ ਨੂੰ ਡੋਬ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਦੁਰਗਾ ਵਾਂਗ ਅਸਲੀ ਕਸੂਰਵਾਰ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ 'ਚ ਪਾਪੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਉਹੀ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਵਦੇ ਮਨ 'ਚੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਇਸ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਸੱਚਾ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ? ਬਾਈ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਗੱਡੀ ਵੱਲ ਲੈ ਕੇ ਗਈ। ਮੈਂ ਉਹੀ ਨਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਗੱਡੀ 'ਚ ਅਸੀਂ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਸਾਂ, ਰਥਵਾਨ ਤੋਂ ਛੁੱਟ। ਹੋਟਲ ਕਾਫੀ ਉੱਚਾ ਸੀ, ਜਿੰਝ ਅਸਮਾਨ ਦੀ ਛੱਤ ਤੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਅੰਦਰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਈ ਤੁਰ ਪਈ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਲਿਫਟ ਰਾਹੀਂ ਉੱਪਰ ਲੈ ਕੇ

ਗਿਆ। ਜਦ ਲਿਫਟ ਖੁੱਲ੍ਹੀ, ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਕਮਰਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਾਜ਼ ਸਮਾਨ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ। ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਬਾਰੀਆਂ ਸਨ ਕੱਚ ਦੀਆਂ। ਫਰਸ਼ ਨੰਗਾ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਮਰਮਰ ਲਿਸ਼ਕਦਾ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਚਿੱਟੇ ਸੋਫੇ ਸਨ, ਚੌਸਰ ਰੂਪ ਵਾਲੇ। ਇੱਕ ਤੇ ਸੰਘੇੜਾ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸੀ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਘੱਗਰੀ 'ਚ ਜੁਆਨ ਤੀਵੀਂ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੰਗੂਰ ਵਰਗਾ ਬੰਦਾ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ। ਇਹ ਬੰਦਾ ਲੰਬਾ ਸੀ, ਸੰਘੇੜੇ ਤੋਂ ਵੀ ਪਤਲਾ। ਵਾਲ ਕਾਲੇ ਸਨ, ਮੁਖੜਾ ਗੋਰਾ, ਨੈਣ ਨਕਸ਼ ਸੁੰਦਰ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਕਾਬੀ ਐਨਕਾਂ ਦੇ ਓਹਲੇ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਸੁਭਾਅ ਜਾਂ ਸੱਚੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੜ੍ਹ ਹੁੰਦੀ। ਮਹਿੰਗੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਪੱਛਮੀ ਫਤੂਹੀ ਪਾਈ ਸੀ, ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ, ਕਮੀਜ਼ ਨੀਲੀ ਸੀ, ਅਸਮਾਨੀ ਰੰਗ ਦੀ ਟਾਈ ਬੰਨ੍ਹੀ ਸੀ। ਕੋਟ ਛਾਕੀਟਾ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਸੀ, ਯਾਨੀ ਬਰਤਾਨਵੀਂ ਬਲੇਜ਼ਰ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਪਤਲੂਨ ਪਾਈ ਸੀ। ਇਹ ਸੂਟ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਸੀ, ਮੁਲਾਇਮ ਵਾਲਾਂ ਦਾ ਬਣਾਇਆ। ਖੱਲਾਂ ਫਤੂਹੀ ਵਾਂਗ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਸਨ। ਮੂੰਹ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਜ਼ਰਾ ਅੱਖ ਦੇ ਹੇਠ ਦਾਗ ਸੀ, ਪਤਲਾ, ਜਿੰਝ ਝਨਾਂ ਹਿਠਾੜ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਵੱਲ। ਇਹ ਬੰਦਾ ਸੀ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਤਿਆਗੀ।

\*ਆ ਜਾ! ਆ ਜਾ, ਡਰ ਨਾ ਕੁੜੇ! ਸੰਜੇ ਨੇ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਦੱਸਿਆ ਏ! ਡਰ ਨਾ!\* ਉੱਠ ਕੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਆਇਆ। (ਸੰਘੇੜੇ ਤੋਂ ਵੀ ਜਿਆਦਾ ਲੰਬਾ ਸੀ)। ਉਸਨੇ ਕਲਾਵੇ 'ਚ ਲੈ ਕੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਨੇੜਲੇ ਸੋਫੇ ਤੇ ਬਹਿਣ ਲਈ। ਮੈਂ ਬਹਿ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਬਾਰ ਵੱਲ ਜਾ ਕੇ ਇੱਕ ਗਲਾਸੀ ਵਿਚ ਡ੍ਰਿੰਕ ਭਰਿਆ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇੰਨੀ ਬੇਚੈਨ ਸੀ ਮੈਂ ਇੱਕ ਦਮ ਸਾਰੀ ਨੀਲੀ ਘੁੱਟ ਪੀ ਲਈ, ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇੱਕ ਦਮ ਖੰਘਣ ਲਗ ਪਈ। ਸਾਰੇ ਹੱਸੇ। \*ਰਿਲੈਕਸ ਬੇਬੀ! ਚਿੱਲ ਆਉਟ! ਦੇਖ ਜੋ ਤੂੰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਉਸਦੇ ਲਾਇਕ ਹੀ ਸੀ। ਸੋ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਮੈਂ ਸਭ ਠੀਕ ਕਰਵਾ ਦੇਣਾ ਐ। ਅੱਛਾ ਸੰਜੇ ਨੇ ਸਾਫ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਤੂੰ ਦਾਦੇ ਲਈ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਠੀਕ ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਨਹੀਂ। ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਇਸ ਹੋਟਲ 'ਚ ਠਹਿਰ, ਫਿਰ ਮੰਬਈ ਜਾਂ ਦਿੱਲੀ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਹੋ ਸਕਦੈ ਮੁਲਕ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਵੀ। ਨੋ ਫਿਕਰ ਯੇ? ਗੁੱਡ!\* ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਹੋਟੈਲ 'ਚ ਬੀਤਿਆ। ਜਦ ਮੈਂ ਤਿਆਗੀ ਦੇ ਮਹਿਮਾਨ ਦੀ ਮਹਿਮਾਨਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ ਇਸ ਹੀ ਕਮਰੇ 'ਚ ਮੈਂ ਆਵਦੇ ਰੂਮ 'ਚ ਟੀਵੀ ਦੇਖਦੀ ਸੀ, ਜਾਂ ਤਲਾਅ 'ਚ ਤਰਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਹੇਠਾ ਬਾਰ 'ਚ ਪੀਂਦੀ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਕਸੀਨੋ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਮਿਲਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਮੈਂ ਵੀ

ਤਾਜ਼ ਫੈਟਣੀ ਸਿੱਖ ਲਈ। ਕਦੇ ਤਿਆਗੀ ਕਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਸੰਘੇੜਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਕਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਮੰਤਰੀ ਜਾਂ ਮਹਾਸ਼ੇ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਦੇਵ ਲੰਡਨ ਹੋਵੇ। ਤਿਆਗੀ ਦੇ ਗੁੰਡੇ ਮਿੱਤਰ ਲੰਡਨ ਵੀ ਸਨ। ਅਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਦੇਵ ਲਈ ਜੁਸਤਜੂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਸੰਘੇੜੇ ਦਾ ਬਾਲਕ ਚੇਤੇ ਆਇਆ। ਦੇਵ ਦੈਂਤ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਲੱਭ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ! ਉਸ ਤਰਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ ਇੰਝ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦੈ! ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਸੰਘੇੜੇ ਤੇ ਤਿਆਗੀ ਵੱਲ ਪਹੁੰਚੇ। ਮੈਂ ਮਨੋ-ਮਨ ਸਾਫ ਮੰਨ ਗਈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰਾਂ ਹੀ ਸੋਚਦੀ ਹਾਂ। ਤਿਆਗੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਥੇ ਮੇਰਾ ਨਵਾਂ ਕੰਮ ਸੀ। ਹੋਟਲ ਤੇ ਮੈਂ ਅੱਖ ਰੱਖਣੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਜਾਇਜ਼ ਮਾਮਲੇ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਬਾਜ਼ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਮੇਰੀ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਤਿਆਗੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਇਆ। ਮੇਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਬਦਲਣ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਕਿੱਥੇ ਤੋਂ ਕਿੱਥੇ ਪੁੱਜ ਗਈ ਸੀ ਮੈਂ! ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿਸੇ ਦਾ ਖੂਨ ਕਰਨ ਲਈ। ਅੰਦਰੋਂ ਮੈਂ ਡਰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਰਿਣੀ ਵੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਰੰਡੀ ਤੋਂ ਗੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਰਾਣੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਨਾਂਹ ਕਰਨੀ ਅੱਖੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਜਦ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਬਹੁਤੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਖੂਨ ਕਰਨ ਦੀ।

ਪਹਿਲਾ ਬੱਲੀ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸੇਠ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਗਲਾਸੀ ਵਿਚ ਹਲਾਹਲ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਈ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਵੀ ਗੁੰਡੀ ਹੀ ਸੀ। ਵਕਤ ਨਾਲ ਮਨ ਸਖਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਖਿਸਕਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਤਿਆਗੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਦੀ ਦਾਦੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਭ ਅੱਡੇ-ਡੇਰੇ ਮੇਰੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੰਜਰਪੁਣੇ ਦਾ ਕੰਮ ਖਤਮ। ਹੋਰ ਭਾਵੇਂ ਕਰਨ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਸਗੋਂ ਜਦ ਸੁਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਫਲਾਣੇ-ਧਮਕੇ ਨੇ ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਚੁੱਕੀ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸਿਲਾ ਪਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਖੁਦ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਜਿੰਦਗੀ 'ਚ ਹਰੇਕ ਇਨਸਾਨ ਬਦਲਦਾ ਹੈ... ਆਮ ਸੁੰਡੀ ਤੋਂ ਤਿਤਲੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਲਟ ਪਾਸੇ ਗਈ, ਰਣਜੀਤਪੁਰ ਦੀ ਦਾਦੀ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਤਿਆਗੀ ਨੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ। ਪਰ ਮੈਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਵਾਪਸ ਮੰਬਈ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਬਾਰ ਸ਼ਹਿਰ ਇੱਕ ਮਹਾਰਾਣੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਰਾ ਗੁਲਾਮ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਲੋਕ, ਖਾਸ ਪੁਲਸੀਏ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਾਂਝੀਵਾਨ ਹੋਈ ਸਾਂ, ਮੇਰੀ ਅਹੀ ਤਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੱਬਰਾਂ



ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਪਿਆ, ਉਹ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਏ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਮਰਵਾਇਆ ਵੀ ਸੀ ਮੈਂ। ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਤੇ ਦੇਵ 'ਚ ਕੀ ਫਰਕ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ? ਹਾਂ ਦੇਵ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਬੋਝਾ ਜਿਹਾ ਦੱਸਾਂ। ਸੰਘੇੜੇ ਦੇ ਖਾਸ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਜੂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਬਰਤਾਨੀਆ 'ਚ ਚੋਰੀ ਲਈਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਸੰਘੇੜੇ ਨੂੰ ਵਿਖਾਈਆਂ ਸਨ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਸੰਘੇੜੇ ਨੇ ਦੇਵ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਤਿਆਗੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਵਕਤ ਤੱਕ ਤਾਂ ਤਿਆਗੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਸੰਘੇੜੇ ਦੇ ਕੇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਦੇਵ ਤੋਂ ਸਿਵਾ। ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਸੰਘੇੜੇ ਦੀ ਇੱਕ ਪਿਕਚਰ ਲੰਡਨ 'ਚ ਖੁੱਲ੍ਹਣੀ ਸੀ। ਉਸ ਬਹਾਨੇ ਉਹ ਲੰਡਨ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਰਾਜੂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਕਿਸੇ ਜਮੀਕੇ ਗੁੰਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੋਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਘੇੜਾ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਨੂੰ ਖਬਰ ਮਿਲੀ ਕਿ ਸੰਘੇੜਾ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਇਹ ਗੱਲ ਮੀਡੀਆ 'ਚ ਆ ਗਈ, ਸਾਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਇੱਕ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਔਰਤ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੁਰੱਈਆ ਕੋਲ ਅਫਸੋਸ ਕਰਨ ਗਈ। ਇੱਕ ਬਾਰ ਉਸਨੇ ਮੇਰੀ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਸੀ। ਸੰਘੇੜੇ ਦੀ ਅਰਥੀ ਕੱਢੀ ਤੇ ਉਠਾਲੇ ਵੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਫਿਰ ਕੁੱਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਬਾਅਦ ਖਬਰ ਮਿਲੀ ਕਿ ਇੱਕ ਕਾਲੇ ਦੇ ਘਰੋਂ ਉਸਦੀ ਲਾਸ਼ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਕਾਲਾ ਉਹੀ ਜਮੀਕਾ ਨਿੱਕਲਿਆ। ਅਸੀਂ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਦੇਵ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੰਬਈ 'ਚ ਤਿਆਗੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁੰਡਾ ਮਿਲਣ ਆਇਆ।

ਦੇਵ ਅਮਨ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜੁਆਬ 'ਚ ਤਿਆਗੀ ਨੇ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਭ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਗਾਹਾਂ ਦੱਸੂਗੀ। ਸੰਘੇੜੀ ਦੀ ਧੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਦਾ ਵਕਤ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਈ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੁਰੱਈਆ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਮਹੌਲ 'ਚ ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਵਧਾਈਆਂ ਦੇਣ। ਮੈਂ ਉਸੀ ਹੋਟਲ ਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਤਿਆਗੀ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਸਾਡਾ ਵਿਆਹ ਹਾਰਕੇ ਹੋ ਹੀ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਔਖਾ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਆਦਮੀ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ, ਪਰ ਮੰਨ ਗਈ ਉਸ ਨਾਲ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨ ਲਈ। ਉਹ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਮਸ਼ੀਰ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦਰਬਾਰ 'ਚ ਬੈਠਦਾ ਸੀ। ਫੈਸਲੇ ਮੇਰੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਖੈਰ ਜਦ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਸਾਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਮੈਥੋਂ ਲੋਕ ਇਨਾਇਤ ਮੰਗਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ, ਸੁਰੱਈਆ ਦੀ ਧੀ ਦਾ ਸ਼ਗਨ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਹੋਟਲ ਦੀ ਲੋਬੀ 'ਚ ਕਈ ਲੋਕ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਕੁੱਝ ਮੰਤਰੀ, ਕੁੱਝ ਪੁਲਸੀਏ, ਤੇ ਕੁੱਝ ਗੁੰਡੇ। ਪਰ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਆਮ ਜਨਤਾ ਵੀ ਸੀ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਨਾਨਬਾਈ ਖੜ੍ਹਾ

ਸੀ, ਉਹ ਬਿਹਾਰੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤਿਆਗੀ ਵੀ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਨਾਨਬਾਈ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਬੋਲਣ ਲਈ।

ਨਾਨਬਾਈ : ਜੀ, ਮਾਹਾਰਾਣੀ ਜੀ! ਮੈਂ ਆਮ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ (ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਆਇਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਸੀ), ਪਰ ਹੋਰ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ! ਮੈਂ ਹੇਠਾਂ ਲੋਬੀ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਲੋਕ ਵੇਖੇ ਨੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਮੱਥਾ ਰਗੜਿਆ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਗਲੀ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਲਈ!

ਤਿਆਗੀ : ਗੱਲ ਕੀ ਹੈ?

ਨਾਨਬਾਈ : ਮੈਂ ਬਿਹਾਰ ਤੋਂ ਏਥੇ ਆਇਆ ਕੇਵਲ ਕਮਾਈ ਲਈ। ਫਿਰ ਵੀ ਨਿੱਤ ਗਾਲਾਂ ਖਾਧੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਭੱਈਆ ਹਾਂ! ਹਰੇਕ ਦੀ ਨਜ਼ਰ 'ਚ ਉਸਦਾ ਕੰਮ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ! ਫਿਰ ਉਹੀ ਲੋਕ ਖੁਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ! ਖ਼ੈਰ ਆਵਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸਖਤ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਬੇਕਰੀ ਚਲਾਈ। ਮੈਂ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਆਵਦੀਆਂ ਦੋ ਧੀਆਂ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ! ਹੁਣ ਜੁਆਨ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਨੇ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਮੰਨੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਸਕੂਟਰਾਂ ਤੇ ਫਿਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾਤ ਕਰਕੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਰਹੋ। ਪਰ ਉਹ ਮੰਨੀ ਨਹੀਂ (ਇਸ ਵੇਲੇ ਨਾਨਬਾਈ ਦੇ ਹੱਥ ਕੰਬ ਰਹੇ ਸਨ, ਸੋ ਮੈਂ ਤਿਆਗੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਉਸਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਲਈ। ਜਦ ਨਾਨਬਾਈ ਨੇ ਪੀ ਲਿਆ, ਉਸਨੇ ਆਵਦੀ ਗੱਲ ਅੱਗੇ ਤੋਰੀ..ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕੀਤੀ ਮੇਰੀ ਧੀ ਨਾਲ! ਪਰ ਉਸਦੇ ਜੱਟ ਬਾਪੂ ਨੇ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ! ..... ਜਦ ਮੇਰੀ ਬੇਟੀ ਨੇ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਉਸਨੇ ਮੇਰੀ ਲਾਡਲੀ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ! ਕੁੜੀ ਦਾ ਮੁਖੜਾ ਸੁੰਦਰ ਸੀ। ਗੋਰੀ ਚਿੱਟੀ ਸੀ! ਪਰ ਉਸਨੇ ਤਾਂ\* (ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ)।

ਮੈਂ : ਸਮਝ ਗਈ। ਪਰ ਮੈਥੋਂ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਏਂ?  
ਨਾਨਬਾਈ : ਮਾਹਾਰਾਣੀ ਜੀ! ਬਦਲਾ! ਉਸਨੂੰ ਮਾਰੋ! ਉਸਨੂੰ ਮਾਰੋ!  
ਮੈਂ : ਇਹ ਤਾਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਮਾਰਿਆ। ਤੂੰ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਸਕਦਾ ਏਂ। ਹੋਰ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਤੇਰੀ ਧੀ ਅਕਸਰ ਜਿਉਂਦੀ ਹੈ।  
ਨਾਨਬਾਈ : ਨਹੀਂ ਜੀ! ਨਹੀਂ ਜੀ! ਉਸ ਦਾ ਹਾਲ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਦੀ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਮਾਹਾਰਾਣੀ ਜੀ ਉਸ ਨਾਲ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕੀਤੀ...  
ਮੈਂ : ਹੂੰ। ਸਮਝ ਗਈ। ਤੂੰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਮੈਥੋਂ ਕੁੱਝ ਮੰਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਜਦ ਵੀ ਮੇਰੇ ਆਦਮੀ ਬੇਕਰੀ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈਣੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਤੂੰ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਐ। ਕਦੀ ਮੇਰੀ ਯਾਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗੀ ਹੁਣ ਤੱਕ। ਜਿਹੜਾ ਮੇਰੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਗਰਮ ਕਰਦਾ, ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕੀ ਏ? (ਉਹ ਮੇਰੇ ਪੈਰੀ ਡਿੱਗ ਪਿਆ) ਹਾਂ ਹਾਂ, ਠੀਕ ਏ। ਪਰ ਮੈਂ ਕੋਈ ਡਾਇਨ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਉਈਂ ਮਾਰ ਦੇਣੈ।  
ਨਾਨਬਾਈ : ਮੇਰੀ ਬੱਚੀ!  
ਮੈਂ : ਉੱਠ, ਦੇਖ ਜੇ ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਸੌਦਾ ਕਰਨ ਆਇਆ ਏਂ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਨਾਂਹ ਹੈ। ਅੱਛਾ? ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਭੈਣ ਸਮਝਦਾ ਏਂ, ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਏਂ, ਮੇਰੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਅੱਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰੋਗਾ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੋਰ ਹੈ। ਸਮਝਦੈਂ?  
ਨਾਨਬਾਈ : ਹੂੰ!  
ਮੈਂ : ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਿੱਕਾ ਵੀਰ ਸਮਝ ਸਕਦੀ ਹਾਂ?  
ਨਾਨਬਾਈ : ਜੀ।

ਮੈਂ : ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਬੇਟੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਵਾ ਦਿਉਗੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਅਹਿਸਾਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਮੰਗੂਗੀ...ਤੇ ਜੇ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਅੱਛਾ? ਜਮਤੀਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦੁਰਗਾ ਹਾਂ ਮੈਂ। ਜਬਰ ਜ਼ਨਾਹ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰਦੀ। ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਘਰ ਜਾਈ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਦੇਣਾ ਅੱਛਾ? ਗੁੱਡ?  
ਨਾਨਬਾਈ : ਧੰਨਵਾਦ ਦੇਵੀ ਜੀ! (ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ)  
ਤਿਆਗੀ : ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਰਨੈਂ?  
ਮੈਂ : ਭਾਵੇਂ ਮੁੰਡਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਲਾਡਲਾ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਏ। ਬੱਸ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਸੁਰੱਈਆ ਦੀ ਧੀ ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਤੇ ਜਾਣੈ।  
ਤਿਆਗੀ : ਬੱਸ, ਰਵੀ ਨੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਏ।  
ਮੈਂ : ਉਸਨੂੰ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾ, ਫਿਰ ਜਾਈਏ!  
ਰਵੀ : ਮਾਹਾਰਾਣੀ ਜੀ।  
ਮੈਂ : ਹਾਂ ਬੋਲ?  
ਰਵੀ : ਸਾਨੂੰ ਅੱਜ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਦੇਵ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਦਾ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਵਿਆਹ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ।  
ਤਿਆਗੀ : ਨਿਆਣੇ ਵੀ ਨੇ?  
ਰਵੀ : ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦੈ।  
ਮੈਂ : ਠੀਕ...ਉਸਦੀ ਹੱਤਿਆ ਛੇਤੀ ਕਰਨੀ ਐ। ਦੇ ਬੰਦੇ ਲੈ ਕੇ ਉਸਦੇ ਘਰ ਹੀ ਜਾਉ।  
ਰਵੀ : ਜੀ।

ਸੋ ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਦੇਵ ਤੋਂ ਆਵਦਾ ਵੀ ਬਦਲਾ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸੰਘੋੜੇ ਲਈ ਵੀ। ਸੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਕੰਮ ਸੰਘੋੜੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਬਾਲਕ ਲਈ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ ਅਗਵਾਕਾਰ ਲੈ ਗਏ ਸੀ। ਦੇਵ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਸੁਰੱਈਆ ਦੀ ਧੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰਾ ਮਨ ਹਲਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਜਦ ਇਕ ਬਾਰ ਗੁੰਡੇਪੁਣ 'ਚ ਵੜ ਜਾਈਏ ਨਿੱਕਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਇਹ ਪਾਪ ਦਾ ਜੀਵਨ, ਕੁੱਝ ਲੋਕ

ਮਜਬੂਰੀ 'ਚ ਇਸ ਰਾਹ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਨੇ। ਗੁੱਸਾ ਸੀ ਜੱਗ ਨਾਲ ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਵਦੇ ਘਰੋਂ ਚੱਕਿਆ। ਉਸ ਲਈ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਸਾੜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੁੱਕੀ ਗਈ ਸੀ? ਮੇਰੇ ਤੇ ਦੇਵ 'ਚ ਕੀ ਫਰਕ ਹੈ? ਸੰਘੇੜੇ ਤੇ ਦਾਦੇ 'ਚ ਕੀ ਫਰਕ ਸੀਗਾ? ਤਿਆਗੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਰਸੂਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜਮਦੂਤ ਹਾਂ, ਹਊਆ ਦੇ ਮੁਖਤਾਰ। ਦੇਵ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਸੋਚ ਸੋਚ ਕੇ ਕੁਰਸੀ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਹੁਣ ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤਿਆਗੀ ਤੋਂ ਵੀ ਜਰੂਰ ਕੋਈ ਆਵੇਗਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ। ਪਾਪ ਦਾ ਚੱਕਰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦਾ। ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਤਾਂ ਇਸ ਚੱਕਰ 'ਚ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਨੁੱਸਿਆ ਫਿਰਦੈ, ਜਿੰਝ ਚੂਹਾ ਚਕਰੀ 'ਚ ਦੌੜਦੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਨਹੀਂ। ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਖੇਲੂ, ਗਰਦਸ਼, ਕਾਲ ਚੱਕਰ ਦਾ ਖਿਡੌਣਾ। ਹੋਰ ਅਸੀਂ ਹੈ ਹੀ ਕੀ ਹਾਂ? ਮੌਤ ਨਾਲ ਸੰਨਾਟਾ ਛਾ ਜਾਣੈ। ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੋਰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦਰੋਗਾ ਹੈ। ਜਿੰਦਗੀ 'ਚ ਤਾਂ ਗੁੰਡਾ ਹੀ ਜਿੱਤਦੈ। ਚੰਗੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅਫਸਾਨਿਆਂ 'ਚ ਹੀ ਜਿੱਤਦੇ ਨੇ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਜਿੰਝ ਦੇਵ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ, ਕੋਈ ਮਾਰਨ ਆਵੇਗਾ। ਹੋ ਸਕਦੈ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਅਜਲ ਕਤਲ ਨੂੰ ਚਕਮਾ ਦੇਦੁੰਗੀ? ਹੋ ਸਕਦੈ...

## ਸੀਤਾ

ਮੇਰੇ ਸਿਰ'ਤੇ ਪੱਥਰ ਮਾਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਊਥਹਾਲ ਦੀ ਨਦੀ'ਚ ਸੁਟ ਦਿੱਤਾ, ਉਸਨੇ। ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਦੇਵ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਸੀ ਮੈਨੂੰ ਮਰਵਾਉਣ ਲਈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾਂ ਕਿ ਉਸ ਗੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕਿਸਨੇ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਣਗੇ, ਸ਼ੱਕ ਇੱਕ ਦਮ ਡੈਡੀ ਵੱਲ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਆਵਦੀ ਇੱਜਤ ਦਾ ਫਿਕਰ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਨਾਨੀ ਨੂੰ ਬੱਕਰੀ ਵਾਂਗ ਮਾਰਨਾ ਮਨ੍ਹਾਂ ਹੈ, ਪਾਪ ਹੈ। ਅਪਰਵਾਨਿਤ ਗੱਲ ਹੈ, ਆਚਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ। ਪਿਉ ਨੇ ਆਵਦੇ ਪੁੱਠੇ ਖਿਆਲ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦੇ ਸਨ, ਜਿੰਦਾਂ ਨਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਭਲਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀ ਹਾਂ? ਇੱਕ ਲਾਸ਼, ਜਿਸਦਾ ਪਿੰਡਾ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਿਆ, ਗਿੱਟਿਆਂ ਤੇ ਪੱਥਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟੀ ਹੋਈ। ਮੇਰੇ ਹਾਲ ਦਾ ਤਾਂ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਿਰਫ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਦੇਵ ਨੂੰ। ਕੇਵਲ ਦੇਵ... ਰੱਬ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਰੱਬ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਐਸਾ ਹੋਣਾ ਸੀ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਸ ਨੇ ਆਵਦੀ ਧੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁਣਾ ਸੀ? ਕੋਈ ਉਪਰ ਵਾਲੀ ਸ਼ੱਕਤੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਖਿੱਚਿਆ.. ਕਿਸੇ ਰਸਾਤਲ ਦੇ ਰਾਖਸ਼ ਨੇ ਹੇਠਾਂ ਨਹੀਂ ਖਿੱਚਿਆ (ਇਹ ਤਾਂ ਪੱਥਰ ਖੁਦ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ)। ਨਾ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ, ਨਾ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੂੰ। ਕੇਵਲ ਦੇਵ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਜਦ ਦਾ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਲਿਆ, ਮੈਂ।

ਦੇਵ ਨੇ ਬਾਂਹ ਫੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਜੇ ਨਬਜ਼ ਕਾਇਮ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੂੰਹ ਮੱਥਾ ਭੰਨ ਦਿੱਤੇ ਸਨੇ। ਮੂੰਹੋਂ ਲਹੂ ਡੁੱਲਿਆ। ਉਸ ਹੀ ਪੱਥਰ ਰਸੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਪਾਣੀ'ਚ ਡੋਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ। ਪੱਥਰ ਖਿੱਚੇ, ਨਾ ਕੇ ਸ਼ੈਤਾਨ। ਰੱਬ ਨੇ ਤਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਉਪਰ ਖਿੱਚਣ ਦੀ, ਭਿਸ਼ਤ ਵੱਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦੀ। ਜੇ ਮੈਂ ਕਿਸਤੇ ਪੁੱਤਰ ਹੁੰਦੀ? ਪੱਥਰ ਨੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਡੂੰਘੇ 'ਚ ਮੈਨੂੰ ਘੱਲ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਨਹੀਂ... ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਏ ਜੇ ਜਿਉਂਦੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ? ਸੋਚਦੇ ਹੋਵੋਗੇ ਜੇ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਬੋਲ ਸਕਦੀ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਕੀ ਦਿਸਦਾ? ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁੱਝ ਹੈ? ਸੁਰਗ, ਦੋਜ਼ਖ? ਆਤਮਾ ਜਿਉਂਦੀ ਹੈ? ਦੁੱਖ ਹੈ ਜਾਂ ਸੁੱਖ? ਰੱਬ ਹੈ? ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੀ। ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਮਿੱਤ ਵਕਤ ਸੀ। ਸੋਚਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮੌਤ ਵੀ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦੀ। ਪਰ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਬੇਅੰਤ ਅਬਦ ਹੈ।

ਰੇਤਲ ਘੜੀ'ਚ ਮੈਂ ਬਾਲੂ ਦਾ ਇੱਕ ਹੀ ਕਿਣਕਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਹਾਂ, ਤਾਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹਾਂ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਕਿ ਰੱਬ ਹੈ ਜਾਂ ਰੱਬ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮੇਰਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਦਸ ਸਕਦੀ ਆਂ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀ ਬੀਤਦਾ। ਹੋ ਸਕਦੈ, ਦਾਗ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਹਾਲੇ ਵੀ ਦੁਨੀਆ'ਚ ਫਸੀ ਹੋਈ ਹੈ? ਦੇਵ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਆਖਰੀ ਚੀਜ਼ ਸਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਮੈਂ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਨਾ ਹੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਨਦੀ'ਚ ਡੋਬਿਆ ਗਿਆ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਲਈ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਭੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਭੂਤ ਹਾਲ'ਚ ਰਹਿਣਾ ਏ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ ਕਿ ਡੈਡੀ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਰਵਾਇਆ। ਮਾਂ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈ। ਮਾਂ ਨੂੰ ਜਰੂਰ ਫਿਕਰ ਹੋਵੇਗਾ? ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਦੇਵ ਨੇ ਆਵਾਦਾ ਨਾਂ ਦੱਸਦਿਆਂ ਸਾਫ ਸਾਫ ਦੱਸਿਆ, ਡੈਡੀ ਨੇ ਇੱਜ਼ਤ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਮੈਨੂੰ ਮਰਵਾਉਣ ਲਈ। ਕਿਉਂ? ਮੈਂ ਇੰਗਲਿਸ਼ਤਾਨ ਦੇਸ ਦੀ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇਸ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹੀ ਜਿਉਣਾ ਹੈ, ਹੈ ਨਾ? ਮੈਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੋਰ ਕਈ ਮੈਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਮੁੰਡਾ ਸੁਣਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਈ। ਜਦ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਕਾਫੀ ਕੁੱਟਿਆ। ਇੱਦਾਂ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਹੀ ਨਾਦਾਨ ਸੀ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਗੁੰਡੇ ਕਈ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਫਸਾਉਂਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਹਰ ਗੁਰਦਆਰੇ'ਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਲਾਏ ਹੋਏ ਨੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਿਕਰਮਣਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਡਰ ਨੇ ਡੈਡੀ ਵਰਗਿਆਂ ਦੇ ਤਅੱਸਬ ਵਧਾਏ ਨੇ। ਮੇਰੇ ਯਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਅਜ਼ੀਮ ਹੈ। 'ਜ਼ੀਮ ਦੇ ਪਿਤਰੇਰ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਫਸਾਈਆਂ ਸਨ। ਜ਼ੀਮ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, \*ਮੈਂ ਨੂੰ ਐਸੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ\*। ਹੋ ਸਕਦਾ ਮੇਰੇ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪਿਤਰੇਰ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ? ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਮੇਰੇ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਜ਼ੀਮ ਐਸੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ? ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉਸਨੇ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ! ਸਗੋਂ ਮੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਸੁਣਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੋਸਤ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸਮਾਜ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ... ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਮਾਜ'ਚ ਤਾਂ ਵੈਸੇ ਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੈ। ਮੁੰਡੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਬਾਹਰ ਜਾ ਸਕਦੇ ਨੇ। ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਸਕਦੇ ਨੇ... ਗੋਰੀਆਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਨੇ, ਤੇ ਸਮਾਜ ਕੁੱਝ

ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ। ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬਣ ਕੁੜੀ ਨੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦਾ ਸੋਚਿਆ, ਜਾਂ ਪੀਣ ਦਾ, ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਦੀ ਕੋਈ ਗੋਰੀ ਸਹੇਲੀ ਦੇ ਘਰ ਠਹਿਰਨ ਦਾ.. ਖਬਰਦਾਰ! ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਖਿਝ ਖਿਝ ਵਿੱਚ ਬਾਗੀ ਬਣ ਗਈ ਸੀ! ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਇਸ ਮੁਲਕ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ ਭਰਾ ਤੋਂ ਵੀ ਜਿਆਦਾ ਹੱਕ ਨੇ! ਪਰ ਨਹੀਂ, ਬਾਪ ਦੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗੱਲ ਹੈ, ਮਾਂ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਇਸ ਮੁਲਕ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਬਰਾਬਰ ਹਨ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ'ਚ ਨਹੀਂ! ਸੋ ਕਾਹਤੋਂ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲਾਂ? ਜੇ ਉਸ ਦੇਸ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਜਿਉਣਾ ਸੀ, ਉਥੇ ਰਹਿਣਾ ਸੀ! ਮੈਂ ਘਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹਾਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕੋਈ ਸਟੂਪਿਡ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮ ਵੱਲ ਟੀਵੀ ਤੇ ਦੇਖਦੀ ਹਾਂ। ਹਰ ਪਿਕਚਰ ਵਿੱਚ ਮਰਦ ਬਹਾਦਰ ਹੈ, ਤੇ ਤੀਵੀਂ ਕਮਜ਼ੋਰ, ਆਵਦੇ ਪੁੱਠੇ ਮਰਦ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦੀ! ਉਸਨੂੰ ਦੇਵ ਆਖਦੀ (ਦੇਵ? ਉਸਨੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਿਆ, ਹੈ ਨਾ?) ਪੂਜਾ ਕਰਦੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਕੁੱਟ ਖਾਂਦੀ, ਰੋਹਬ ਜਰਦੀ। ਜਨਾਨੀ ਦੇਵੀ ਘੱਟ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਬੁੱਤਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਨੇ!), ਵੱਧ ਫਾਲਤੂ ਪਾਲਤੂ ਹੈ! ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਬਾਪ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨੀ!

ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਜਦ ਸਭ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਜਨਬੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਕਟਾਪੇ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਡਰ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਲੋਕ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿੰਨੇ ਤੰਗ ਦਿਮਾਗ ਹਨ ਸਾਡੇ। ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ? ਰੂਹ ਕਹਿੰਦੀ ਮੈਂ ਉਥੋਂ ਹਾਂ, ਮਨ ਦੱਸਦਾ ਏ ਮੈਂ ਏਥੋਂ ਹਾਂ। ਖਿੱਚਦੀ ਏ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰੀਤ, ਸਮਝਦੀ ਕੇਵਲ ਪੱਛਮ ਦਾ ਗੀਤ। ਨਾ ਇਸ ਪਾਸੇ, ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਪਾਸੇ, ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹਾਸੇ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਏਧਰ ਆਏ ਹੋ, ਫੇਰ ਕਿਉਂ ਝਾਕਦੇ ਉਧਰ ਨੂੰ? ਮਨ ਰਹਿੰਦਾ ਏਧਰ ਰੂਹ ਜਾਂਦੀ ਉਧਰ, ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਕਿ ਮੈਂ ਹਾਂ ਦੇਸੀ ਕਿ ਪੂਰੀ ਹਾਂ ਵਿਦੇਸੀ? ਡੈਡੀ ਦੇ ਖਿਆਲ ਮੇਰੇ ਲਈ ਵਿਦੇਸੀ ਨੇ! ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮੇਰੇ ਵਿਦੇਸੀ ਨੇ! ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਦੇਵ ਨੂੰ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਿਆ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ; ਜ਼ੀਮ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ। ਦੇਵ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਜਰੂਰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ! ਸਾਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਪੱਥਰ... ਹਾਂ ਫਿਰ ਪੱਥਰ। ਮੈਨੂੰ ਖਿੱਚੀ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਦੂਰਮਤ ਬਾਪ ਤੋਂ, ਥੋੜ੍ਹ-ਦਿਲੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਅਣਗਹਿਲੇ ਵੀਰ ਤੋਂ... ਤਲ ਵੱਲ... ਪੁੰਧੂਕਾਰ ਵੱਲ.. ਖਾਕ'ਚ ਰਲਦੀ। ਜ਼ੀਮ ਤੋਂ ਦੂਰ ਖਿੱਚਦਾ। ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਜ਼ੀਮ ਤੋਂ। ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਉਸਨੂੰ ਭਾਲਦੀ ਰਹੀ, ਪਰ ਢੂੰਡ ਨਾ ਸਕੀ। ਜ਼ੀਮ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਸੁਰ ਸੀ; ਹੁਣ ਬਾਪੂ ਨੇ ਉਸਦਾ ਕੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ? ਕਿੱਸੇ ਜਿੰਨੇ

ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਣ ਪੰਜਾਬ'ਚ, ਪਰ ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਨਪਾਕ ਸਮਝਦੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ। ਜਦ ਦੇਵ ਨੇ ਗੱਡੀ ਦਾ ਬੂਟ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਡੈਡੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਦਾ ਮੁਖੜਾ ਮੇਰੀ ਲੋਥ ਵੱਲ ਝਾਕਦਾ ਸੀ, ਡੈਡੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੀ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਕਿ ਦੇਵ ਨੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਗਲਤੀ ਵਿੱਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬਾਪ ਸੀ। ਕਦੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਮੇਰਾ ਬਾਪ ਅਜਿਹਾ ਕਰਵਾਵੇ? ਹੋ ਸਕਦੈ ਮਾਂ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕੇ ਨਾ? ਹੋ ਸਕਦੈ ਭਰਾ ਸੁਮੱਤ ਨਾ ਦੇਵੇ? ਸੋ ਮੈਨੂੰ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ, ਇੱਕ ਗੁੱਦੜ ਗੁੱਡੀ। ਡੈਡੀ ਹੁਣੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਟੋਲ੍ਹਦੇ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣਗੇ! ਜ਼ੀਮ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਲੱਭਦਾ ਹੋਏਗਾ? ਸੱਚ ਹੈ ਜਦ ਦੀ ਜਾਨ ਗਈ ਹੈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਚੱਕਰ ਖਾ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਮੈਂ ਕੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕੀ ਸੋਚਦੀ ਹਾਂ। ਜ਼ੀਮ ਨੂੰ ਟੋਲ੍ਹਨ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਉੱਡਦੀ। ਹਾਰ ਕੇ ਲੱਭ ਗਿਆ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਲਾਂਘ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਨਿਰਾਸ਼। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, \*ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ ਪਿਆਰਿਆ, ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ\*। ਪਰ ਮੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਸ ਦੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਗਈ ਪਹੁੰਚੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਸੋਝੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਵਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੇ ਘਰ ਉੱਡ ਕੇ ਗਈ। ਲੋਕ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਅਫਸੋਸ ਤੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਰ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਲਾਸ਼ ਤਾਂ ਮਿਲੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਰੋਂਦੇ ਸਨ। ਮਾਂ ਦਾ ਬੇਹਾਲ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਕਿੱਸੇ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਮੈਂ ਜੋਰ ਦੇਣੀ ਬੋਲੀ ਪਰ ਮੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੀ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ, ਅਫਸੋਸ ਤੇ ਸਭ ਆਏ। ਬੰਦੇ ਮੁਹਰਲੇ ਕਮਰੇ'ਚ ਚਿੱਟੀਆਂ ਚਾਦਰਾਂ'ਤੇ ਬੈਠੇ ਇੱਧਰ ਉਧਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਡੈਡ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਭੁਸਲਾ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਕਮਰੇ'ਚ ਮਾਂ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਅੰਬੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਬੀਬੀਆਂ ਕੀਰਨੇ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਰਬ ਤੇ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਰੱਬ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ? ਇਹ ਤਾਂ ਦੇਵ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਰਸੀ ਦੇਵ ਨੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜਮੀਨੀ ਦੇਵ ਨੇ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸਿੰਮੀ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਚੁੱਪ ਚਾਪ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਭੁੱਬਾਂ ਮਾਰਦੀ। ਉਸ'ਤੇ ਹੀ ਮੈਂ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਵਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਛੁਹਿਆ। ਪਰ ਹਵਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਓਂ ਆਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕੋਈ ਤਾਂ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਮੇਰੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ! ਪਰ ਜੋ ਰੂਬਰੂ ਹੈ ਉਸਦਾ ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ! ਮੈਂ ਚਿੱਤਰ-ਗੁਪਤ ਵਾਂਗ ਲੁਪਤ ਹਾਂ। ਇਸ

ਲਈ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਬੋਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਵੱਲ ਝਾਕਦੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਬਾਰੇ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਵੀ ਉਸ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਡੈਡੀ ਦੀ ਲਾਡਲੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਗਈ, ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਜ਼ਿਹਨੀਅਤ ਬਦਲਦੀ ਗਈ। ਮੈਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਸਕੂਲ'ਚ ਖੇਲ੍ਹ ਸਕਦੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ। ਮੈਂ ਮੇਰੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ( ਜਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਸਨ) ਦੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਕੂਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਰਦਾਪੋਸ਼ੀ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਸੀ। ਜਿਸ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪਾਲੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਰਖ ਰਹੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ? ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮੁਲਕ ਹੈ! ਮੇਰੇ ਇੱਥੇ ਹੱਕ ਨੇ, ਜਿਹੜੇ ਭਾਰਤ'ਚ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਹੋਵਣਗੇ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਮੇਰੇ ਹੱਕ ਹਕੂਕ ਹਨ! ਘਰ ਤਾਂ ਵਰਮੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ! ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਫੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਪੜ੍ਹਾਈ'ਚ ਲੱਗ ਗਈ। ਭਰਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁਸ਼ਿਅਰ ਬਣ ਗਈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ! ਮਨ ਵਿੱਚ ਜ਼ੀਮ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੰਦੀ ਹੋ ਗਈ। ਭਰਾ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਉਸ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਟੋਲੇ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ੀਮ ਮੈਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉੱਡ ਗਿਆ। ਜ਼ੀਮ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਗਏ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਉੱਡ ਗਈ; ਸਿੰਮੀ ਨੇ ਹੱਥ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ'ਚ ਫੁੱਟ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚ। ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਨੇ ਸਭ ਵਿੱਚ ਬਟਵਾਰਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਸਿੱਖ ਹਿੰਦੂ'ਚ ਵੀ ਖਲੀਜ ਪੈ ਗਈ ਹੈ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਘੁੱਲਘਾਰੇ ਕਰਕੇ। ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਫਰਤ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਕਈ ਮੁੰਡੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਭਾ ਜੀ ਲਈ ਬਹਾਨਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਹਾਕੀ ਤੇ ਚਾਕੂਆਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਜ਼ੀਮ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਉਥੇ ਘਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸੜਕ ਤੇ ਸੰਘ ਪਾੜੇ। ਪਰ ਘਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਜ਼ੀਮ ਉਥੇ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਮੁੰਡੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਸੜਕ ਤੇ ਖੱਪ ਪਾਈ, ਕੁੱਟ ਕਟਾਪਾ ਹੋਇਆ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀਰੇ ਨੂੰ ਗੱਡੀ'ਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜ਼ੀਮ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰੇ ਜ਼ੀਮ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਆ ਪਹੁੰਚੀ ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਭ ਲਈ ਭੂਤ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸੀ। ਪਾਰਦਰਸ਼ਕ ਹੋਂਦ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠ ਰੱਖਿਆ। ਮੈਂ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਭਰਾ ਦੀ ਹਾਕੀ ਲੰਘ ਲੰਘ ਕੇ ਜ਼ੀਮ ਦੇ ਬਦਨ ਤੇ ਵੱਜੀ। ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਅਲੋਕ ਹੀ ਹਾਂ। ਬਸ ਇੱਕ ਸੋਚ

ਨਾਲ ਸਿੰਮੀ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਪਰਤੀ। ਉਹ ਹਾਲੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਬੋਲੀ। ਮੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਤਾਂ ਸੁਣੀ ਨਹੀਂ ਉਹਨੇ; ਪਰ ਮੇਰੀ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਮਨ'ਚ ਵੜ ਗਈ। ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਵਰਗੀ ਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਦਿਮਾਗ ਪੜ੍ਹਿਆ; ਜੋ ਅੰਦਰ ਸੀ ਫਿਲਮ ਵਾਂਗ ਵੇਖਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਲੁਤਫ਼ ਆਇਆ, ਪਰ ਦੁੱਖ ਵੀ। ਉਸਦਾ ਬਾਪ ਉਸਨੂੰ ਡਰਾਕੇ ਰੱਖਦਾ ਸੀ; ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ। ਸਕੂਲ'ਚ ਗੋਰੇ \*ਪੈਕੀ \* ਆਖਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਲਈ ਕੱਲਮ-ਕੱਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹੀ ਉਸਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਹਨ। ਸਕੂਲ ਦੀ ਮਾਸਟਰਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਖੇਡਾਂ 'ਚ ਬਹੁਤ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਦੀ ਏਂ, ਪਰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ'ਚ ਟੱਬਰ ਨੇ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਸੁਪਨੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਹੋਰ ਕੁੜੀਆਂ ਯਾਰ ਚੁਣ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਸਿੰਮੀ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਸੀਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਓਪਰੇ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜ ਹੈ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਉਸਦਾ ਦੁੱਖ ਮੇਰਾ ਦੁੱਖ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਲਫਜ਼ ਉਸਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟੇ! ਉਸ ਪਲ, ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਖੋਹ ਮੋਹ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਅੰਗ ਹਿਲਾਏ! ਉਸਨੂੰ ਉਠਾਕੇ ਆਵਦੀ ਮਾਂ ਵੱਲ ਲੈ ਗਈ ਤੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਰਾਹੀਂ ਕਿਹਾ, \*ਮੈਨੂੰ ਗੁੰਡੇ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਮਾਈ। ਗੁੰਡੇ ਨੇ। ਜ਼ੀਮ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਗਲਤ ਐ? \*। ਸਿੰਮੀ ਦੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਸਿੰਮੀ ਦੇ ਚਾਂਟਾ ਮਾਰਿਆ। ਸੌਰੀ ਸਿੰਮੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਾਣ ਗਈ ਦੇਵ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਇੰਤਕਾਮ ਲੈਣੈ! ਮੇਰੇ ਹੰਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਨੂੰ ਟੋਲ੍ਹਿਆ। ਆਦਮੀ ਮਲੀਨ ਹੰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਜਵਾਨੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਐ ਜਿੰਨ੍ਹਾ ਮਰਜ਼ੀ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਤੀਵੀਂ ਵੱਲ ਨਫ਼ਸੀ ਨਜ਼ਰ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਵਦੀ ਕਮਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਖਿਆਲਾਂ ਆਦਤਾਂ'ਚ ਬਾਲਗ ਚੇਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ, ਪਰ ਮਰਦ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਮੁੰਡਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਏ, ਕੱਚੇ ਦਿਮਾਗ ਵਾਲਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਸਤੀ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਦੇਵ ਵਰਗੇ ਸੂਰ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹਰ ਬੰਦਾ ਐਸਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਕੁਮਾਰਗ ਨਹੀਂ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਨੇ। ਦੇਵ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਗਲਤ ਥਾਂ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਗਲਤ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਚੰਡਾਲ ਚੌਕੜੀ'ਚ ਘੁੰਮਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋ ਮੈਂ ਵੀ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਵੱਲ ਕਦਮ ਵਧਾਏ।

ਇੱਦਾਂ ਦੇ ਥਾਈਂ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਜੋ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ, ਇੱਕ ਹੀ ਸੋਚ ਆਈ ਗਈ, ਬਾਰ ਬਾਰ। ਸਾਡੇ ਭਾਰਤੀ (ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਵੀ) ਸਭ 'ਗੋਰੇ' ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨੁਕਸ ਅਰੋਪਦੇ ਨੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲੀ ਸੱਚ ਰੰਗ ਇੱਥੋਂ ਦਿਸਦੇ ਨੇ। ਇਲਜ਼ਾਮ

ਗਲਤ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਜਿਹੜੇ ਇਧਰ ਆਉਂਦੇ ਆਵਦੇ ਪੁੱਠੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਨੇ। ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਇੱਧਰ ਹੀ ਹੋਇਆ, ਤੇ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਇੱਧਰ ਲੋਕ ਅੱਗਾ ਸਵਾਰਦੇ ਨੇ; ਬਿਹਤਰ ਹੈ। ਔਰਤ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨਰਕ ਕੁੰਡ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੇਵ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਉਸ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣਾ ਏ! ਜਦ ਮੈਂ ਨਿੱਕੀ ਸੀ ਮੇਰਾ ਲਹੂ ਗਰਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਦ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮਾਂ'ਚ ਦੇਖਦੀ ਸੀ ਕਿੱਦਾਂ ਜਨਾਨੀ ਨੂੰ ਮਰਦ ਨੂੰ ਪੂਜਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੇ ਮਰਦ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਮਰਦ ਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਪੂਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ! ਜੇ ਬੀਬਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਰੱਖਣ ਆਵਦੇ ਦੇਸ਼ ਰਹੋ! ਇੱਧਰ ਨਾ ਆਓ! ਹੁਣ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਦੇਵ ਭਾਲਣਾ ਹੀ ਹੈ! ਮੁਲਕ ਉਪਰ ਉਡਦੀ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਦਿਸਦਾ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਆਂ। ਇੱਥੋਂ ਜਨਾਨੀ ਕੰਮ ਤੇ ਜਾਂਦੀ ਐ ਤੇ ਜੇ ਆਵਦੇ ਆਦਮੀ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਮਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਜਾਤ ਪਾਤ, ਕਾਲੇ ਪੀਲੇ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਔਰਤ ਕੋਲ ਹੀਲਾ ਵਸੀਲਾ ਤੇ ਅਧੀਨ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜੀਨੀਤੀ ਨੇ ਤੀਵੀਂ ਦੀ ਕਰਾਂਤੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਡਰਕੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਇਸਤਰੀਵਾਦ ਲਈ ਲੜਨਾ ਪਿਆ। ਸੋ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਧਰਤੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅੰਬਰ ਤੋਂ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਬਹਿਰੀ ਵਾਂਗ ਉਡਦੀ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਕੰਮ ਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਬਜ਼ਾਰ ਜਾਂਦੇ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਕਾਦੇ ਕੀੜੇ ਵਾਂਗ ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ। ਰਟਨਦਾਰ ਟ੍ਰੇਨਾਂ ਬਸਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸੀਆਂ 'ਚ ਤੋਰਾ ਫੇਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ। ਬਹਿਰੀ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਚੋਰ ਬਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਵੀ ਵਿਖਾਇਆ। ਕੋਈ ਚੋਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਹਲਾਕ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਤਸਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਮੇਰਾ ਦੇਵ ਹੋਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਗਲੀ'ਚ ਨਾਰੀ ਨਾਲ ਜਬਰ ਜਨਾਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉੱਧਰ ਗਈ। ਬੰਦਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰ ਕੇ ਸੜਕ'ਤੇ ਜਾਕੇ ਜਨਤਾ ਦੀ ਲਹਿਰ 'ਚ ਗੁੰਮ ਗਿਆ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖ ਲਿਆ। ਕੁੜੀ ਲਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਆਦਮੀ ਮਗਰ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਮਿਲਦਾ। ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਣਾ ਪੈਂਦੈ। ਉਹ ਸਿਗਰਟ ਨੂੰ ਬਾਲਦੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਬੱਸ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਸੜਕ ਤੇ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਦੇਖਦੀ ਹਾਂ ਭੂਤ ਦਾ ਜੋਰ ਹੈ ਜਾ ਨਹੀਂ! ਉਸ ਬੰਦੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਖੜ੍ਹਕੇ ਉਸਨੂੰ ਬੱਸ ਸਾਹਮਣੇ ਘਸੋੜਦੀ ਏਂ। ਹੈਰਾਨ, ਉਸ ਹੇਠ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ! ਲੋਕ ਸਭ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਨੇ। ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਹੈ? ਹੋ ਸਕਦੈ ਗਿਰ ਗਿਆ। ਹੋ ਸਕਦੈ ਕਾਹਲੀ 'ਚ ਅੱਗੇ ਡਿੱਗ ਗਿਆ। ਹੋ ਸਕਦੈ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕੀਤੀ। ਮੇਰੇ ਸੀਨੇ ਠੰਡ ਪੈ ਗਈ। ਪਰ ਦੇਵ ਨਾ ਦਿੱਸਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਭਾਲਣ ਲਈ ਨਵੀਂ ਜਾਚ ਲਾਉਂਦੀ

ਹਾਂ। ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੀ ਹਾਂ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਐ, ਉੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁਚਾਓ। ਜਦ ਮੈਂ ਆਵਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ, ਮੈਂ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਬਰਤਾਨੀਆਂ'ਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਇਸ ਅਰਸੇ'ਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਪਰ ਭਵਿੱਖ ਨੇ ਠੰਡ ਪਾਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇਖ ਗੀ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਭਲਕ, ਪਰਸੋ'ਚ ਤੁਰ ਫਿਰ ਸਕਦੀ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ'ਚ ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ... ਉਸਦੇ ਘਰ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਉੱਡ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਟੱਬਰ ਹੈ। ਦੇਖਣ'ਚ ਪਾਪੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਜਿੱਦਾਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੀਤਿਆ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਦੋਸ਼ੀ ਹਵੇਲੀ'ਚ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦਾ। ਰੱਬ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਕੀਤਾ, ਤੇ ਮੇਰੇ ਜੀ ਘਾਤੀ ਦੀ ਖੈਰ ਕੀਤੀ? ਕਿਸੇ ਨੇ ਡੋਰਬੈਲ ਕੀਤੀ। ਮੇਰੀਆਂ ਗੋਬੀ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਦਵਾਰ ਗੁਜ਼ਾਰ ਕੇ ਦੇਖਿਆ, ਦੋ ਆਦਮੀ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਹੇਠ ਪਿਸਤੌਲ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ। ਪਿਸਤੌਲ ਕੱਪੜੇ'ਚ ਲੁਕੋਏ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੇਵਲ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਹੈ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਏ। ਦੇਵ ਦੇ ਅੱਗੇ ਗਏ। ਉਸਨੇ ਅਖਬਾਰ ਹੇਠਾਂ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਮਝ ਗਈਆਂ। ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਭੂਤ ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। \*ਆ ਜੋ ਬਾਹਰ ਚੱਲੀਏ। ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ... ਪਲੀਜ਼\*, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿੜਗਿੜਾਇਆ। ਕਮਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰੋਂ ਦੇਵ ਦੇ ਨਿਆਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਈਆਂ। ਵਿਚਾਰੇ। ਉਸਦੀ ਧੀ ਨੇ ਕਮਰੇ'ਚ ਸਿਰ ਕੀਤਾ, \*ਪਾਪਾ ਕੌਣ ਐ?\*, \*ਮੇਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮਿੱਤਰ ਨੇ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾਂ; ਇਹ ਕਦੀ ਨਾ ਭੁੱਲੀਂ\*। \*ਪਾਪਾ ਇਹ ਕਿਹੜੀ ਪੁੱਠੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਓ?\*, ਉਸਦੀ ਧੀ ਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦਇਆ ਆਈ... ਪਰ... ਮੈਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਧੀ ਹਾਂ... ਸੀ।... ਸੀ। ਇਨਸਾਨ ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਕਦੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ। ਆਦਮੀ ਦੀ ਇੱਕ ਸਿਫਤ ਹੈ... ਅਸ਼ਾਂਤੀ'ਚ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਹੈ... ਅਮਨ ਦੇ ਹਾਲ'ਚ ਕਦੀ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਆਦਮੀ ਦੀ ਬਦ-ਅਸੀਸ ਹੈ। ਦੇਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਹਰ ਕਦਮ। ਦੇਵ ਨੇ ਗੱਡੀ ਦੀ ਡਰਾਈਵਰ ਸੀਟ ਲਈ। ਇੱਕ ਹਤਿਆਰਾ ਮੇਰੇ ਕਾਤਲ ਨਾਲ ਬਹਿ ਗਿਆ, ਇੱਕ ਘਾਤੀ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ। ਮੈਂ ਫ਼ਾਜ਼ਲ ਸੀਟ ਤੇ ਬੈਠ ਗਈ। ਦੇਵ ਨੇ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੀ ਲਈ ਤਰਲੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਨੇ ਪਿਸਤੌਲ ਕੱਢ ਕੇ ਦੇਵ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਹੀ ਪਲ ਮੈਂ ਦੇਵ ਦੀ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਦੇਖੀ, ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡੇ'ਚੋਂ ਉੱਪਰ ਉਡਦੀ। ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦੇਵਾਂਗੀ! ਨਹੀਂ! ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਚੱਕਰ ਉਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ! ਮੈਂ ਚੀਕ ਮਾਰਕੇ ਉਸਦੀ ਜਾਨ ਪਕੜ ਲਈ। ਉਸਦੇ ਭੂਤ ਨੇ ਆਵਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ

ਪਿੰਡੇ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ, ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਵੱਲ। ਉਸਨੇ ਇੰਨੇ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖਦੇ ਝੌਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਪਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਫਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਜੋਰ ਦੇਣੀ ਉਸਦੀ ਛਾਇਆ ਨੂੰ ਧਰਤੀ'ਚ ਖਿੱਚ ਗਈ। ਕੜ ਭੂਮੀ'ਚ ਲੰਘਾ ਕੇ ਕੋਂਦਰੀ ਲੈ ਗਈ, ਉਸ ਗਰਮ ਗੋਲੇ ਵੱਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਦਿਲ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਤਾਲ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਗਗਨ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ। ਰੱਬ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ। ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੇ ਜੱਫੇ ਵਿੱਚ। ਦੇਵ ਡਡਿਆਉਂਦਾ ਗਿਆ ਆਵਦੇ ਨਵੇਂ ਘਰ ਵੱਲ, ਜਿੱਥੇ ਅਬਦ ਤੱਕ ਰੁਲੇਗਾ! ਇਹ ਹੈ ਮੇਰੇ ਭੂਤ ਦੀ ਸਫ਼ਾਰਤ, ਇਹ ਹੈ ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਆਈਡਿਆ! ਡਰਦਾ ਡਰਦਾ ਦੇਵ ਨਰਕ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਇਹ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ, ਅੰਨ ਜਲ। ਦੇਵ ਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਉਸਦੀ ਵਾਰੀ ਹੈ। ਆਖਰੀ ਤੇ ਗੰਡੇ ਨੇ ਵੀ ਮਰਨਾ ਹੈ... ਮੌਤ'ਚ ਸਭ ਬਰਾਬਰ ਨੇ। ਦੋਸ਼ੀ ਤੇ ਮਜ਼ਲੂਮ। ਮੌਤ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦੌੜ ਸਕਦਾ। ਕੋਈ ਨਹੀਂ॥